

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛЕВИТСЬКА-ДОБА ЄВГЕНІЯ ОЛЕГІВНА

УДК 327.2+33+355(510):327[(73)+(5-11)+(5-13)+(470+571)+(94)](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПОЛІТИКА США ТА КНР В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ
РЕГІОНІ

23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

29 – Міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Є. О. Левитська-Доба

Науковий керівник: Коваль Ігор Миколайович, доктор політичних наук,
професор

Чернівці – 2021

АНОТАЦІЯ

Левитська-Доба Є. О. Політика США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, МОН України, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, МОН України. – Чернівці, 2021.

Дослідження присвячено вивченню американо-китайського антагонізму на сучасному етапі на прикладі системи Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Вибір теми було зумовлено тим, що однією з ключових проблем міжнародної політики ХХІ ст. є американо-китайські відносини, які поступово еволюціонують від партнерства до суперництва. Незважаючи на декларування Китайською Народною Республікою, що зовнішня політика країни має виключно мирні цілі, Сполучені Штати Америки та провідні держави Азійсько-Тихоокеанського регіону (Тайвань, Японія, Республіка Корея, КНДР, РФ, Індія, Пакистан, Австралія та країни АСЕАН) виражають занепокоєння через швидкий розвиток економічної та військової могутності Пекіна, яка вийшла за межі Азії й наразі безпосередньо чи опосередковано впливає на зовнішню політику більшості країн світу. Економічне протистояння Пекіна та Вашингтона на сучасному етапі вже переросло у торгову війну. Беручи до уваги ядерний статус обох учасників цього протистояння, реальну загрозу безпеці не тільки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, але й у світі загалом є поширення антагонізму з економічної сфери на політичну та військову. Комплексний аналіз взаємозв'язку політичного й економічного аспектів відносин США та КНР, їх впливу на регіональну та світову кон'юнктуру дає можливість краще зорієнтувати Україну щодо більш ефективного зовнішньополітичного курсу.

Вивчення сучасних американо-китайських відносин дозволяє зробити висновки про те, за яким сценарієм можуть вибудовуватися відносини між державою - глобальним лідером і державою, яка претендує на світове лідерство в умовах глобалізації та інформатизації, що підсилюють взаємозалежність держав. У

вітчизняній політології досі були відсутні комплексні дослідження, що розглядають не тільки політичні аспекти, але й економічне та військово-стратегічне підґрунтя зовнішньополітичних рішень Вашингтона та Пекіна, враховуючи національні інтереси США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, їх точки зіткнень та вплив двох держав на регіональну політику.

Наукова *новизна одержаних результатів* полягає у такому. *Вперше*: вивчено особливості співіснування американського та китайського вектора зовнішньої політики не тільки у двосторонній площині, але й у контексті розвитку комплексної системи міжнародних зв'язків Азійсько-Тихоокеанського регіону на міждержавному рівні та на рівні інтеграційних утворень; виявлення явних та прихованих мотивів поведінки США та КНР у АТР в контексті захисту своїх національних інтересів – забезпечення безпеки та процвітання своєї країни; визначено співвідношення економічної та геополітичної складової китайської та американської зовнішньої політики щодо країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. З'ясовано, що економічний аспект здебільшого або впливає на політичні рішення, або формує розуміння альтернативної поведінки тієї чи іншої країни при зміні балансу сил навколо неї; зроблено припущення щодо складу потенційних альянсів протистояння у разі загострення конфлікту між Пекіном та Вашингтоном на основі диференціації регіональних державних акторів за їх ставленням до китайського чи американського економічного й політично-стратегічного домінування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні; *Набули подальшого розвитку*: наукове тлумачення основних засад політики США в АТР в умовах постбіполярності, національних інтересів США та політики відстоювання регіонального лідерства в регіоні в умовах зростаючого впливу КНР; дослідження зумовленості зовнішньої політики КНР забезпеченням умов для реалізації «надзавдання» – національної стратегії безперервного економічного розвитку до 2049 р.; *Удосконалено*: понятійний апарат, зокрема, представлено авторське тлумачення поняттям «Азійсько-Тихоокеанський регіон», «оборонний реалізм», «наступальний реалізм», «конкурентне партнерство», «ліберали-оптимісти», «ревізіоністи-песимісти», «гібридний підхід».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у таких сферах: 1) науково-дослідній: наукові положення, сформульовані в роботі, відкривають можливості для подальшого вивчення стратегії й тактики зовнішньої політики як великих держав, США та КНР, так й лідерів АТР; 2) прикладній: практичні висновки та рекомендації дисертації можуть бути використані у діяльності Ради національної безпеки й оборони України, Міністерства закордонних справ України, інших органів державної влади при розробці та впровадженні зовнішньої політики України, двосторонніх відносин з США, КНР, державами АТР. Результати роботи було використано у навчальному процесі: під час викладання базових дисциплін і спецкурсів з проблематики міжнародної безпеки, а саме: «Історія міжнародних відносин», «Теорія міжнародних відносин», «Теорія міжнародного конфлікту», «Теорія зовнішньої політики держав», «Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки», «Зовнішня політика і дипломатія країн Азії та Африки», «Зовнішня політика США» для студентів спеціалізації «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова.

Деякі *висновки*, зроблені автором дослідження, можуть бути враховані у процесі врегулювання найбільш складних протиріч сучасних міжнародних відносин.

Інтенсифікація американо-китайських торгово-економічних зв'язків призвела, з однієї сторони, до безпрецедентної взаємозалежності, а з другої – до загострення протиріч. Партнерське взаємне сприйняття змінилось антагонізмом, а Азійсько-Тихоокеанський регіон перетворився на основний майданчик, на якому обидва гравця намагаються створити й розширити свої сфери впливу. Інтереси КНР в регіоні АТР можна поділити на економічно-фінансові, політико-стратегічні, ідеологічні та військово-технічні. Але захищає їх Китай виключно за допомогою створення економічних союзів, зате – з усіма країнами регіону. Натомість військово-технічні зв'язки для КНР значно обмежені ідеологічними причинами: тільки соціалістичні країни можуть розглядатися як союзники КНР.

Основним інструментом впливу США в регіоні є домінування американської технологічної думки в світі в цілому, а також можливість підтримувати існування й свободу певних країн в регіоні військовим забезпеченням. Окрім військової та військово-технічної підтримки Вашингтон забезпечив і власну військову присутність в регіоні, завдяки чому впливає на події в регіоні. Республіка Корея та Японія входять до групи союзників, які допомагають США посилити свої позиції в Азії через систему економічних і військових альянсів, створених ще у ХХ ст. За президентства Б. Обами США намагалися застосувати стратегію «повернення до Азії». Зразковими прикладами того, як Сполучені Штати намагаються посилити свою присутність в регіоні через набуття потужних економічних союзників стали Австралія та Сінгапур. Кооперація з Сінгапуром мала для США також виразно окреслені геополітичні мотиви, а Сінгапур натомість отримував значні економічні надбання. Розглядаючи фактори, які змушують Вашингтон дивитися в сторону Індії та Пакистану, США враховують насамперед стратегічний аспект: Китай та Індія є двома найбільшими та найбільш динамічно зростаючими країнами світу. Індія має значні сировинні ресурси, високотехнологічні розробки, основними споживачами яких можуть стати китайці. У Вашингтоні розуміють, що, незважаючи на певні політичні й ідеологічні суперечки, вісь «Пекін – Нью-Делі» може бути величезною економічною силою та загрозою для балансу сил у цьому регіоні. Тому навіть президент Д. Трамп розумів необхідність збереження цього союзу. Це справедливо й щодо Пакистану, який розглядався як головний союзник з США в регіоні, але не член НАТО. Пакистанський кордон з Афганістаном є одним з чинників, що позначають важливість цього союзу для США.

У результаті проведеного порівняльного аналізу позицій та партнерських зв'язків США та КНР з країнами АТР була виявлена картина балансу економічних позицій Китаю й США у регіоні. Виходячи з умов сьогодення можна спрогнозувати з великою долею впевненості поведінку лише кількох країн: у «таборі» КНР зараз і надалі буде знаходитися Пакистан та Північна Корея, у таборі США – Австралія. Росія зараз грає «проти США», що зближує її з КНР, але їх партнерство може носити лише асиметричний характер, отже, можливі два варіанти – вхід РФ у сферу

впливу КНР або ж зближення Росії з тими гравцями, які допоможуть їй уникнути поступового поглинення Китаєм.

Становлення КНР як нового центру сили збіглося зі стратегічним «поверненням США до Азії» за адміністрації Б. Обами та політикою «Зробимо Америку великою» Д. Трампа, обидві з яких мали намір стримувати зростаючу міць Китаю. Одним з елементів цієї політики стало оточення КНР «кільцями стримування» – військово-повітряними та військово-морськими закордонними базами Сполучених Штатів на території країн-сусідів Китаю. Таким чином Вашингтон й надалі буде реалізовувати наміри позбавити Китай багатьох інструментів впливу на регіональне оточення. Пекін, в свою чергу, буде використовувати економічну силу для запобігання утворення антикитайської коаліції під егідою Вашингтона у безпосередній близькості від своїх кордонів. У такій ситуації загострення кризи, яка наразі перебуває у замороженому стані, є можливим, що актуалізує пошук шляхів її вирішення і в теоретичній, і в практичній площинах.

Ключові слова: США, КНР, Азійсько-Тихоокеанський регіон, політика стримування Китаю, регіональне лідерство, торгова війна.

SUMMARY

Levytska-Doba Y. O. The USA and the PRC Politics within Asia-Pacific Region. Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of political sciences on a specialty 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development. Odessa I. I. Mechnikov National University, MES of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, MES of Ukraine. – Chernivtsi, 2021.

The dissertation provides a study of US-Chinese antagonism at the present stage by the example of the Asia-Pacific region system.

The choice of theme was inspired by the fact that one of the key issues of international politics of the XXI century is US-China relations that are gradually evolving from partnership to antagonism. Despite the People's Republic of China declaring the

country's foreign policy to have exclusively peaceful goals, the United States and leading countries in the Asia-Pacific region (Taiwan, Japan, the Republic of Korea, North Korea, Russia, India, Pakistan, Australia and ASEAN) are expressing their concerns about the development of Beijing's economic and military power, which has gone beyond Asia and now has direct or indirect influence on the foreign policy of most countries. The economic confrontation between Beijing and Washington has now escalated into a trade war. Given the nuclear status of both participants in this confrontation, the real threat to security not only in the Asia-Pacific region, but in the world as a whole is the spread of antagonism from the economic sphere to the political and military one. A comprehensive analysis of the interconnection between political and economic aspects of US-China relations, as well as the analysis of their impact on regional and global state of affairs enable forming Ukraine's effective foreign policy course.

The study of modern US-China relations allows making conclusions regarding the possible scenario of establishing relations between a global leader and a state claiming world leadership in the era of globalization and information, which enhances the interdependence of two states. There have been no comprehensive studies in domestic political science that consider not only the political aspects, but also the economic and military-strategic basis of foreign policy decisions of Washington and Beijing while taking into account the national interests of the United States and China in the Asia-Pacific region and their points of conflict and influence on regional policy.

The scientific novelty of the obtained results is as follows. For the first time, the American and Chinese foreign policy vectors coexistence peculiarities have been studied not only bilaterally, but also in the context of complexity of international relations in the Asia-Pacific region at the interstate level and at the level of integration; the research identifies explicit and implicit motives for the behavior of the United States and China in the Asia-Pacific region in the context of protecting their national interests – ensuring the security and prosperity of their country; there has been determined the ratio of economic and geopolitical components of Chinese and American foreign policy towards the countries of the Asia-Pacific region. It has been found that the economic aspect either influences political decisions, or forms understanding of the alternative behavior of a

country when the balance of power around it is changed; there have been made assumptions concerning the structure of potential confrontation alliances in case of an escalation of the Beijing-Washington conflict based on the differentiation of regional state actors according to their attitudes towards Chinese or American economic and political-strategic dominance in the Asia-Pacific region; *Were further developed*: scientific interpretation of the US policy principles in the Asia-Pacific region in the context of post-bipolarity, the US national interests and the policy of defending regional leadership amidst China's growing influence; study of China's foreign policy dependence on providing conditions for the implementation of the «most important task» – the national strategy for uninterrupted economic development until 2049; *Improved*: the conceptual apparatus, in particular, the author's interpretation of the concepts of «Asia-Pacific region», «defensive realism», «offensive realism», «competitive partnership», «liberal-optimists», «revisionist-pessimists», «hybrid approach».

The practical significance of the results obtained: their usability in the following areas: 1) Research: the scientific issues formulated in the work open opportunities for further study of the strategy and tactics of foreign policy of the Great Powers – the United States and China – as well as the leaders of the Asia-Pacific region; 2) Applied politics: practical conclusions and recommendations of the thesis can be used in the activities of the National Security and Defense Council of Ukraine, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, other public authorities in the sphere of developing and implementing foreign policy of Ukraine, bilateral relations with the United States, China, and Asia-Pacific countries. The results of the research were used in educational practice while teaching basic disciplines and special courses on international security, such as: «History of International Relations», «Theory of International Relations», «Theory of International Conflict», «Theory of Foreign Policy», «History of Asia, Africa and Latin America», «Foreign Policy and Diplomacy of Asia and Africa», «The US Foreign Policy» for students majoring in «International Relations, Public Communications and Regional Studies of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odessa I.I. Mechnikov National University.

Some *conclusions* made by the author of the study may be taken into account in the

process of resolving the most complex contradictions of contemporary international relations.

More intensive trade and economic ties between the US and China have led, on the one hand, to unprecedented interdependence and, on the other, to the escalation of contradictions. Partner's mutual perception has been replaced by antagonism, and the Asia-Pacific region has become the main platform on which both players are trying to create and expand their spheres of influence.

The main instrument of the US influence in the region is the dominance of American technological thought in the world as a whole, as well as the ability to maintain the existence and freedom of certain countries in the region thanks to military support. In addition to military and military-technical support, Washington has secured its own military presence in the region, thereby influencing the developments in the region. The Republic of Korea and Japan are part of a group of allies that help the United States strengthen its position in Asia through a system of economic and military alliances created in the twentieth century. During the Obama's presidency, the United States tried to apply a «return to Asia» strategy. Australia and Singapore are great examples of how the United States are trying to strengthen its presence in the region through the acquiring powerful economic allies. Cooperation with Singapore also had well-defined geopolitical motives for the United States, while Singapore received significant economic gains in return. Considering the factors that are forcing Washington to develop partnership with India and Pakistan, the United States are primarily concerned with the strategic aspect: China and India are the two largest and fastest-growing countries in the world. India has significant raw material resources and high-tech developments, the main consumers of which may be the Chinese.

Washington understands that, despite some political and ideological disputes, the Beijing-Delhi axis can become a huge economic power and a threat to the balance of power in the region. Therefore, even President D. Trump understood the need to preserve this union. This is true in regards to Pakistan which was considered the main US ally in the region, but not a NATO member. Pakistan's border with Afghanistan is one of the factors that make this alliance important for the US.

A comparative analysis of the positions and partnerships of the United States and China with the Asia-Pacific countries revealed the balance of economic positions between China and the United States in the region.

Based on nowadays conditions, only a few countries' behavior may be predicted with a high degree probability: the Chinese «camp» will most likely include Pakistan and North Korea, while the US «camp» will keep having Australia. Russia is now playing «against the United States» which brings it closer to China, but their partnership can only be asymmetric, so there are two options – Russia's entry into China's sphere of influence or Russia's rapprochement with those players that will help it avoid being gradually absorbed by China.

China's emergence as a new center of power coincided with the Obama's strategic «return of the United States to Asia» and Trump's «Make America Great Again» policy, both of which were intended to curb China's growing power. One of the elements of this policy was the encirclement of the PRC by the «rings of deterrence» – that is the air and naval foreign bases of the United States in China's neighboring countries. In this way, Washington will continue to pursue its intention to deprive China of many tools to influence the regional environment.

Beijing, in its turn, will use economic force to prevent the formation of an anti-Chinese coalition under the auspices of Washington in the immediate vicinity of its borders. In such a situation, the aggravation of the crisis, which is currently frozen, is possible, which will trigger searching the ways to solve it both theoretically and practically.

Keywords: the USA, the PRC, Asia-Pacific region, the China containment policy, regional leadership, trade war.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Левитська Є. О. Американська політична думка щодо проблеми американо-китайського глобального суперництва. // Вісник ОНУ. Політичні науки. – 2016. – Т. 21, Вип. 4 (27). – С. 27-36.
2. Левитська-Доба Є. О. Концептуальні засади зовнішньополітичного курсу Китайської Народної Республіки у XXI ст. // Політичне життя. – 2020. – № 4. – С. 93-100.
3. Левитська-Доба Є. О. Концептуальні основи політики США по відношенню до Китаю на сучасному етапі. // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. – 2020. – № 2 (8) – С. 17-29.
4. Levytska-Doba Y. O. The new aspects of the PRC-Taiwan and the PRC-ASEAN interaction: the economic component. // European Political and Law Discourse. – 2017. – Vol. 4, Issue 1.– P. 61-66.
5. Levytska-Doba Y. O. The new challenges to the equilibrium within the «China – India – Pakistan triangle»: political and economic aspects. // Historia i Polityka. – 2017. – № 22 (29). – P. 87-96.

Статті, що додатково висвітлюють зміст дисертації:

1. Левитська-Доба Є. О. Економічна інтеграція в АТР: взаємодія і конфлікт у трикутнику «США – Японія – Китай». // Китаєзнавчі дослідження. Під ред. В. О. Кіктенко. – Київ: Вид-во Інституту Сходознавства ім. А. Ю. Кримського. – 2016. – N. 1-2. – С. 84-90.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Левитська-Доба Є. О. Нові виклики китайсько-японської взаємодії: політико-економічний аспект. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання права, економіки та управління» (10–11 лютого 2017 р., м. Київ). – 2017. – Ч. 2. – С. 136-139.
2. Левитська-Доба Є. О. Сучасні проблеми українсько-китайської взаємодії. // Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «Україна в гуманітарних і

соціально- економічних вимірах» (24-25 березня 2017 р., м. Дніпро) / Під ред. О. Ю. Висоцького. – Дніпро: Охотнік, 2017. – Ч. 1. – С. 31-33.

3. Левитська-Доба Є. О. Україна та Китай: здобутки та проблеми сьогодення. // Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності в сфері міжнародних відносин» (19-20 квітня 2017 р., м. Київ). – С. 50-54.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ США ТА КНР В АТР	25
1.1. Теоретичні рамки дослідження	25
1.2. Джерельна база роботи	40
1.3. Категоріальний апарат	47
Висновки до першого розділу	54
РОЗДІЛ 2. АМЕРИКАНСЬКА ПОЛІТИКА ЩОДО КИТАЮ У КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИКИ АТР	56
2.1. Концептуальні основи політики США стосовно Китаю	56
2.2. Стратегія «повернення до Азії» Б. Обами та її вплив на регіональні відносини	63
2.3. Геополітичний контекст торговельних війн США та КНР за президентства Д. Трампа	89
Висновки до другого розділу	105
РОЗДІЛ 3. ПОТЕНЦІАЛ КИТАЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В АТР	108
3.1. Концептуальні основи політики Китаю у XXI ст.	108
3.2. Економічна політика КНР у регіоні як фундамент створення антиамериканських альянсів	115
3.3. Військове та військово-технічне співробітництво КНР у АТР	142
Висновки до третього розділу	154
ВИСНОВКИ	156

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**166**

Додаток 1. *Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації.*

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА
СКОРОЧЕНЬ**

AFTA	The ASEAN Free Trade Area	Зона вільної торгівлі АСЕАН
AIT	American Institute in Taiwan	Американський інститут у Тайвані
ASV	Asian Silicon Valley	Азійська силіконова долина
BIT	Bilateral investment treaty	Двосторонній інвестиційний договір
CAFTA	China-ASEAN Free Trade Area	Зона вільної торгівлі між Китаєм та АСЕАН
CNPC	China National Petroleum Corporation	Китайська національна нафтогазова корпорація
CSIS	Center for Strategic and International Studies	Центр стратегічних та міжнародних досліджень
CSSTA	Cross-Strait Service Trade Agreement	Угода про торгівлю сервісами між берегами Тайванської протоки
ECFA	Economic Cooperation Framework Agreement	Рамкова угода про економічне співробітництво між берегами Тайванської протоки
EIA	Energy Information Administration	Адміністрація з енергетичної інформації
HTCG	The High Technology Cooperation Group	Група з питань співпраці у галузі високих технологій
IoT	Internet of things	Інтернет речей
IUSSTF	The Indo-US Science and Technology Forum	Індо-американський науково-технічний форум

KORUS	United States-Korea Free	Зона вільної торгівлі між
FTA	Trade Agreement	Південною Кореєю та США
MOEA	Ministry of Economic Affairs	Міністерство економіки КНР
NAPCI	The Northeast Asia Peace and Cooperation Initiative	Ініціатива миру та співробітництва у Південно- Східній Азії
NDN	Northern Distribution Network	Північна розподільна мережа
PABA	Pakistan-American Business Association	Пакистано-американська Бізнес Асоціація
PAKGLOC	Pakistani Ground lines of Communication	Пакистанські лінії зв'язку
RCEP	Regional Comprehensive Economic Partnership	Всебічне регіональне економічне партнерство
THAAD	Terminal High Altitude Area Defense	Протиракетний комплекс рухомого наземного базування для висотного позаатмосферного захоплення ракет середньої дальності
TIFA	Trade and Investment Framework Agreement	Рамкова угода про торгівлю та інвестиції
TPF	India-US Trade Policy Forum	Індійсько-американський форум з торговельної політики
TUSA	Taiwan-USA Industrial Cooperation Promotion Office	Департамент сприяння промислового співробітництву Тайваню та США
USTR	United States Trade Representative	Торговельний Представник США

WSD	Center for Human Rights and International Justice	Центр прав людини та міжнародного правосуддя
HANDA		
ІДС РАН	Інститут Далекого Сходу Російської Академії Наук	
АНЗАМ	Угода про регіональну безпеку Австралії, Нової Зеландії та Малайзії	
АНЗЮК	Військово-політичний союз Малайзії та Сингапуру	
АСЕАН	Асоціація держав Південно-Східної Азії	
АТЕС	Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво;	
АТР	Азійсько-Тихоокеанський регіон	
ВЗНП	Всекитайські збори народних представників	
ДПП	Демократична прогресивна партія (Тайвань)	
ЕПШШ	Економічний Пояс Шовкового Шляху	
ЕСКАТО	Економічна та соціальна комісія ООН зі справ Азії та Тихого океану	
ЗВТ	Зона вільної торгівлі	
КПК	Комуністична партія Китаю	
МДІМВ	Московський державний інститут міжнародних відносин	
НВАК	Народно-визвольна армія Китаю	
ПШ	Прямі іноземні інвестиції	
ПСА	Північно-Східна Азія	
ПдСА	Південно-Східна Азія	
РБ ООН	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй	
РК	Республіка Корея	
СОТ	Світова організація торгівлі	
СУАР	Синьцзян-Уйгурський автономний район	
ТР	Трикутники зростання	
ТТП	Транстихоокеанське партнерство	
ЦСЄ	Центрально-Східна Європа	
ШОС	Шанхайська Організація Співробітництва	

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією з ключових проблем міжнародної політики ХХІ ст. є американо-китайські відносини, які поступово еволюціонують від партнерства до антагонізму. Незважаючи на декларування Китайською Народною Республікою, що зовнішня політика країни має виключно мирні цілі, Сполучені Штати Америки та провідні держави Азійсько-Тихоокеанського регіону (Тайвань, Японія, Республіка Корея, КНДР, РФ, Індія, Пакистан, Австралія та країни АСЕАН) виражають занепокоєння через швидкий розвиток економічної та військової могутності Пекіна, яка вийшла за межі Азії й наразі безпосередньо чи опосередковано впливає на зовнішню політику більшості країн світу. Економічне протистояння Пекіна та Вашингтона на сучасному етапі вже переросло у торгову війну. Беручи до уваги ядерний статус обох учасників цього протистояння, реальну загрозу безпеці не тільки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, але й у світі загалом є поширення антагонізму з економічної сфери на політичну та військову. Комплексний аналіз взаємозв'язку політичного й економічного аспектів відносин США та КНР, їх впливу на регіональну та світову кон'юнктуру дає можливість краще зорієнтувати Україну щодо більш ефективного зовнішньополітичного курсу.

Вивчення сучасних американо-китайських відносин у рамках АТР дозволяє зробити висновки про те, за яким сценарієм можуть вибудовуватися відносини між державою-лідером і державою, яка претендує на світове лідерство в умовах глобалізації та інформатизації, що підсилюють взаємозалежність держав. У вітчизняній політології досі були відсутні комплексні дослідження, що розглядають не тільки політичні аспекти, але й економічне та військово-стратегічне підґрунтя зовнішньополітичних рішень Вашингтона та Пекіна, враховуючи національні інтереси США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, їх точки зіткнень та вплив двох держав на регіональну політику.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження пов'язана з науковими програмами кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

що присвячені дослідженню зовнішньої політики ісламізму як значущого елементу системи міжнародної безпеки. Зокрема, авторка дисертаційного дослідження брала участь у вивченні окремих аспектів наукової теми кафедри міжнародних відносин «Міжнародні відносини й політика держав в умовах глобальних трансформацій: концептуальні виміри та зовнішньополітична практика» (державна реєстрація № 0107U012509), що була зорієнтована на науково-аналітичне забезпечення діяльності урядових і неурядових організацій нашої країни.

Мета дослідження полягає у виявленні інструментів політики США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Ця мета реалізується шляхом виконання низки дослідницьких **завдань**:

- 1) розглянути теоретичні засади дослідження американо-китайських відносин, що дозволять адекватно дослідити проблему їх еволюції від партнерства до антагонізму в АТР;
- 2) з'ясувати стан вивчення проблеми та перспективні напрями її дослідження крізь призму актуальних викликів міжнародній безпеці;
- 3) проаналізувати концептуальні основи політики США та КНР стосовно один одного у рамках регіону АТР;
- 4) виявити зовнішньополітичні плани США та КНР у АТР відповідно до їх основних національних інтересів та виявити основні чинники впливу Вашингтона та Пекіна на регіональних акторів;
- 5) провести порівняльний аналіз позицій та партнерських зв'язків США й КНР з країнами АТР;
- 6) спрогнозувати коливання «конфліктності – партнерства» у відносинах США та КНР, зумовленого боротьбою за домінування в регіоні АТР, у середньостроковій перспективі;
- 7) спрогнозувати можливі впливи радикальних змін в відносинах США та КНР на Україну.

Об'єктом дослідження є регіональна система «Азійсько-Тихоокеанський регіон».

Предметом дослідження є політика США та КНР в Азійсько-

Тихоокеанському регіоні.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 2009 р. до 2021 р. Оскільки американська зовнішня політика щодо КНР більше залежала від суб'єктивного фактору, а саме ролі президента США, аніж китайська політика залежала від змін у партійному керівництві, вибір нижньої хронологічної межі зумовлений початком президентства Б. Обама та реалізацією його адміністрацією політики «повернення США до Азії», а верхньої – завершенням протекціоністської зовнішньої політики адміністрації Д. Трампа.

Під час написання роботи було використано загальні та спеціальні **методи**. Характер дисертаційного дослідження визначив застосування певного спектру загальносуспільних та політологічних методів, принципів та підходів. Їхній вибір пов'язаний з метою, завданнями, об'єктом та предметом дисертаційної роботи. Під час характеристики Азійсько-Тихоокеанської системи відносин головну увагу зосереджено на державних акторах як її структурних елементах, а також на економічній могутності, як одному з основних владних ресурсів та інструментів забезпечення національних інтересів у міждержавних взаєминах. Використовуючи елементи *системного підходу*, автор намагалася представити американо-китайські відносини як сукупність різноманітних взаємодіючих типів зв'язків та як систему, що володіє складною структурою як деякою цілісністю. Аналіз еволюції американо-китайських відносин базувався на елементах *історичного підходу* та *проблемно-хронологічному принципі*. При зіставленні політико-економічних позицій і зовнішньополітичних стратегій США та Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, проведенні широкого статистичного крос-країнового аналізу дисертантка виходила з вимог *компаративістського методу*. Для досягнення поставленої мети дослідження знайшов застосування також метод *івент-аналізу*, аналіз, заснований на спостереженні за динамікою подій у двосторонніх американо-китайських відносинах з метою визначення основних тенденцій їхнього розвитку та розвитку політичної ситуації, яку вони створюють.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на підставі опрацювання джерельно-документальної бази, досліджень та аналітичних

матеріалів вітчизняних і зарубіжних науковців вперше було проведено цілісне комплексне дослідження взаємодії та суперництва США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, що прямо впливають на ситуацію в регіоні, й було виявлено сутнісні характеристики основних акторів, чинників та підсумків розвитку регіональної системи. Зокрема:

Вперше:

– вивчено особливості співіснування американського та китайського вектора зовнішньої політики у контексті розвитку комплексної системи міжнародних зв'язків Азійсько-Тихоокеанського регіону на міждержавному рівні та на рівні інтеграційних утворень;

– виявлено явні та приховані мотиви поведінки США та КНР у АТР у контексті захисту своїх національних інтересів – забезпечення безпеки та процвітання своєї країни;

– визначено співвідношення економічної та геополітичної складової китайської та американської зовнішньої політики щодо країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. З'ясовано, що економічний аспект здебільшого або впливає на політичні рішення, або формує розуміння альтернативної поведінки тієї чи іншої країни при зміні балансу сил навколо неї;

– зроблено припущення щодо складу потенційних альянсів протистояння у разі загострення конфлікту між Пекіном та Вашингтоном на основі диференціації регіональних державних акторів за їх ставленням до китайського чи американського економічного й політично-стратегічного домінування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні;

Набули подальшого розвитку:

– наукове тлумачення основних засад політики США в АТР в умовах постбіполярності, національних інтересів США та політики відстоювання регіонального лідерства в АТР в умовах зростаючого впливу КНР;

– дослідження зумовленості зовнішньої політики КНР забезпеченням умов для реалізації «надзавдання» – національної стратегії безперервного економічного розвитку до 2049 р.;

Удосконалено:

– понятійний апарат, зокрема, представлено авторське тлумачення поняттям «Азійсько-Тихоокеанський регіон», «оборонний реалізм», «наступальний реалізм», «конкурентне партнерство», «ліберали-оптимісти», «ревізіоністи-песимісти», «гібридний підхід».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у таких сферах:

1) науково-дослідній: наукові положення, сформульовані в роботі, відкривають можливості для подальшого вивчення стратегії й тактики зовнішньої політики як великих держав, США та КНР, так й лідерів АТР;

2) прикладній: практичні висновки та рекомендації дисертації можуть бути використані у діяльності Ради національної безпеки й оборони України, Міністерства закордонних справ України, інших органів державної влади при розробці та впровадженні зовнішньої політики України, двосторонніх відносин з США, КНР, державами АТР. Результати роботи було використано у навчальному процесі: під час викладання базових дисциплін і спецкурсів з проблематики міжнародної безпеки, а саме: «Історія міжнародних відносин», «Теорія міжнародних відносин», «Теорія міжнародного конфлікту», «Теорія зовнішньої політики держав», «Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки», «Зовнішня політика і дипломатія країн Азії та Африки», «Зовнішня політика США» для студентів спеціалізації «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І. І. Мечникова.

Особистий внесок здобувача. Основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження, зокрема ті, що характеризують наукову новизну й практичне значення одержаних результатів, автор отримав самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційної роботи представлено на таких наукових заходах: II Всеукраїнській науковій конференції «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (Дніпро, 24-25 березня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції

«Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності в сфері міжнародних відносин» (Київ, 19-20 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання права, економіки та управління» (Київ, 10-11 лютого 2017 р.); 72-й науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників (Одеса, 29 листопада 2017 р.); 73-й Науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників (Одеса, 28-30 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні аспекти дослідження відображено у 9 публікаціях: з яких 5 наукових праць розміщені у виданнях та збірниках наукових праць, визнаних МОН України фаховими, у тому числі 2 статті у міжнародних періодичних виданнях (Польща та Чеська Республіка), а також 3 тези доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 193 сторінки, з яких основний текст – 165 сторінок. Список використаних джерел містить 241 найменування (26 сторінок).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ США ТА КНР В АТР

1.1. Теоретичні рамки дослідження

У сучасних міжнародних відносинах спостерігається поступове зміщення центру глобального економічного розвитку та світової політики до Азійсько-Тихоокеанського регіону. У зв'язку з цим збільшується вплив регіону на політологічну науку, що сприяє розвитку наукової дискусії навколо різних аспектів взаємодії глобальних акторів в межах вищезазначеного регіону.

Основною теоретичною концепцією, що лежить в основі нашого дослідження, є парадигма політичного реалізму, включаючи класичний реалізм, але досягнення поставленої мети дослідження можливе із залученням передусім модерністських теоретичних напрямів, таких як концепція неореалізму та структурного реалізму. Головною причиною, що зумовила вибір неореалізму як теоретичної бази дослідження, стала необхідність аналізу мотивів діяльності обох полюсів (Пекіна та Вашингтона) та регіональних акторів, базуючись на аналізі національних інтересів та зіставленні сил блоків в АТР, а також вплив середовища, в якій здійснюється взаємодія гравців.

Класична теорія реалізму визначає суверенні держави головними акторами світової політики, котрі відстоюють власні національні інтереси й прагнуть максимізувати вигоди від тих чи інших політичних акцій, що призводять до постійної боротьби за владу в глобальному й регіональному масштабі [28, с. 37].

Реалісти вважають, що великі держави, головні дійові особи звертають увагу на те, скільки економічної та військової сили у них є по відношенню один до одного. Важливо не тільки мати значну кількість влади, але також важливо, переконатися, що жодна інша держава не змінює баланс сил на свою користь. Для реалістів міжнародна політика є синонімом силової політики [165].

Однак між реалістами є суттєві відмінності. Основна відмінність серед них відбивається у відповіді на питання: чому держави прагнуть до влади? Для класичних реалістів, таких як Ганс Моргентау, відповідь – людська природа.

Майже всі, за думкою класичних реалістів, народжуються з волею до влади, що фактично означає, що великі держави прагнуть до того, щоб їх держава домінувала над його конкурентами [165].

Структурний реалізм – одна із сучасних теорій міжнародних відносин, що являє собою оновлену версію політичного реалізму [26, с. 5]. Для структурних реалістів, яких іноді називають неореалістами, людська природа має мало спільного з тим, чому держави прагнуть влади. Натомість саме структура міжнародної системи змушує держави боротись за владу. У системі, де немає найвищого авторитету, який знаходиться вище великих держав, і там, де немає гарантії, що один не нападе на іншого, для кожної держави ключовою метою стає здобуття достатнього рівня могутності, щоб захистити себе в разі, якщо його атакували [165].

Для доведення релевантності саме неореалістичного підходу, а не класичного реалізму, слід зазначити відмінності двох напрямів за такими показниками: актори, цілі, засоби, вихідний пункт теоретичного аналізу.

По-перше, головними акторами в обох школах є держави та їх уряди, проте неореалізм як окремих гравців виділяє союзи держав, що розширює можливості для наукового дослідження й відкриває більший простір для оцінки міжнародної інтеракції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

По-друге, основні цілі акторів в рамках неореалізму відрізняються від класичної теорії тим, що вони спрямовані на підтримку статус-кво в міжнародній системі, а не тільки на забезпечення максимальної безпеки.

По-третє, засобами досягнення цілей в рамках обох шкіл є сила для підтримки балансу, хоча варто наголошувати на створенні альянсів як інструментів отримання бажаних результатів діяльності в рамках неореалізму.

По-четверте, вихідний пункт теоретичного аналізу неореалізму й реалізму полягає в незмінності людської природи та національних інтересів. Але в теорії неореалізму приділяється увага й впливу міжнародного середовища на результати взаємодії держав.

В межах розгляду неореалізму як основоположної теорії міжнародних відносин, що застосована в нашому дослідженні, слід також зазначити положення про те, що світ розвивається як система, домінантну роль в якій відіграє поняття «структури», що визначалась засновником школи структурного реалізму Кеннетом Уолцем як сукупність умов і обмежень.

Безпосередніми джерелами неореалізму слід вважати структуралізм або структурний реалізм, засновником та головним ідеологом якого вважають К. Уолца та його працю «Теорія міжнародної політики» («Theory of International Politics»), в якій показано основні особливості неореалізму. Головна ідея структурного реалізму полягає в тому, що міжнародну політику певного актора розглядають як залежність від структурних властивостей міжнародної системи [5, с. 266].

Використання структурного реалізму як теоретичного підґрунтя дослідження у тому вигляді, яким його створив К. Уолц, зумовлено специфікою цієї теоретичної школи.

По-перше, К. Уолц вважав, що тиск суперництва на світовій арені впливає на держави, обмежуючи вибір можливих дій і моделей поведінки відносно тих чи інших акторів міжнародних відносин, з чого випливає ймовірність повторення сценаріїв взаємодії держав, що розширює можливості щодо їхнього прогнозування.

По-друге, К. Уолц приділяє особливу увагу поняттю міжнародної анархії, маючи на увазі відсутність легітимного джерела вищої влади в міжнародних відносинах. З цього положення випливає, що державам необхідно самостійно гарантувати безпеку. Таким чином, пошук союзників для забезпечення виживання стає головним мотивом для акторів.

По-третє, згідно з ідеями К. Уолца, саме суверенні держави є незамінними гравцями в міжнародних відносинах через покладені на них функції з підтримки внутрішнього порядку й безпеки, попри виклики глобалізації та роль ТНК.

Як зазначає у своїх роботах Джон Міршаймер, політична структура впливає з практики реальних відносин і формується різноспрямованою політикою держав, утворюючи, таким чином, своєрідний механізм відбору. В межах військово-

політичних союзів силу визначають порівнюючи спроможності або можливості всіх його членів, тобто складових елементів [5, с. 265]. Такий підхід може бути застосований в рамках дослідження, адже саме цим в межах Азійсько-Тихоокеанському регіоні пояснюється баланс сил, що визначається економічним, військово-стратегічним та політичним потенціалом кожного з полюсів – Пекіна й Вашингтона – та їхніх союзників.

Відповідно до бачення послідовників саме неореалістичної теорії міжнародних відносин, структура міжнародної політики визначається такими рисами: міжнародні відносини анархічні, в них відсутня будь-яка верховна влада; основною метою кожного актора міжнародних відносин є захист власного суверенітету; на міжнародній арені сили розподілено нерівномірно.

Стан міжнародної системи залежить від розподілу сили всередині, що накладає обмеження на політику окремої держави, адже інструменти, які одна держава використовує для нарощування власної безпеки стають причиною зменшення безпеки іншої держави [5, с. 265]. Безпека в цьому сенсі має ряд проявів, серед яких можна виокремити військову, політичну, економічну, стратегічну, екологічну тощо.

Згідно з тим, як у своїх роботах писав Дж. Міршаймер, держави не повинні намагатися максимізувати свою владу, тому що спроби отримати більше влади можуть легко призвести до зворотного результату. Вони, безумовно, не повинні прагнути до гегемонії. На думку дослідника, їх головна мета повинна полягати в тому, щоб інші держави не отримували владу за їх рахунок. Першочергова турбота держав, підкреслює він, полягає не у максимізації влади, а у збереженні їх позицій в системі. Крім того, у Дж. Міршаймера зазначено припущення, що вступ у війну для отримання або збільшення влади має хороший стратегічний сенс.

Дж. Міршаймер також фіксує у своїх роботах, що держава повинна стримувати свій апетит до влади, надаючи перевагу врівноваженій поведінці. Держави, яким загрожують, можуть створити свої власні можливості, «внутрішню рівновагу» або об'єднатися і сформувати балансуєчу коаліцію – «зовнішню рівновагу». Оскільки «баланс сил постійно формується» агресивні держави

повинні очікувати, що їх потенційні жертви будуть зупинені [165].

Як зазначено в роботах Дж. Міршаймера, що біполярні системи більш мирні та стабільні, ніж багатополлярні, і що економічна взаємозалежність робить конфлікт більш ймовірним. Він також вводить важливу відмінність між балансуванням і «банд-вагонінгом». «Банд-вагонінг» – це термін, що означає геополітичну схильність малих держав об'єднувати сили з висхідною державою, котра виграє війни та отримує владу. В цьому контексті балансування – це поведінка, викликана системою у результаті того, що держави не хочуть бути вразливими для впливового партнера. Нарешті, наводиться спірний аргумент, що співпраця між державами ускладнена через побоювання щодо «відносних вигод». Укладати угоди складно, вважає він, оскільки держави побоюються, що інша сторона отримає велику частку впливу і змістить розклад сил на свою користь [165].

Отже, для класичних реалістів влада – це самоціль; для структурних реалістів влада – це засіб для досягнення мети, а кінцева мета – виживання [165]. Але існує ще відмінності між течіями структурного реалізму, який демонструється у відповіді на питання, скільки влади достатньо державі. Різні відповіді можна знайти у підходах оборонного реалізму та наступального реалізму. Оборонні реалісти, представником яких є К. Уолц, стверджують, що для держав є безпідставними спроби максимізувати свою частку у світовій владі, тому що система покарає їх, якщо вони спробують отримати занадто багато влади. Вони стверджують, що прагнення до гегемонії особливо недалекоглядно. Наступальні реалісти, такі як Дж. Міршаймер, дотримуються протилежної точки зору. Вони стверджують, що для держав має сенс отримати якомога більше влади, та, при сприятливих умовах, досягти гегемонії. Аргумент полягає в тому, що володіння переважним впливом – найкращий спосіб забезпечити своє виживання. Наступальні реалісти стверджують, що держави повинні завжди шукати можливості отримати більше влади та повинні робити це щоразу, коли це виявляється можливим. Держави повинні максимізувати владу, і їх кінцевою метою повинна бути гегемонія, тому що це найкращий спосіб гарантувати виживання [165].

Оборонні реалісти, в свою чергу, підкреслюють, що, якщо будь-яка держава стане занадто сильною, відбудеться балансування. Зокрема, інші великі держави створять свої збройні сили та сформуєть для балансування коаліції, які становитимуть загрозу безпеці гегемона, або, можливо, навіть зможуть знищити його. Саме це сталося з наполеонівською Францією, імперською Німеччиною і нацистською Німеччиною, коли вони намагались домінувати в Європі. Кожен гегемон був рішуче переможений союзом, що включав всі або майже всі інші великі держави.

Деякі оборонні реалісти стверджують, що існує баланс наступ-захист, який показує, наскільки легко або складно завоювати територію або перемогти в бою. Представники такого підходу стверджують, що баланс наступ-захист зазвичай має велику вагу на користь захисника, і, таким чином, будь-яка держава, яка намагається отримати велику кількість додаткової могутності, може в кінцевому підсумку вступити в серію програшних війн. Відповідно, інші держави визнають необхідність концентрувати свої сили навколо збереження свого становища в розкладі сил. Якщо вони підуть у наступ, їхні цілі будуть обмежені [165].

Оборонні реалісти також стверджують, що, навіть коли завоювання здійснене, воно не окупається: витрати переважають вигоди. Через націоналізм переможцю особливо важко, а іноді та неможливо підпорядкувати переможених. Ідеологія націоналізму, яка є розповсюдженою і потужною, заснована на самовизначенні, яке фактично гарантує, що окуповане населення повстане проти окупанта [165].

Наступальні реалісти також заперечують твердження, що сторона, що захищається, має значну перевагу перед нападником. Дійсно, історичні дані показують, що сторона, яка ініціює війну, перемагає частіше, ніж програє. І хоча досягти гегемонії може бути важко, США зробили цей подвиг в Західній півкулі в дев'ятнадцятому столітті. Крім того, імперська Німеччина наблизилася до досягнення гегемонії в Європі під час Першої світової війни.

Реалісти як оборонного, так і наступального світогляду погоджуються, що ядерна зброя мало придатна для наступальних цілей, за винятком тих випадків,

коли воно є тільки в однієї сторони в конфлікті. Це відбувається тому що, якщо обидві сторони володіють можливістю знищити супротивника, жодна з них не отримує переваги від першого удару. Більш того, обидва табори погоджуються з тим, що звичайна війна між державами, що володіють ядерною зброєю, можлива, але малоймовірна через небезпеку ескалації до ядерного рівня.

Прихильники різних течій теорії неореалізму підтримують думку про те, що посилення міжнародної анархії означає, що держави мають покладатися на себе для виживання, і що їхні зусилля щодо гарантування власної безпеки незмінно посилюють рівень небезпеки, що призводить до «дилеми безпеки» [85, с. 174]. Саме про це і свідчить теза іншого представника школи політичного неореалізму, засновника теорії «балансу загроз» Стівена Уолта: «Застосування моделі стримування до небезпечного супротивника посилює його параною й розпалює захисні реакції, одночасно не стримування політики агресора, швидше за все, розпалить його апетит і ускладнить його стримування в майбутньому» [221].

Важливий етап в еволюції неореалізму розпочався після закінчення «холодної війни» та подальшого зростання хаосу в міжнародних відносинах. Ця подія стала причиною появи нових теорій. Наприклад, теорія циклів трансформувалася в еволюційну теорію. Також з'явився новий напрям – нелінійний аналіз політики [26, с. 7].

Давні дебати між реалістами полягають у тому, чи є біполярність більш схильною до війни, ніж багатополарність. Загально прийнято, що міждержавний устрій був багатополарним з моменту його створення в 1648 р. до закінчення Другої світової війни в 1945 р. Він був біполярним під час «холодної війни», яка почалася відразу після Другої світової війни й тривала до 1989 р.

Реалісти, які вважають, що біполярність менш схильна до війни, пропонують три аргументи для підтримки цієї тези. По-перше, вони стверджують, що великі держави мають більше можливостей боротися один з одним в умовах багатополарності.

По-друге, великі держави в багатополарності набагато менш ворожі, тому що кількість уваги, яку вони приділяють один одному, менше, ніж в біполярності.

У світі, де існує тільки дві великі сили, кожна концентрує свою увагу на супротивнику. Але в умовах багатополярності держави не можуть дозволити собі надмірно турбуватися про будь-якого зі своїх сусідів. Вони повинні поширювати свою увагу на всі великі держави. Крім того, чисельні взаємодії між різними країнами в багатополярній системі створюють ряд наскрізних розривів, які пом'якшують конфлікт.

З закінченням «холодної війни» і розпадом Радянського Союзу багато реалістів почали стверджувати, що настав період монополярності. Іншими словами, США – єдина наддержава. Сполучені Штати досягли глобальної гегемонії, чого ще жодна країна не здійснювала. Інші реалісти, однак, стверджують, що система після завершення «холодної війни» є багатополярною, а не монополярною. США, стверджують вони, безумовно, є найпотужнішою державою у системі сучасних міжнародних відносин, але є й інші великі держави, насамперед Китай [165].

Монополярний світ, ймовірно, буде більш мирним, ніж біполярний або багатополярний. Найголовніше, що не може бути ні конкуренції у сфері безпеки, ні війни між великими державами в умовах монополярності. Крім того, другорядні держави, швидше за все, зроблять все можливе, щоб уникнути боротьби з єдиним полюсом. Жодна держава сьогодні не захоче і не зможе почати війну зі США через страх бути легко і рішуче переможеним. Це стосується й регіональних гегемонів.

Що стосується структурного реалізму, то серйозного перегляду базових постулатів після закінчення «холодної війни» та зміни глобального світопорядку не відбулося, хоча К. Уолц змушений був визнати помилковість деяких положень. Зокрема це стосувалося неправомірного ототожнення нестабільної структури зі станом війни між великими державами. Міжнародна система вже на початку 1990-х рр. стала менш керованою, а єдина наддержава зіштовхнулася з парадоксом: за відсутності рівноцінного політичного опонента відчувається зниження безпеки держави внаслідок непередбачених погроз. Яскравим виявом цієї тенденції став теракт 11 вересня 2001 р. Але визнання К. Уолцем принципу балансу сил як основоположної засади міжнародної політики означає, що зі зникненням супердержави в особі СРСР слід очікувати неминучої появи нового конкурента, чи

то окремої держави, чи то коаліції. Саме на цю роль й претендує зараз Китайська Народна Республіка. І, згідно з основними постулатами структурного реалізму, Пекін швидко й надійно посів місце у документах Вашингтона, які формують зовнішню політику США, та виступах перших осіб Сполучених Штатів як головна загроза та ворог, навколо якого концентруються основні зусилля Вашингтона щодо гарантування національної безпеки та національних інтересів. Колапс Радянського Союзу зовсім не означав, що разом з ним повинно зникнути поняття біполярності як властивості міжнародної структури. І в сучасній структурі міжнародних відносин можна спостерігати новий етап розвитку біполярності, але вже в нових умовах – умовах глобалізації.

К. Уолц у статті «Структурний реалізм після холодної війни» у 2000 р. прогнозував, що кандидатами на те, щоб стати наступними великими державами й, таким чином, відновити рівновагу після переформатування біполярного світу, є Європейський Союз або Німеччина, що очолює європейську коаліцію, Китай, Японія, а в більш віддаленому майбутньому – Росія [222, с. 30].

У той час, коли Сполучені Штати намагаються зберегти статус-кво в Східній Азії завдяки військовій присутності в регіоні, Китай займає позицію нарощування та підтримки власної стратегічної гегемонії в регіоні через відсутність балансу сил в АТР в його класичному розумінні. Кроки Пекіна щодо збільшення регіонального впливу у Вашингтоні розцінюють як безпосередню загрозу американським національним інтересам та інтересам союзників США в регіоні. Більш того, як зазначає К. Уолц, союзники США, такі як Японія та Республіка Корея відчувають ці загрози й починають реагувати набагато раніше за Вашингтон. Для Китаю ж основною загрозою власних національних інтересів є нова хвиля заходів посилення впливу США в регіоні. Таким чином, дії та реакції кожного з полюсів у відповідь на дії один одного, поступово створюють новий баланс сил та загроз в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

На думку К. Уолца, саме Китай, навіть не докладаючи всіх зусиль, стане великою державою, поки залишатиметься політично єдиним і монолітним. Піднесення КНР можна вважати чи не найкращим прикладом реалізації припущень

К. Уолца зразка 1993 р. про те, що держави намагаються конвертувати економічні успіхи у військово-політичне домінування у своєму регіоні. За словами науковця, стратегічно Китай може легко підняти свої ядерні сили до рівня паритету з США. Стримати ж могутність КНР, що зростає, не так легко, як вважає більшість американців. Економічно темпи зростання Китаю, враховуючи його сучасний етап економічного розвитку, можуть підтримуватися на рівні 7-9 % протягом ще одного десятиліття й далі. Такі темпи зростання подвоюють економіку країни кожні десять-вісім років.

В цих умовах основною науковою цінністю стає не тільки оцінка двосторонніх американо-китайських відносин, але й поведінка другорядних акторів, відповіді щодо прогнозування якої можна знайти якраз в основоположних неореалістичних принципах.

Попри деяке переосмислення основних постулатів неореалізму після 1991 р., К. Уолц все ж залишає провідне місце у своїй теорії поняттю «балансу сил». Здебільшого «баланс сил» сприймається як певна ментальна конструкція, метафора, покликана забезпечити «справедливе» і зрозуміле бачення багато в чому хаотичного характеру міжнародних відносин. Баланс сил з його зрозумілим метафоричним змістом, проте, дозволяє легко пояснити багато особливостей міжнародних відносин. Але слід зазначити: державна еліта провідних країн світу при розробці зовнішньополітичних стратегій неминуче буде керуватись не тільки суб'єктивною складовою простоти балансу сил, а й об'єктивним розумінням того, що прагнення держав до посилення є універсальною закономірністю міжнародної політики.

У сучасних умовах все ще монополярної системи міжнародних відносин прагнення другорядних акторів спрямоване на «вирівнювання» силових потенціалів буде припинятися гегемоном – Сполученими Штатами Америки. З цих же позицій варто розглядати й американо-китайські відносини: у Китаю та США є дуже інтенсивна торговельно-економічна інтеракція, але Вашингтон проводить політику «оточення і стримування» КНР шляхом створення військових та військово-морських баз в Східній Азії, розвиває військову підтримку країн-сусідів

Китаю та створює системи протиракетної оборони спільно з Японією й Республікою Корея.

Китайська економіка зростала високими темпами з початку 1980-х рр., і багато експертів очікують, що це продовжиться і в наступні десятиліття. Якщо це так, то Китай з його величезним населенням, в кінцевому підсумку, зможе створити потужні збройні сили. Реакція азійських сусідів Пекіну та Сполучених Штатів поки що залишається відкритими питаннями. На ці питання немає єдиної структурної реалістичної відповіді. Деякі реалістичні теорії передбачають, що підйом Китаю призведе до серйозної нестабільності, в той час, як інші дають підстави вважати, що потужний Китай може мати відносно мирні відносини зі своїми сусідами, а також з США. В цьому контексті необхідно розглянути деякі з перспектив, починаючи з наступального реалізму, який передбачає, що висхідний Китай і США будуть брати участь в інтенсивній конкуренції в області безпеки зі значним військовим потенціалом.

Згідно з положеннями наступального реалізму, кінцева мета великих держав – досягти гегемонії як гаранта виживання. На практиці для будь-якої країни практично неможливо досягти глобальної гегемонії, тому що занадто важко спроектувати й підтримувати владу в усьому світі, включаючи сфери впливу інших великих держав. Найкращий результат, на який може сподіватися держава, – це стати регіональним гегемоном, що означає й домінування у власному географічному регіоні. «Батьки-засновники» США і їх наступники зрозуміли цю основну логіку і старанно працювали над тим, щоб зробити США домінантною силою в Західній півкулі. Нарешті, вони досягли регіональної гегемонії в 1898 р. [165].

Держави, що досягають регіональної гегемонії, переслідують ще одну мету: вони прагнуть не допустити, щоб великі держави в інших географічних регіонах дублювали їх наддержавні функції. Регіональні гегемони прагнуть бути єдиними та не мати рівних конкурентів. Замість цього вони прагнуть розділити інші регіони між кількома великими державами, які потім будуть конкурувати один з одним. Таким чином, після досягнення регіонального панування США намагались

перешкодити іншим великим державам контролювати Азію і Європу.

Якщо спиратися на положення наступального реалізму, то очікується, що чимраз більш впливовий Китай наслідує США і спробує стати регіональним гегемоном в Азії. Китай буде прагнути максимізувати розрив у силовому потенціалі між собою і його сусідами, особливо Японією і Росією. Пекін захоче переконатись, що він настільки могутній, що жодна держава в Азії не може загрозувати його безпеці й впливу. Наступним етапом Китай, ймовірно, намагатиметься витіснити американські збройні сили з Азії, майже так само, як США витіснили великі європейські держави з Західної півкулі в ХІХ ст.

З точки зору Китаю, такі політичні цілі мають хороші стратегічні перспективи. Для Пекіну стратегічно вигідним буде розвиток відносин зі слабкими у військовому відношенні Японії й Росії, так само як США вважають за краще слабкі у військовому відношенні Канаду і Мексику на своїх кордонах. Всі китайці пам'ятають, що сталося в минулому столітті, коли Японія була сильною, а Китай – слабким. Зрештою, американська політика завжди реагує, коли інші великі держави відправляють свої збройні сили в Західну півкулю. Вони незмінно розглядаються як потенційна загроза безпеці США. Та ж логіка в реалістичній світо оцінці повинна застосовуватися до Китаю.

США сповнені рішучості залишитися єдиним регіональним гегемоном. Тому США будуть наполегливо працювати, щоб стримати Китай і, зрештою, послабити його до такої міри, щоб він більше не був загрозою для американської світової могутності. Тому, США, ймовірно, будуть поводитися щодо Китаю багато в чому так само як вони поводитись щодо Радянського Союзу під час «холодної війни» [165].

Сусіди Китаю також ймовірно будуть боятися його підйому, і вони також зроблять все можливе, щоб перешкодити йому домогтися регіональної гегемонії. Фактично, вже є свідчення того, що такі країни, як Індія, Японія і Росія, а також більш дрібні держави, такі як Сінгапур, Південна Корея і В'єтнам, стурбовані пануванням Китайської Народної Республіки й шукають способи її стримування. Зрештою, вони можуть приєднатися до балансувальної коаліції під егідою США,

щоб перешкодити зростанню Китаю, майже так само, як Великобританія, Франція, Німеччина, Італія, Японія і навіть Китай об'єднали свої зусилля з США для стримування Радянського Союзу під час «холодної війни».

На відміну від наступального реалізму, оборонний реалізм пропонує більш оптимістичну версію розвитку міжнародних відносин в контексті зростання Китаю. Безумовно, представники оборонного реалізму визнають, що міжнародна система створює сильні стимули для того, щоб держави бажали додаткового збільшення влади для забезпечення свого виживання. Висхідний Китай не буде винятком; він буде шукати можливості змінити співвідношення сил на свою користь. Більш того, і США, і сусіди Китаю повинні будуть балансувати проти Китаю, щоб тримати його під контролем. Конкуренція у сфері безпеки не зникне зовсім з Азії, оскільки Китай стає все більш могутнім. Однак, оборонний реалізм дає підставу вважати, що конкуренція в галузі безпеки, пов'язана з ростом Китаю, не буде інтенсивною, і що Китай повинен мати можливість мирно співіснувати як зі своїми сусідами, так і з Вашингтоном. За версією оборонного реалізму великі держави не мають стратегічного наміру досягати гегемонії, тому що їх суперники сформуують врівноважену коаліцію і завадять їх розвитку. Для китайських лідерів набагато розумніше поводитися як Бісмарк, який ніколи не намагався домінувати в Європі, але все ж зробив Німеччину великою, а не як кайзер Вільгельм або А. Гітлер, які обидва прагнули гегемонії й привели Німеччину до краху.

Наявність ядерної зброї – ще один привід для оптимізму. Будь-якій великій державі важко розширюватися, коли інші держави стикаються з ядерною зброєю. У Індії, Росії та США є ядерні арсенали. Ці країни можуть стати ядром антикитайської коаліції, що балансує, і Китаю буде нелегко просуватися вперед, поки у них є ядерна зброя. Пекін буде діяти обережно стосовно них, намагаючись не спровокувати конфлікт, який може перерости в ядерну війну. Іншими словами, ядерна зброя стане гарантом миру, якщо Китай продовжить свій розвиток.

Нарешті, важко зрозуміти, що виграє Китай, завойовуючи інші азійський країни. Економіка Китаю зростала значними темпами, доводячи, що завоювання не потрібно для накопичення економічної могутності. Більш того, якщо Китай почне

завойовувати та окупувати країни, він, ймовірно, зіткнеться із запеклим опором з боку населення, яке знаходиться під його контролем. Досвід США в Іраку повинен служити попередженням Китаю про те, що вигоди від розширення в епоху націоналізму переважаються витратами.

Хоча ці міркування вказують на те, що зростання Китаю має бути відносно мирним, представники оборонного реалізму допускають можливість того, що внутрішньополітичні міркування можуть змусити Пекін діяти стратегічно необґрунтовано.

Існують й інші структурно-реалістичні перспективи для оцінки того, чи буде зростання Китаю мирним. Якщо світ є монополярним, як стверджують деякі структурні реалісти, то зростання китайської влади в кінцевому підсумку покладе край монополярності.

Звичайно, можна стверджувати, що панування Китаю призведе до біполярності, яка є відносно мирною світовою архітектурою, навіть якщо вона не така мирна, як монополярність. Зрештою, під час «холодної війни» між супердержавами не було воєн. Дійсно, конкуренція у сфері безпеки між ними не була особливо інтенсивною після кубинської ракетної кризи. Раніше це було небезпечніше, головним чином тому, що США і Радянському Союзу довелося зіткнутися з ядерною революцією, а також вивчити правила поведінки один з одним в умовах біполярності, яка тоді була новою і незнайомою структурою. Китай і США, проте, отримують вигоду з усього того, що відбувалося під час «холодної війни», і могли б з самого початку мати справу один з одним, так само як Москва і Вашингтон ставилися один до одного після 1962 р.

Не всі структурні реалісти приймають аргумент, що біполярність більш схильна до стабільності, ніж багатополарність. Для них повернення до біполярності став би приводом для песимізму. Однак, якщо зростання Китаю супроводжувалось би появою інших великих держав, подальша багатополарність дала б представникам цієї теоретичної школи більше приводів для оптимізму.

Структурні реалісти стверджують, що міць США мала заспокійливий вплив на міжнародну політику. Ніяка інша велика держава і, звичайно ж, ніяка

другорядна сила не посміла б вступити в боротьбу з США, доки вони знаходяться на вершині світової влади. Але ця ситуація, ймовірно, зміниться, якщо Китай досягне рівня, на якому він буде майже таким само могутнім, як США. Домінування Вашингтону зникне, і без нього світ стане набагато більш небезпечним та нестабільним. Дійсно, ці реалісти будуть стверджувати, що у США будуть сильні стимули почати превентивну війну проти Китаю, щоб запобігти свого занепаду.

В цілому, серед структурних реалістів немає єдиної думки про те, чи може Китай розвиватися мирно. Така різноманітність поглядів не дивна, бо представники цієї школи не згодні між собою щодо того, скільки державам необхідно влади для гарантування своєї безпеки й що викликає війну. Єдина важлива угода між ними полягає в тому, що структура міжнародної системи змушує великі держави конкурувати між собою за владу.

Отже, дослідження американо-китайських відносин в контексті конфлікту інтересів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні доцільно здійснювати з залученням насамперед реалістської парадигми – класичного реалізму та неореалізму. Адже саме реалізм у широкому сенсі, включаючи його модерністські течії структурного реалізму та неореалізму, є напрямом теорії міжнародних відносин, який детально й всебічно зосереджується на питаннях, пов'язаних з проблематикою національних інтересів в міжнародній системі, балансу сил та загроз. Неореалізм відповідає багатьом реаліям розподілення сил в АТР і може бути застосованим як при аналізі зовнішньої політики США та КНР, так і їх участі в офіційних та потенційних альянсах, що пов'язано з системним підходом, розглядом понять «структури», «балансу сил», мотиву виживання як провідного і нерівного становища акторів, що дозволяє розглядати у взаємозв'язку дії регіональних акторів АТР і середовище, в якому вони проводять свою політику. Військово-політична та економічна площина зовнішньої політики провідних країн регіону являє собою дві лінії, які на сучасному етапі зближуються, але не перетинаються. Військово-силовий та економічний вплив на міжнародні відносини триває, а тому концепція «балансу

сил», що означає «справедливий світоустрій», збереже свою привабливість для суспільно-політичних діячів більшості провідних держав.

1.2. Джерельна база роботи.

Емпірична база дослідження охоплює доктринальні документи й доповіді виконавчої влади Сполучених Штатів, Державного Департаменту та Міністерства оборони США, Всекитайських зборів народних представників та уряду КНР. До джерельної бази дослідження також офіційні виступи перших осіб КНР та США, статистичні та фактологічні матеріали щодо економічних і торгових показників та положення двосторонніх і багатосторонніх торговельних угод та закони й підзаконні акти США та Китаю. До першої групи належать доктринальні документи та доповіді виконавчої влади США, що містять стратегії національної безпеки, доповіді міністерства оборони та Державного департаменту США. Аналіз цих документів дає можливість простежити оцінку Вашингтона щодо позицій Китаю та виявити інструментарій, який США готові втілити в життя задля забезпечення власних національних інтересів. Вивчивши тези Стратегій національної безпеки США 2010 р., 2015 р. та 2018 р. можна відстежити еволюцію сприйняття двосторонніх відносин з КНР від «глибокого та ефективного співробітництва з одним з найвагоміших центрів впливу XXI ст.» у 2010 р. до «довгострокового протистояння зі стратегічним противником» у 2018 р. Вивчення американської точки зору щодо майбутнього американо-китайської інтеракції базується також на щорічних доповідях «Про стан прав людини в країнах світу» Державного Департаменту США. Цілі та пріоритети зовнішньої та оборонної політики Сполучених Штатів можна характеризувати, базуючись на регулярних доповідях міністерства оборони США, таких як щорічна «Доповідь щодо військової могутності Китайської Народної Республіки» і «Огляд ядерної політики», що містить розділ про КНР, та доповідь «Військова могутність КНР» Розвідувального управління Міністерства оборони США. Ці доповіді допомагають схарактеризувати бачення Пентагону щодо Китаю та розширюють інструментарій оцінки й прогнозування розвитку американо-китайських відносин в цілому.

Другу умовну групу формують матеріали з з'їздів Комуністичної партії Китаю та уряду Китаю, що містять звітні доповіді Генерального Секретаря ЦК КПК, доповіді китайського уряду та Білі Книги. Білі Книги Китайської Народної Республіки дають концептуальні основи зовнішньої політики КНР, основні принципи стратегії національної оборони та безпеки Пекіна й динаміку змін основних засад зовнішньополітичної концепції КПК. Провідне місце займають Білі Книги Національної оборони Китаю 2002 р., 2010 р. та «Національна оборона Китаю в нову епоху» 2019 р. Положення, викладені у вищезазначених документах, допомагають простежити еволюцію позиціонування Китаю від регіональної держави до полюса, який несе відповідальність за розвиток дій на всій планеті. Тексти звітних доповідей Генеральних Секретарів ЦК КПК Ху Цзіньтао та Сі Цзіньпіна на XVIII та XIX з'їздах КПК дозволяють встановити пріоритетність завдань, які постають перед Пекіном в зовнішньополітичному розвитку, що в рамках панівного в Китаї режиму підпорядковується довгостроковим внутрішньополітичним цілям. Завдяки щорічним звітним доповідям уряду та Генерального Секретаря можна зробити оцінку китайського погляду на поточний стан міжнародної системи та місця Китаю в ній. До цієї групи можна віднести й «Доповіді про права людини в США», які Китай публікує у відповідь на вищезазначені доповіді «Про стан прав людини в країнах світу» Державного Департаменту США.

Важливу увагу приділено заяві посадових осіб США та Китаю, що складається з публічних виступів, пресконференцій, пресрелізів, комюніке, інтерв'ю Генерального Секретаря ЦК КПК і Міністра іноземних справ з боку Китаю та Президента й Державного Секретаря – з боку США, Міністрів оборони обох полюсів і третіх країн. До цієї групи також можна віднести заяви й доповіді Державного Секретаря США, що публікуються на офіційному сайті Державного департаменту США. Також до цієї групи можна віднести публікації осіб, які обіймають офіційні посади в Вашингтоні, а, зважаючи на розвиток соціальних мереж і публікації перших осіб держави на офіційних сторінках, й оцінювати точки зору людей, які приймають стратегічні рішення. Зважаючи на закритий характер певних основоположних документів КНР, які безпосередньо визначають його

зовнішньополітичний вектор, аналіз публічних заяв перших осіб країни дає можливість більш комплексно й глибоко аналізувати напрям зовнішньої стратегії держави та намагатися прогнозувати її подальші кроки.

У зв'язку з тим, що значну увагу приділено економічній складовій взаємного впливу Пекіна та Вашингтона та на треті сторони, однією з основоположних груп джерел є статистичні та фактологічні матеріали. Важливим джерелом для дослідження стали офіційні показники товарообігу, сконцентровані у базі статистичних даних міжнародної торгівлі ООН (United Nations International Trade Statistics Database, UN Comtrade Database) та базі статистичних даних з двостороннього обміну інвестиціями ЮНКТАД (UNCTAD Bilateral FDI Statistics). Також значну роль відіграла статистична база Стокгольмського інституту дослідження проблем миру, яка допомогла оцінити військово-технічний аспект двосторонньої взаємодії та обсяг торгівлі зброєю між акторами, що становлять науковий інтерес для нашого дослідження. Ця група джерел необхідна для аналізу різних економічних показників США та КНР, їхньої мережі торгових відносин, впливу та вкладу у розвиток третіх держав, обсягів економічної й військової допомоги регіональним акторам та для проведення компаративного аналізу економічного інструментарію впливу Вашингтона та Пекіна на регіон. До цієї ж групи можна віднести двосторонні й багатосторонні торгові угоди, рамкові угоди про торгівлю та інвестиції, угоди про створення зон вільної торгівлі тощо.

Наступною групою є закони й підзаконні акти США та Китаю. Ця група джерел розкриває правові норми, що регулюють різноманітні аспекти діяльності США та Китаю, здебільшого зовнішньополітичні й зовнішньоторговельні, що є важливим для цього дослідження.

Останню групу джерел формують матеріали сайтів новин та електронних газет, але тільки фактологічну складову цих ресурсів можна використовувати як першоджерело. В рамках цієї групи такі ресурси як «Женьминь жибао» та «Сінхуа» можна розглядати як джерело публікацій офіційної думки китайського уряду, оскільки аналітично непогодженні матеріали не можуть бути опубліковані на цих ресурсах.

Актуальність теми обумовлює інтерес до неї в науково-аналітичних колах.. Найбільшу частину аналітичних та дослідницьких матеріалів представляє американська наукова школа, оскільки китайський напрямок стає одним з провідних у зовнішній політиці Сполучених Штатів і дослідження мають прикладний та рекомендаційний характер, який можна використовувати при формуванні національної стратегії держави. Блок китайських досліджень не має такої палітри поглядів та дискусій, зважаючи на вплив цензури на китайське наукове суспільство й обмеження авторів у вільнодумстві. Дослідники, що представляють наукові школи інших країн, надають оцінку відносинам між Пекіном та Вашингтоном здебільшого з точки зору своїх країн. Праці російських дослідників певним чином є цінними для дослідження в аспектах, що не стосуються пропагандистської проросійської оцінки американської зовнішньополітичної діяльності. Українська наукова думка щодо американо-китайської взаємодії ще тільки формується і поки що представлена окремими школами американістики та синології.

Як і джерела, наукові роботи можна також згрупувати за умовними великими блоками та їх підкатегоріями.

Найбільшу групу становить американська наукова думка, представники якої працюють з сучасним станом американо-китайських відносин. Зміни, що відбувались в Білому Домі у 2008 р., ознаменували початок нової епохи як і в висвітленні американської політики щодо Китаю та АТР, так і самих американо-китайських відносинах. Відтоді кількість політологів, що сконцентрували увагу на аналізі та прогнозуванні відносин США з КНР, значно зростає. У праці «Майбутнє американо-китайських відносин. Чи є конфлікт неминучим?» професор політології та міжнародних відносин Принстонського університету А. Л. Фрідберг поєднав ці погляди у 6 груп: ліберальні оптимісти, реалісти-оптимісти, оптимісти-конструктивісти, ліберальні песимісти, реалісти-песимісти та песимісти-конструктивісти [126]. Науковець надає такі характеристики вищезазначеним групам.

Ліберальні оптимісти вважають, що двосторонні економічні відносини закладають міцну базу розвитку відносин між країнами за позитивним сценарієм. Вони вірять, що цьому буде сприяти й співпраця в міжнародних організаціях, таких як Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво, Азійський регіональний форум, АСЕАН+3 та Східно-Азійський саміт [29, с. 29].

Реалісти-оптимісти не вбачають в КНР реальної загрози, пояснюючи це тим, що, попри безпрецедентне зростання китайської економічної сили, а це означає й міжнародного впливу, Китай набагато слабший за США, а на шляху його подальшого економічного й мілітаристського зміцнення існують значні перешкоди, подолання яких станом на сьогодні для Піднебесної не є можливим. Дослідник К. Вальтц не вбачає загрози в КНР глобального впливу США, а зростання рівня впливу в АТР до рівня США, на його думку, обіцяє стати фактором рівноваги та стабільності в регіоні. Вчений проводить історичні паралелі з періодом «розрядки» у часи «холодної війни», аргументуючи свої висновки. Такі вчені, як Е. Голдстейн та Р. Жерві звертають увагу й на інший вагомий компонент – ядерний – і пояснюють, що актори вже давно дотримуються певних правил гри й ніхто не ризикне порушити встановлений баланс. З геополітичної точки зору конфлікт між США та КНР є маловірогідним, тому що США є морською державою і сфера їхніх інтересів повинна обмежитися узбережжям Південно-Китайського моря; Китай же повинен спрямувати свої зовнішньополітичні амбіції на регіон Центральної Азії та континентальної Південно-Східної Азії. Такої ж думки дотримується й професор політології Бостонського Коледжу Р. Росс [29, с. 29].

Конструктивісти-оптимісти, до яких А. Фрідберг відніс П. Еванса, вважають, що участь у міжнародних інституціях змінить концептуальні засади зовнішньої політики КНР на більш дружні щодо Вашингтона, а конструктивісти-песимісти, – що саме сприйняття США та КНР як ворогів стане на заваді будь-яким спробам нормалізувати відносини між акторами [29, с. 29].

Ліберальні песимісти, такі як Е. Менсфілд та Дж. Снайдер, вважають конфлікт між державами вірогідним, беручи за основу своєї гіпотези аналіз внутрішньої політики Китаю. Посилаючись на історичні факти, вчені пояснюють,

що країни, які переходять від автократичних форм правління до демократичних, до яких вони відносять Китай, більш схильні до силового шляху відстоювання своїх інтересів, аніж класичні автократії чи демократії [29, с. 30].

Песимісти-реалісти посилаються на історичний досвід і зазначають, що сили, що стрімко зростають, ставали «підриивниками» чинної міжнародної системи. Згадуючи приклад Німеччини першої половини ХХ ст., Дж. Міршаймер, якого А. Фрідберг відніс до цієї групи дослідників, застерігає, що «Китай, як і всі попередні потенційні гегемони, буде неухильно прагнути до того, щоб посісти місце світового гегемона» [29, с. 30].

До другої підкатегорії можна віднести монографії та статті, присвячені двостороннім відносинам Сполучених Штатів Америки з другорядними регіональними акторами в АТР. Серед них статті Т. Овербая [178], Дж. Росфедера [192], П. Ракера [193], Е. Розенфельда [191], Р. М. Нельсона [173] [174], Р. Несью [175], Н. Р. Ларди [157].

До третьої умовної підгрупи групи можна віднести роботи американських дослідників, присвячених стану двосторонніх відносин між КНР та сусідніми державами. Серед них роботи Р. С. Фюрмана [127], С. Тьези [209], Ф. Аббейта [101], А. Холмса [131], Дж. Лауренкесона [159], В. Лохмана [164].

Другий блок наукових досліджень формують роботи китайських дослідників. Американістика в цілому є одним з найбільших важливих напрямів гуманітарних досліджень в Китаї. Такий інтерес обумовлюється роллю США у зовнішній політиці Пекіна. Можна виокремити кілька великих авторитетних китайських науково-дослідних центрів, в яких найбільш активно ведуться розробки тематики американо-китайських відносин: Інститут сучасних міжнародних відносин, Пекінський університет, Університет Цінхуа, Народний університет, Центр американських досліджень Фуданьського університету, Шанхайський інститут міжнародних досліджень, Інститути США Академії суспільних наук Китаю та Шанхайської академії суспільних наук [33]. Також можна виокремити декілька напрямів китайської академічної думки стосовно американо-китайської інтеракції.

Перша умовна група китайських дослідників намагається довести, що сучасний Китай не є ревізіоністською державою, піднесення Китаю має мирний характер і виникнення великомасштабного американо-китайського конфлікту можна уникнути. Разом з тим акцентується, що сторони повинні докладати зусиль, спрямованих на гармонізації двосторонніх відносин, без цілеспрямованого врегулювання американо-китайських відносин прогрес в них навряд чи можливий. В цілому дослідники цієї групи оптимістично оцінюють американо-китайські відносини. До них належать такі дослідники, як Цзя Цинго [183], Юань Пен [237], Тао Венжао [225], [226], [227], Чен Сюлонг [234], Цян Лівеї [163].

Друга група китайської академічної групи концентрує в собі дослідників, які вбачають в сучасних міжнародних обставинах історичний шанс для Китаю, який повинен взяти на себе історичну відповідальність нової наддержави та перейняти естафету світового гегемонізму від США. Найбільш використовуваними характеристиками американо-китайських відносин, зазначеними китайськими вченими, є складність, крихкість і стратегічна нестабільність. До групи песимістично налаштованих щодо перспектив американо-китайських відносин науковців китайського походження можна віднести У Сіньбао [233], Фу Мендзи [32], Ван Хунгана [132], [133] та Ши Йінханга [236].

Також окремо можна виокремити представників умовно гібридного підходу, в межах якого американо-китайські відносини розглядаються як «конкурентні партнери». Науковці цього напрямку вбачають у сучасних американо-китайських відносинах як проблеми, так і суттєві перспективи розвитку. До цієї групи можна віднести праці Лю Ліпіна [162] та У Цуронга [239].

Додатково формується блог загальних робіт та статей щодо американо-китайської тематики та їхньої взаємодії з третіми сторонами. До цієї групи китайських робіт належать праці Дж. Ченг [115], С. Ян [235], Х. Ксі [142], Х. Ван [129], К. Ван [223], Л. Ои [177], П. Чоу [117].

Третій блок містить роботи представників наукових політологічних шкіл третіх країн, які є регіональними акторами, а вплив американо-китайських відносин на внутрішню й зовнішню політику яких є безпосереднім. Найактивніше

розвивається, за спостереженнями автора, наукова думка в Індії та Японії. До цієї групи належать роботи політологів С. А. Рамай [184], Х. Аршада [108], Р. Дж. Катарія [149], Дж. Кайахара [151], А. Сайджанхара [195], М. С. Ананда [107], Дж. П. Мелтцера [166], Ч. Мадраганама [168], А. М. Кумара [154], І. С. Іванова [23], С. Лузянін [36], Ж. В. Петруніна [50], [49], Н. Н. Пономарьова [53], С. А. Луконін [38], В. І. Падалко [48], В. І. Балакін [4], К. Рустембекова [61], А. Л. Верченко [8], С. Г. Лузянин [35], С. І. Лунев [39], К. В. Володичев [11], Я. В. Лексютіна [32], [33], А. О. Виноградов [9], А. Ф. Клименко [25], В. І. Трифонов [84], В. Я. Портяков [55], В. Б. Супян [80].

Остання група представлена роботами українських науковців. На жаль, тематика китайсько-американських відносин та Азійсько-Тихоокеанського регіону залишається не дуже розробленою в українській політологічній думці. Однак, українську позицію з цього питання можна сформулювати, посиляючись на праці О. В. Шевчука [99], [100], А. О. Худолія [92], [93], М. Комарницького [28], О. М. Шарова [98], І. Підберезних [56], І. А. Дужа [20], С. Голопахи [16].

Отже, огляд наукових робіт з американо-китайського протистояння в Азійсько-Тихоокеанському регіоні дає змогу зробити висновок про значний інтерес до цієї теми в різних наукових та академічних колах як США й КНР, так і інших зацікавлених акторів. Однак найбільш опрацьовані наукові роботи представлені американською політологічною науковою традицією. Українська наукова школа міжнародних відносин ще не має достатньо розробленої зазначеної тематики.

1.3. Категоріальний апарат.

Визначення Азійсько-Тихоокеанського регіону важливе в цьому дослідженні для окреслення географічних меж. Адже китайсько-американські відносини на сучасному етапі розвитку мають вплив на весь світ, тому важливо виокремити саме регіональних акторів, на які ці відносини безпосередньо впливатимуть у найближчому майбутньому.

По-перше, необхідно визначити поняттєвий апарат, на основі якого проводити концептуалізацію Азійсько-Тихоокеанського регіону. Регіон – це певна територія, що має соціально-територіальну спільність, цілісність і взаємозв'язки її складових елементів. Політолог К. Дойч надає таке визначення поняття «регіон». За його розумінням, це група країн, які за багатьма параметрами більше пов'язані між собою, ніж з іншими країнами [94, с. 35].

Багато що в розумінні регіону залежить від методологічної бази дослідження. У випадку, якщо використовують системний підхід, важливим є те, що розуміють під елементом регіону і зв'язками між елементами.

Суб'єктами, що утворюють транснаціональні регіони, є держави. Фактором їх утворення найчастіше виступає спільність інтересів, перш за все політичних і економічних. Хоча в більшості випадків йдеться про нав'язування сильними партнерами своїх інтересів слабшим країнам. Попри бурхливі процеси інтернаціоналізації суспільного життя, держава залишається найсильнішим суб'єктом політичної діяльності, що визначає взаємодію інтернаціональних територіально-політичних систем. Держава в сучасних умовах відіграє важливу роль в економіці, перерозподіляючи значну частину валового національного продукту, що посилює її політичні функції.

У сучасних глобалізаційних умовах для досягнення власних цілей та реалізації національних інтересів країни активно використовують механізми міждержавної інтеграції. Термін «інтеграція» в контексті міжнародних відносин та їхнього правового регулювання означає процес об'єднання держав для досягнення спільної мети у певній сфері суспільних відносин. Сам термін «інтеграція», що використовують для позначення динамічного процесу, не може бути використаний для позначення ступенів такої інтеграції й результату кожного етапу цього процесу. Результатом стадії є інтеграційні утворення, які різняться залежно від виду інтеграції та ступеня інтеграції. Своєю чергою, вид і ступінь інтеграції залежать від сформульованої мети.

На думку Ю. С. Остапенко, існує декілька стадій інтеграції, що формують певну градацію: торгова угода, зона вільної торгівлі, митний союз, загальний ринок

та внутрішній ринок, економічний та валютний союз [46]. В АТР найбільш поширеними інтеграційними формами є торгові угоди й зони вільної торгівлі, тому їх розглянемо детальніше.

Торгові угоди являють собою найпростішу базову форму економічної інтеграції. За визначенням Ю. С. Остапенко, як правило, це двосторонні угоди, які укладають держави для врегулювання зовнішньої торгівлі й переміщення товарів через кордон та супутніх питань, до яких належать рух товарів та фінансів, митні питання, перевезення, оподаткування, діяльність філій тощо [46]. Довгострокові торговельні угоди закріплюють загальні принципи торгівлі, встановлюють правові режими при імпорті та експорті товарів і регулюють інші основні питання. Короткострокові торгові угоди містять взаємні зобов'язання держав щодо створення умов для ввезення та вивезення товарів в межах узгоджених номенклатур і квот [46].

Зона вільної торгівлі – форма інтеграції, що являє собою більш тісне економічне зближення, аніж торговельні угоди. Зони вільної торгівлі встановлюються за допомогою двох- або багатосторонніх договорів, метою яких є усунення всіх або найбільш істотних торгових бар'єрів. Як правило, зони вільної торгівлі мають систему органів, що забезпечують їхнє функціонування. Абзац 8 статті ГАТТ (Генеральна угода з тарифів та торгівлі) містить таке визначення: під зоною вільної торгівлі повинна розумітися група з двох або більше митних територій, на яких скасовано мито та інші обмежувальні правила регулювання торгівлі практично для всього товарообігу, що здійснюється між цими територіями [46].

В останні десятиліття все більш важливим фактором у світовому розвитку стає феномен глобалізації. Глобалізація економіки – це найвищий на цей момент щабель інтеграції факторів виробництва й формування на цій основі загальносвітового ринку [82, с. 87].

Отже, базуючись на цих поняттях було проведено дослідження американо-китайського протистояння в Азійсько-тихоокеанському регіоні.

Азійсько-Тихоокеанський регіон являє собою геополітичну сукупність країн з подібним культурним та історичним корінням, з усім тим наділених економічними й соціальними особливостями, що породжують глибинні суперечності між елементами системи.

Для надання глибинної характеристики регіону необхідно визначити його межі та кордони. Джерела різняться у визначеннях щодо віднесення тих чи інших країн до складу АТР. Так, Бюро зі справ Азійсько-Тихоокеанського регіону Державного Департаменту США не відносить такого вагомому актора, як Індія, до регіону. Дослідники Центру вивчення питань безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні ім. Д. К. Іноуе відносять США та РФ до регіону, але ж не виокремлюють Тайвань як елемент системи. За визначенням ЮНЕСКО, що відносить країни до того чи іншого регіону залежно від участі країни й діяльності ООН в регіоні, Тайвань також не розглядається як регіональний компонент. Згідно з даними МВФ КНДР не є країною, що належить до регіону, а Тайвань визнається провінцією Китаю. Також усі вищезазначені джерела визнають Тимор - Лесте повноправним елементом міжнародних відносин.

Попри розбіжності у сприйнятті регіону, не викликає сумнівів його наповнення такими елементами як: Австралія, Бруней, Камбоджа, Китайська Народна Республіка, Корейська Народно-Демократична Республіка, Фіджі, Індонезія, Японія, Кірибаті, Лаос, Малайзія, Маршаллові острови, Мікронезія, Монголія, М'янма, Нова Зеландія, Республіка Корея, Таїланд, Демократична Республіка Східний Тимор, Тонга, Тувалу, Вануату, В'єтнам.

Як структурну надбудову громіздкого регіонального утворення можна розглядати взаємодію компонентів на майданчиках таких масштабних регіональних міжнародних організацій як АТЕС, Східноазійський Саміт, Азійський Банк розвитку, Азійський діалог зі співробітництва, Транстихоокеанське партнерство тощо.

Зважаючи на різноманіття країн регіону, більш раціональним є системний аналіз цього геополітичного середовища як сукупності таких субрегіональних

утворень як Північно-Східна, Південно-Східна, Південна Азія та Південна частина Тихого океану.

Як підсистема міжнародних відносин субрегіон Північно-Східної Азії (ПнСА) являє собою взаємодію 6-ти структурних одиниць – КНР, РК, КНДР, Монголії, Японії та Тайваню, три з яких – Китай, Південна Корея та Японія – позиціюють себе як субрегіональні та навіть регіональні лідери, центросилові зв'язки між якими генеруються під вагомим впливом глобальних акторів, що мають безпосередні інтереси в ПдСА – США та РФ. Економічне взаємопроникнення субрегіональних компонентів організовує функціонування структурної надбудови у вигляді роботи Самітів лідерів «трійки» – КНР, РК, Японії, – враховуючи їх організацію як незалежну, так і в форматі «АСЕАН+3», та роботи Субрегіонального відділення ЕСКАТО (Економічна та соціальна комісія ООН зі справ Азії й Тихого океану) для Східної та Північно-Східної Азії, заснованого у 2010 р. під егідою ООН. До цього субрегіонального формування належать КНР, РК, КНДР, Монголія, РФ та Японія. Відрізняється регіон і високим рівнем конфліктогенності та політикою балансування сил між основними акторами. Так, залишаються примарними перспективи розв'язання проблеми «Тайванської протоки», конфлікту на Корейському півострові та питання китайсько-японського ідеологічного антагонізму й протистояння на ґрунті територіальної суперечки щодо приналежності архіпелагу Дяюйдао (Сенкаку) у Східно-Китайському морі. До особливостей регіону можна віднести високу залученість Вашингтона до справ ПнСА через його військово-політичні союзи з Японією й Республікою Корея та залучення до територіально-ідеологічного конфлікту держави з ядерним потенціалом – КНДР.

Не менш суперечливим є й субрегіональне угруповання Південно-Східної Азії (ПдСА). Представники політичної школи східноазійських досліджень Університету Де-Камбе (Іллінойс, США) розглядають геополітичний простір ПдСА об'єднанням 11-ти компонентів, таких як Бруней, М'янма, Камбоджа, Лаос, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Індонезія, Східний Тимор, Таїланд та В'єтнам. В цьому геополітичному утворенні ще не сформувалися центросилові полюси, тому

субрегіон вирізняється особливою архітектурою безпеки, що вибудовують зовнішні відносно нього кроки – КНР та США. Чисельні міждержавні угруповання, такі як АСЕАН, Регіональний Форум АСЕАН тощо формують структурну надбудову. Атмосфера конкуренції та стратегічного переформатування регіону в останні десятиріччя підвищує градус напруги та робить його одним з потенційно найгарячішим місцем на планеті. Такі фактори, як загроза безпеки стратегічних транзитних шляхів для Китаю, що проходять через Малаккську протоку, зміщення стратегічних акцентів у зовнішній політиці США та включення Вашингтоном системотворчих компонентів, таких як Сінгапур, Філіппіни та Таїланд, до острівних ланцюгів, що оточують Китай, як ключових ланок перетворюють ПдСА та Південно-Китайське море зокрема, на вибухонебезпечну платформу при реалізації зовнішньої політики залучених сторін.

Південноазійську систему міжнародних відносин утворюють такі країни як Індія, Пакистан, Бангладеш, Непал, Шрі-Ланка, Бутан та Мальдівська Республіка. Певні алгоритми роботи цієї системи формуються під впливом взаємовідносин Індії та Пакистану – впливових сил в регіоні. Конфронтація та антагонізм сприяють розпушенню геополітичного ґрунту для посіву стратегічної недовіри та розколу регіону. Особливістю регіону також є залученість до протистояння ядерних держав поза «ядерним клубом». Неконвенційний потенціал супротивників заважає нормалізації ситуації в субрегіоні й підтримує високий градус конфліктності в міждержавних відносинах. Крім того, регіон вирізняється високою концентрацією вузлових суперечностей на основі територіальних спорів. Невирішеними залишаються територіальні конфлікти між Індією та КНР, Індією та Пакистаном, Індією та Непалом, М'янмою та Таїландом, Камбоджею та В'єтнамом, В'єтнамом та Китаєм тощо. Зважаючи на це, стає легким пояснення відсутності структурної надбудови в регіоні.

Південна частина Тихого океану – субрегіон, що об'єднує Австралію, Нову Зеландію та острівні держави Океанії. Субрегіональним центром сили є Канберра, яка бере на себе керівну роль у розв'язання деяких проблем безпеки підсистеми, підтримуючи таким чином формування та функціонування структурної надбудови

у вигляді міжнародних та міжрегіональних організацій АНЗЮС, АНЗАМ, АНЗЮК, Тихоокеанський форум острівних держав, Союз Південно-Тихоокеанського регіонального торгово-економічного співробітництва. Субрегіональною особливістю є свобода від ядерної зброї, що була документально оформлена Договором про створення без'ядерної зони в Південній частині Тихого океану у 1985 р. Наявність конфлікту низької інтенсивності між Індонезією та Тимор - Лесте додає темних штрихів до картини безпеки субрегіону.

Серед основних вузлових протиріч можна виокремити чотири головні групи проблем. По-перше, суперечності між регіональними гігантами – США і КНР – в сфері економічних зв'язків і в політичних підходах до врегулювання певних міжнародних проблем, в першу чергу – тайванської проблеми. Також в АТР існує й ряд інших двосторонніх конфліктів, серед яких: суперечності між США та Японією, що постійно загострюються в сфері економіки, валютно фінансової політики тощо; суперечності між Японією і КНР в сфері військової і оборонної розбудови; суперечності між двома корейськими державами, що, як і раніше, носять гостроконфліктний характер; а також низка територіальних суперечностей. По-друге, суперечності між групами країн, зокрема суперечності між субрегіоном Південно-Східної Азії і субрегіоном Північно-Східної Азії щодо підходів до проблем безпеки з питань інвестиційної політики тощо. По-третє, суперечності між великими, малими і середніми державами: в цілому після закінчення «холодної війни» політика деяких держав регіону набула більшої самостійності і незалежності, що спричинило суперечності з великими державами відносно питань безпеки, у зв'язку з зростанням комплексної могутності цих держав. По-четверте, суперечності міжцивілізаційного характеру, які виникають у відносинах США і європейських держав з одного боку, і країн АТР – з іншого [100, с. 367].

У дисертаційному дослідженні використано авторську версію дефініції «Азійсько-Тихоокеанський регіон», за яким АТР – це політична та економічна система, географічні кордони якої містять такі країни як КНР, США, Російська Федерація, Республіка Корея, КНДР, Китайська Республіка, країни АСЕАН, Індія, Пакистан та Австралія. Включення Індії та Пакистану до АТР обґрунтовано

акцентуацією на азійській складовій цієї регіональної системи. Тайвань, попри його частково визнаний статус, включено до рамок дослідження через його ключову роль в американо-китайських відносинах. Насамкінець, через уніфіковану зовнішню політику країн АСЕАН у регіоні, було прийнято рішення розглядати країни-елементи АСЕАН як єдиного міжнародного актора поряд із національними акторами, що входять у АТР.

Отже, Азійсько-Тихоокеанський регіон – масштабна система міждержавних зв'язків, насичена чисельними вузловими суперечностями й локальними конфліктами, зі складною наддержавною надбудовою та високим ступенем залученості зовнішніх акторів до життя регіону. Субрегіональні сили, відстоюючи свої національні інтереси або права на певну територію чи акваторію, намагаються заручитися підтримкою глобальних акторів, які у своїй підтримці вбачають посилення власних позицій та захист певних інтересів. На основу цієї складної архітекτονіки міжнародних відносин в АТР накладаються національні інтереси ключових акторів світової арени – Пекіна та Вашингтона, – розглянуті в дисертаційному дослідженні.

Висновки до першого розділу.

Сучасний стан американо-китайської взаємодії вивчається представниками різних наукових шкіл міжнародних відносин, проте, реалістська парадигма, де увага концентрується навколо поняття національних інтересів та балансу сил, залишається провідною у сучасній науці про міжнародні відносини. Положення її модерних течій, таких як структурний реалізм та неореалізм, які у своїх роботах висвітив К. Уолц, дають відповіді на питання щодо мотивів поведінки акторів на регіональній та світовій арені. Переосмислення К. Уолцем основних постулатів неореалізму після завершення «холодної війни» змістило центр уваги представників цієї наукової школи від біполярності до нового одно-, а потім і багатопольярного світоустрою та започаткувало розглядання Китаю як нового полюсу сили, а відносини між США та КНР – як нову вісь, навколо якої найближчим часом будуть розвиватися події з залученням інших акторів.

Найвагомішу групу з поточної тематики складає американська наукова школа синології та вивчення впливу КНР на міжнародне середовище. Цінність робіт цієї групи обумовлюється ще й свободою вираження наукової думки. Китайські науковці більш стримані у вивченні американо-китайських відносин, тому що здебільшого їх висновки повинні укладатися в державну зовнішньополітичну концепцію. Проте, при вивченні наукових робіт за авторством китайських дослідників спостерігаються декілька напрямів вивчення двосторонніх китайсько-американських відносин: група, яка підтримує оптимістичні погляди щодо партнерського сценарію розвитку американо-китайської взаємодії; група, в межах якої Китай розглядається як нова повноправна наддержава; група, яка вважає, що час розквіту могутності Китаю ще не настав і КНР не варто намагатися займати позицію головного конкурента Сполучених Штатів. Розгляд американо-китайських відносин з залученням третіх країн дозволив взяти до уваги наукові праці дослідників з третіх країн, таких як Індія, Пакистан, Японія, РФ тощо. Американо-китайське протистояння в АТР у вітчизняній науці наразі потребує більшого вивчення.

Поняття «Азійсько-Тихоокеанський регіон» було визначено як географічний і геополітичний регіон, система міждержавних і субрегіональних зв'язків, яка вирізняється підвищеною конфліктогенністю. До АТР віднесено такі держави як Китайська Народна Республіка, Сполучені Штати Америки, Корейська Народно-Демократична Республіка, Республіка Корея, Японія, Російська Федерація, Тайвань, Австралія, Індія, Пакистан, а також така міжнародна організація як АСЕАН (В'єтнам, Філіппіни, Сінгапур, Лаос, Малайзія, Таїланд, М'янма, Індонезія, Бруней, Камбоджа).

РОЗДІЛ 2.

АМЕРИКАНСЬКА ПОЛІТИКА ЩОДО КИТАЮ У КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИКИ АТР

2.1. Концептуальні основи політики США стосовно Китаю.

Формування й реалізація зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки є складним, багатограним процесом взаємодії різних владних інститутів США, основними з яких є президент, Рада національної безпеки, Держдепартамент, міністерство оборони й Конгрес, які мають різний погляд і вплив на зовнішньополітичний вектор Вашингтона щодо Китаю.

Аналіз доктринальних документів та доповідей виконавчої влади США, які містять стратегії національної безпеки, доповіді міністерства оборони та Державного департаменту США, дає можливість дослідити оцінку Вашингтона щодо позицій Китаю та виявити інструментарій, який США готові втілити в життя задля забезпечення власних національних інтересів. У взаємодії з Китаєм існує певне акцентування, характерне для американських президентів: президенти-демократи приділяють підвищену увагу правозахисній проблематиці й економічним проблемам американо-китайської взаємодії, а президенти-республіканці – тайванській проблемі та питанням протиракетної оборони й непоширення.

Вивчивши тези Стратегій національної безпеки США 2010 р., 2015 р. та 2018 р. можна охарактеризувати еволюцію сприйняття двосторонніх відносин з КНР від «глибокого та ефективного співробітництва з одним з найвагоміших центрів впливу XXI ст.» у 2010 р. до «довгострокового протистояння зі стратегічним противником» у 2018 р.

Так, у 2010 р. у Стратегії національної безпеки США серед партнерів, з якими Вашингтон сподівається на плідну співпрацю, було виділено ключові центри впливу, до яких віднесено Китай, Індію та Росію, та країни, вплив яких на міжнародній арені зараз значно зростає – Бразилія, ЮАР та Індонезія [170, с. 11]. В цьому контексті було представлено, що кооперація з

вищезазначеними партнерами у вирішенні глобальних проблем не є більше грою з нульовою сумою.

Одним з пріоритетів зовнішньої політики названо азійський, тому що стрімке економічне зростання країн Азії наразі має значний вплив на американський розвиток. США, як зазначено в тексті Стратегії, вжили заходів щодо залучення азійських країн, включаючи участь Сполучених Штатів в регіональних міжнародних організаціях, дво- та багатосторонніх діалогах, посилення торгово-економічної кооперації. Для забезпечення більш рішучої ролі у регіональних справах Вашингтон говорив про свої наміри щодо інтенсифікації кооперації з АСЕАН та в межах Форуму Азійсько-Тихоокеанського Економічного співробітництва, Транс-тихоокеанського партнерства, Східно-азійського Саміту [170, с. 43].

Щодо взаємодії з Китаєм, на початку президентства Б. Обама, зазначалось, що США продовжуватимуть підтримувати позитивні, конструктивні та всебічні відносини з Китаєм для просування таких пріоритетів як економічне відновлення, протидія кліматичним змінам і нерозповсюдження ядерної зброї. Вашингтон сконцентрував увагу на контролюванні програми військової модернізації Китаю; на підготовці до того, щоб інтереси та союзники США, як на регіональному, так і на глобальному рівні, не зазнали негативних наслідків від китайського піднесення; на заохоченні КНР до зовнішньополітичних рішень, які сприятимуть миру, безпеці та процвітанню, коли його вплив зростатиме. Як основний інструмент залучення Китаю до мирної партнерської співпраці було названо Стратегічний та Економічний Діалог для вирішення більш широкого кола питань та покращення комунікації між військовими з обох сторін з метою зменшення недовіри. Також в документі зазначалось про намір брати участь у процесах, що сприятимуть зменшенню напруженості між Китайською Народною Республікою та Тайванем. Також було зазначено, що розбіжності не повинні перешкоджати співпраці з питань, що становлять взаємний інтерес, оскільки прагматичні та ефективні відносини між Сполученими Штатами та Китаєм є важливими для вирішення основних викликів XXI ст. [170, с. 43].

За часів другого президентства Б. Обами в Стратегії національної безпеки США 2015 р. акцентовано не на сферах, в яких США та Китай можуть розвивати партнерство, а на проблемах американо-китайської взаємодії. Південно-Китайське море зазначено як основний вузол протиріч та перешкод, що заважає кооперації й партнерству. Більш жорстко окреслено позиції США щодо Азійсько-Тихоокеанського регіону й зазначено, що Сполучені Штати були є і будуть Тихоокеанською силою. Вирішення питань безпеки регіону, включаючи територіальні конфлікти в Південно-Китайському морі та безпеки Корейського півострову є пріоритетним зовнішньополітичним завданням. Американське керівництво рішуче намагалося закріпити за собою ключову роль у процесі формування довгострокового розвитку регіону для зміцнення стабільності й безпеки, сприяння торгівлі в умовах відкритої та прозорої системи й забезпечення поваги загальних прав і свобод [171, с. 24].

У цьому ж документі наявні й претензії США на адресу Китаю в контексті кіберзлочинності й промислового шпигунства та значного військового зростання, що викликає певні сумніви. В документі зазначено, що Вашингтон буде уважно стежити за військовою модернізацією й розширенням присутності КНР в Азії, одночасно шукаючи шляхи зменшення ризику військово-тактичного непорозуміння. Що стосується кібербезпеки, Сполучені Штати висловили намір вживати необхідних заходів для захисту американського бізнесу від кіберкрадіжок комерційної таємниці з комерційною вигодою приватними суб'єктами чи китайським урядом [171, с. 24].

За каденції президента Д. Трампа риторика, зафіксована в Стратегії національної безпеки США 2018 р., стала більш різкою та радикальною на адресу Пекіна. Китай було названо стратегічним конкурентом, який використовує хижацьку економіку для залякування сусідів, воєнізуючи акваторію Південно-Китайського моря. Китай, за положеннями документа, використовує військову модернізацію для того, щоб змусити сусідні країни змінити міжнародний порядок Індо-Тихоокеанського регіону на свою користь [31, с. 21]. Поки Китай продовжує економічне та військове зростання, утверджуючи владу за допомогою

загальнодержавної довгострокової стратегії, він намагається проводити програму військової модернізації, метою якої є усунення найближчим часом гегемонії Сполучених Штатів в індо-тихоокеанському регіоні для досягнення глобальної переваги в майбутньому. Найбільш далекосяжною метою цієї оборонної стратегії, за текстом документа, є встановлення прозорих і неагресивних військових відносин між Вашингтоном та Пекіном [172, с. 1-4].

У останній Стратегії національної безпеки йдеться про те, що довгострокові стратегічні змагання з Китаєм та Росією є головними пріоритетами для Державного Департаменту. Таким чином, зростання могутності Китаю визнається як основна загроза безпеки та процвітання США сьогодні [172, с. 1-4].

Продовжуючи характеристику позицій виконавчої влади США до американо-китайських відносин, необхідно нагадати й про звітність Державного Департаменту США. Основним документом є щорічні «Доповіді зі стану прав людини в країнах світу». У доповіді 2019 р. було виокреслено такі проблеми з забезпеченням прав людини в КНР, як арбітражне позбавлення життя та інші незаконні чи політично мотивовані вбивства, катування, умови утримання людей у в'язницях, незабезпечення прозорості процедури громадського суду, проблема політичних в'язнів, незаконне державне втручання до приватного життя та кореспонденції людини, свобода самовираження та свобода ЗМІ, зокрема Інтернету, свобода наукової думки, віросповідання, переміщення, проблема захисту біженців, а також свободи політичної думки та непрозорість і недемократичність виборів. Така оцінка та пристальна увага до внутрішніх справ Китаю дуже турбує Пекін та провокує його на відповідні дії [31, с. 21].

Також цілі та пріоритети зовнішньої та оборонної політики Сполучених Штатів можна характеризувати, базуючись на регулярних доповідях міністерства оборони США, таких як щорічна «Доповідь щодо військової могутності Китайської Народної Республіки» [167], «Огляд ядерної політики» [176], що містить розділ про КНР, та доповідь «Військова могутність КНР» [116] Розвідувального управління Міністерства оборони США. Ці доповіді допомагають охарактеризувати бачення Пентагону щодо Китаю й розширюють інструментарій оцінки та прогнозування

розвитку американо-китайських відносин в цілому. Одним з основних документів є «Доповідь щодо військової могутності Китайської Народної Республіки» [167].

За положеннями доповіді 2019 р. Комуністична партія Китаю формує стратегію розвитку військових сил КНР в новій ері як намагання реалізувати давні націоналістичні прагнення повернути Китай на позиції сили, процвітання й лідерства на світовій арені [167, с. 2]. У документі було приділено увагу тому, що у 2019 р. КНР визнала, що її збройні сили повинні брати більш активну роль у здійсненні зовнішньої політики, висвітлюючи все більш глобальний характер, який Пекін приписує своїм військовим потужностям [167, с. 4].

Цілі військової модернізації Китаю, на думку Розвідувального управління Міністерства оборони США, ширші за прагнення національного розвитку. Економічний, політичний, соціальний та безпековий розвиток Китаю взаємно підсилюють і підтримують китайську стратегію національного піднесення. КПК визначає економічний розвиток як центральну рушійну силу, що визначає китайську модернізацію у всіх сферах, включаючи й збройні сили. Економічний розвиток Китаю підтримує його військову модернізацію не лише шляхом забезпечення зростаючих оборонних бюджетів, але й завдяки економічним партійним ініціативам, таким як Економічний пояс Шовкового Шляху та «Зроблено в Китаї – 2025» [167, с. 11].

Китайська стратегія розвитку військово-цивільного злиття охоплює декілька взаємопов'язаних аспектів, серед яких: злиття китайської оборонної промислової бази, цивільних технологій КНР та цивільної промислової бази; інтегрування й використання науково-технічних інновацій у військовому та цивільному секторах; виховання кадрів, поєднання військової й цивільної експертизи та знань; введення військових вимог до цивільної інфраструктури й залучення цивільного будівництва для військових цілей тощо [31, с. 22]. Хоча така стратегія має більш широкі цілі, ніж придбання іноземних технологій, однак таке всебічне залучення цивільної та військової сфери КНР турбує Розвідувальне управління Міністерства оборони США, бо через відсутність чіткої межі між цивільною й військовою економіками КНР американські та інші світові компанії здебільшого беруть участь у спонсорстві

оборонної промисловості Китаю, що не відповідає стратегічно-військовим інтересам Вашингтона [167, с. 18].

Також Міністерство оборони США турбує, що КПК не визначила у своїх доктринальних документах, що має на увазі під прагненням мати військову сферу світового рівня наприкінці 2049 р. Однак у контексті національної стратегії Китаю, КПК мають на меті розробити військову силу, яка дорівнює або, в деяких аспектах, перевершує військові сили США й будь-якої іншої великої держави, яку Китай розглядає як загрозу суверенітету, безпеки та інтересам розвитку [167, с. 24].

В цілому, виступи й висловлювання представників міністерства оборони щодо Китаю, як правило, вирізняються більш радикальними й жорсткими формулюваннями, ніж ті, що містяться у виступах американського президента й представників Держдепартаменту. Посадові особи міністерства оборони часто виступають за проведення відносно Китаю тих чи інших елементів політики «стримування», що включають обмеження можливостей Китаю купувати озброєння на зовнішніх, особливо західних, ринках; інтенсифікацію військового співробітництва США з Тайванем і, також, збільшення масштабів продажу озброєнь; збереження й розширення американської військової присутності в Східній Азії; створення регіональної системи ПРО в Східній Азії тощо.

Важливу, хоча й обмежену роль в процесі формування зовнішньої політики США саме щодо китайського напрямку, відіграє американський Конгрес. У формуванні китайської політики конгресмени, здебільшого, мають на меті цілі, що визначаються переважно вузько політичними інтересами, ідеологією й цінностями. Нерідко конгресмени у формулюванні й висуненні своїх зовнішньополітичних ініціатив виходять з кон'юнктурних міркувань, прагнення підвищити своє фінансування й рівень підтримки з боку електорату. Як правило, діяльність Конгресу має, здебільшого, антикитайську спрямованість і має дестабілізуючий вплив на американо-китайські відносини [31, с. 23].

Як вже йшлося стосовно американських президентів, конгресмени-демократи стосовно Китаю, зазвичай, акцентують увагу на правозахисній проблематиці й американо-китайських протиріччях в галузі економіки, а

республіканці – на проблемі Тайваню, питаннях протиракетної оборони й ядерного нерозповсюдження.

В межах вивчення поглядів законодавчої влади США щодо Китаю, цікавим є розгляд діяльності такого органу як Комісія з огляду економіки й безпеки США та Китаю, яка була створена Конгресом Сполучених Штатів у жовтні 2000 р. з законодавчим мандатом контролювати, розслідувати та надавати Конгресу щорічний звіт про наслідки для національної безпеки двосторонніх торгово-економічних відносин між Сполученими Штатами та Китайською Народною Республікою й надавати Конгресу рекомендації щодо законодавчих та адміністративних дій [31, с. 24].

У 2019 р. цією інституцією було надано такі рекомендації Конгресу Сполучених Штатів Америки [189]. По-перше, Конгрес, на думку Комісії, повинен приймати закони та підзаконні акти щодо надання фінансової допомоги вільним і демократичним ЗМІ в країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону, підтримуючи таким чином демократичну протидію китайському впливу та пропаганді на територіях сусідніх до КНР країн. По-друге, Конгрес повинен зобов'язати публікувати доповіді для китайських інвесторів і підприємців, в яких буде викриватися спонсорство китайським урядом китайських партнерів США та умови, за яких таке спонсорство було надано. Таким чином, комісія сподівається, що Вашингтон зможе протидіяти неконтрольованій участі американських підприємств у розвитку китайської економіки та військової галузі. По-третє, Конгрес повинен на законодавчому рівні перешкоджати кооперації, або хоча б здійснювати всеосяжну оцінку колаборації американських та китайських науковців, особливо в високотехнологічній, космічній та військовій галузі. По-четверте, Сполученим Штатам необхідно забезпечувати механізми контролю вивезення академічної та технічної думки до Китаю.

Особливе місце приділено формуванню правильної реакції Вашингтона щодо прагнення Пекіна створити військові сили світового рівня до 2019 р. Серед рекомендацій Комісії є інформація про необхідність залучення китайськомовних

спеціалістів для правильного трактування офіційних документів, заяв з боку КНР та практичних дій, які здійснюються для досягнення цієї мети.

Конгресу також було рекомендовано проводити експертну оцінку, визначаючи ситуації та події, в яких Китай здійснював діяльність, яка може бути спрямована на встановлення військової присутності й домінування в регіоні, розташування сил оперативного реагування в АТР тощо. Ця оцінка повинна містити також аналіз інтересів китайських державних підприємств та інші комерційні інтереси, пов'язані з китайським урядом, який інвестує у стратегічні активи, такі як порти та аеродроми на своїй території та території інших країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, і пропонувати варіанти, які можуть бути використані Вашингтоном, щоб відмовити держави АТР приймати пропозиції китайського уряду щодо розміщення китайських військових сил на своїй території та акваторії [189, с. 25-28]. Окремо у доповіді було наголошено на важливості для Сполучених Штатів таких регіональних напрямків зовнішньої політики як Океанія, зокрема Сінгапур та тайванський напрямок.

Таким чином, формування зовнішньополітичного курсу США щодо КНР формується під впливом багатьох факторів та поглядів різних інституцій. Партнерство координованого типу з США й Китаєм подібне за змістом з поняттям стратегічного суперництва, що яскраво проявилось у перші десятиліття XXI ст.

2.2. Стратегія «повернення до Азії» Б. Обама та її вплив на регіональні відносини.

Стратегію національної безпеки адміністрації Б. Обама було опубліковано 26 травня 2010 р. За сформованою традицією американської політичної культури, саме в доктрині національної безпеки структуруються базові принципи міжнародного курсу Вашингтона – його зовнішньополітична та військова стратегії. Головна мета стратегії – національне оновлення для відновлення американського глобального лідерства. Лідерство передбачає військову міць, економічну конкурентоспроможність, моральний авторитет, активну участь у міжнародно-політичних процесах в глобальному масштабі і зусилля щодо упорядкування

міжнародної системи [99, с. 193]. У документі наголошується, що США як і раніше володіють ресурсами, які в попередні десятиліття дозволяли зберігати лідерство, включаючи сильні альянси під американським контролем, військову перевагу і динамічну економіку. Щоб повернути провідні позиції в XXI ст., наголошувалось на необхідності дбати про розвиток, з одного боку, інноваційної економіки, освіти і американських цінностей, а з іншого – інструментів впливу на міжнародну політику, спираючись на зміцнення міжнародних організацій, розвиток і дотримання міжнародного права, активну зовнішньополітичну позицію США [99, с. 193].

Як і у Північно-Східній Азії, у Південно-Східній Азії США мають систему союзів. Тим не менш, у цьому субрегіоні Вашингтон почуває себе менш впевнено через невирішені територіальні конфлікти, які вимагають від Білого Дому певних дій, від яких залежать, з одного боку, позиції США в регіоні, а з іншого, – двосторонні відносини США з Китаєм.

Ключову роль для США у регіоні традиційно відігравала Китайська Республіка (Тайвань). Наразі існують певні стереотипи щодо американо-тайванської дружби: Вашингтон та Тайбей сприймаються світом як надійні партнери, що підтримують один одного та мають єдине бачення розвитку двосторонніх відносин. Однак за більш детального розгляду цих відносин стає очевидним, що між Вашингтоном та Тайбеєм існує ряд проблем, які навряд чи можна вирішити, не зачепивши інтереси жодної зі сторін.

Країни в основному співпрацюють у військово-технічній сфері, і, здебільшого це пов'язано з торгівлею зброєю. Незважаючи на те, що ці дві економіки є одними з найбільш розвинених, на шляху їхньої кооперації наявно багато перешкод. Головною проблемою є не тільки певна ізолюваність Тайваню в світовій політиці й економіці, а й ряд інших факторів, які розглянемо далі.

Тайвань також став центром глобальних інновацій. Станом на сьогодні 30 міжнародних компаній, разом з американськими корпораціями HP, Dell, IBM, Intel, Corning, DuPont, Microsoft та ще майже 80 компаній відкрили 105 центрів з науково-дослідної роботи на Тайвані [212].

Тим не менш, разом зі значною кількістю успішних ініціатив, тайвансько-американські стосунки формують і чисельні нереалізовані та заморожені проекти. Наприклад, проведення переговорів щодо Двосторонньої інвестиційної угоди, яка стала б ефективним засобом для зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі й інвестиціях та стимулюванням двосторонніх інвестиційних потоків. Американські компанії, які створили перспективний ринок на Тайвані, могли б значно виграти від положень Угоди [223]. Однак переговори й досі безрезультатні, а підписання Угоди відкладається на невизначений час.

Враховуючи, що переговори щодо Двосторонньої інвестиційної угоди між Тайванем та Сполученими Штатами є важливою ініціативою на шляху до зміцнення двосторонньої торгівлі, гальмування процесу підписання Угоди блокує ще один визначний проект – укладання Угоди про створення Зони вільної торгівлі між країнами [190]. Зважаючи на залежність Тайваню від зовнішньої торгівлі, експортоорієнтовану модель економіки держави та її ізольованість на міжнародній арені, ЗВТ «Тайвань – США» могла б забезпечити значний прорив у розвитку країни. Тим не менш, Вашингтон і досі не йде на такий крок як безпрецедентне економічне зближення з Тайбеєм, а обмежується, здебільшого, традиційним військово-технічним співробітництвом.

В епоху зростання економічної могутності континентального Китаю дуже мала кількість країн готова ризикнути своїми відносинами з Пекіном заради встановлення економічного партнерства з Тайбеєм, а тим більше – піти на створення Зони вільної торгівлі з Тайванем [157]. Наразі існують Зони вільної торгівлі Тайваню з такими країнами як Ель-Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Нова Зеландія, Сінгапур та Панама. Для експортоорієнтованої економіки Тайваню, понад 50 % експорту якого є високотехнологічні товари, необхідний більший простір для реалізації продукції [200].

Хоча Вашингтон і сприяв вступу Тайваню до ВТО, питання про створення Зони вільної торгівлі між країнами, яка б могла сприяти розвитку Китайської республіки, залишається відкритим. КНР випередив у цьому США через підписання Рамкової Угоди про економічну співпрацю (Economic Cooperation

Framework Agreement) з Тайванем, що за своїм змістом майже тотожна до угод про створення ЗВТ. Розуміючи, що укладання Угоди про ЗВТ для Вашингтона пов'язане з високим ризиком, Тайбей став активно долучатися до іншої американської ініціативи – Транс-тихоокеанське партнерство. Тайвань уже мав ризик залишитися осторонь процесів економічної інтеграції та лібералізації в Азії на початку 2000-х рр., коли КНР вела активні переговори з країнами АСЕАН про створення Зони вільної торгівлі, що й було реалізовано у 2010 р. Транс-тихоокеанське партнерство могло б стати для Тайваню своєрідним порталом до зовнішнього світу.

Тайвань – один з найбільших торговельних партнерів Сполучених Штатів і вважається важливим партнером американських технологічних компаній. Більш того, участь Тайваню в ТТП слугувала б платформою для реалізації американських економічних цінностей на Далекому Сході. Укріплення економічних зв'язків між Тайванем та рештою країн Тихоокеанського басейну сприяла б стабільності та розвитку демократичних цінностей у політично бурхливому середовищі Східної Азії. Таким чином, якщо Тайвань тримався б осторонь ТТП, це завдало б шкоди торгівлі країни й обмежило б її потенційні ринки, що перешкоджало б економічному зростанню Китайської республіки. Для Сполучених Штатів ТТП без Тайваню була б втратою зв'язку з азійськими ринками, а психологічно – поразка американської стратегії м'якої сили відносно континентального Китаю [177].

Вихід США з Транс-тихоокеанського партнерства завдав значного удару Тайваню. Важливість ТТП для Тайбею була продемонстрована тим, що навіть після заяви Д. Трампа про вихід Сполучених Штатів з Партнерства, Тайвань продовжує працювати над реалізацією цієї ініціативи вже у вигляді ТТП-11. Так, відповідно колишнього прем'єр-міністра Китайської Республіки Ц. Лінь (травень 2016 р.– вересень 2017 р.) на питання, чи варто приєднатися Тайваню до ТТП було: «Ми звичайно ж, вважаємо, що варто приєднатися. Тому що для Тайваню торгівля досі залишається основною рушійною силою економічного розвитку, тому розширення зовнішньої торгівлі є необхідним процесом. Водночас ми сподіваємося зробити те, що ми можемо, щоб зменшити торговельні бар'єри» [181].

У тому ж інтерв'ю Ц. Лінь висловився й за Всеохоплююче регіональне економічне партнерство (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP), флагманом якого виступає КНР: «...Тайвань не буде зосереджуватися виключно на приєднанні до одного конкретного регіонального блоку вільної торгівлі. Ми будемо приділяти однакову увагу всім варіантам. Ми також сподіваємося підтримувати економічні відносини з материковим Китаєм на високому рівні... Все, що сприяє взаємній економічній вигоді, є корисним» [181].

Однак рішення Президента Д. Трампа вийти з Транс-тихоокеанського Партнерства стало причиною побоювань багатьох американських союзників у регіоні. Через це азійські країни, які є членами Всеохоплюючого регіонального економічного партнерства, будуть і надалі більше орієнтуватися на КНР, схилитися до Пекіна та ставати ще більш залежними від Китаю, ніж зараз. У Тайваню ж немає такого вибору, як у інших азійських країн. Хоча тайванська зовнішня торгівля здебільшого залежить від Китаю, політична опозиція Пекіна може заблокувати членство Тайбею в RCEP. Через це лідери Китайської республіки стикаються з серйозною проблемою маргіналізації з боку нових торгових блоків в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Отже, існує сильний стимул для Тайваню вести більш тісне економічне партнерство зі Сполученими Штатами, незважаючи на дистанціювання Вашингтона від Транс-тихоокеанського партнерства [117, с. 22].

Найбільш перспективним напрямком в цьому контексті є співробітництво у сфері високих технологій, адже інші напрямки економічної взаємодії, як виявилось, стали надзвичайно політизованими.

Економіка Тайваню, в основному, керується малими та середніми підприємствами (МСП), які ефективно функціонують при скороченні витрат, але не мають ресурсів для інвестування в Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), що ускладнює розвиток сфери тайванських інновацій. Тайвань вже давно застосував стратегію фінансування державних та приватних дослідницьких інститутів для полегшення досліджень і розробок, а План «5+2» – одна з ініціатив президента І. Цай 2016 р. – розширює цю стратегію для

зазначених галузей. Інноваційна індустріальна політика «П'ять плюс два» може бути повністю реалізована тільки завдяки міцним зв'язкам з США та світовою економікою. Ініціатива містить п'ять основних інноваційних галузей – це біотехнології, оборонна промисловість, «зелена» енергетика, інтелектуальне обладнання та Інтернет, або Азійська силіконова долина, – та дві нових – це нове сільське господарство та «кругова економіка» [117, с. 23].

Неможливо в цьому контексті не розглянути нову ініціативу – Азійська силіконова долина. Щоб долучити Тайвань до світових технологічних кластерів і створити галузі економічного розвитку нового покоління, уряд Тайваню у вересні 2016 р. розпочав проект розвитку Азійської силіконової долини. Існує певний оптимізм щодо покращення американо-тайванських стосунків у контексті співробітництва Силіконових Долин у сфері інновацій, хоча багато компаній станом на сьогодні чекають і стежать за тим, як ініціатива розгортається. Американські технологічні фірми висловили бажання працювати разом з урядом, щоб реалізувати потенціал Тайваню в сфері високих технологій. Прикладом є американська ІТ компанія Qualcomm, яка в листопаді 2016 р. підписала Меморандум про взаєморозуміння з Міністерством економіки Тайваню для розробки мобільного зв'язку наступного покоління та розширення можливостей IoT в Тайвані. Qualcomm приєднується до Інституту досліджень промислових технологій Тайваню (Taiwan's Industrial Technology Research Institute, ITRI) та тайванських компаній для проведення досліджень і розробок. Меморандум про взаєморозуміння створює основу для довгострокового партнерства між Тайванем та Qualcomm з метою розширення й зміцнення інноваційного розвитку та підприємництва на острові [122].

Незважаючи на такий оптимізм, американські компанії звертають увагу на невтішний результат реалізації подібних проектів в інших азійських країнах, включаючи Малайзію, Сінгапур та Індонезію. Деякі американські компанії зазначають, що Тайвань посилає змішані сигнали щодо своєї готовності прийняти реформи, необхідні для успішного здійснення проекту Азійської силіконової долини. Існує стурбованість стосовно недостатньої відкритості до нових ідей та

безлічі правових обмежень. Йдеться і про те, що, хоча уряд Китайської Республіки свідчить про залучення інновацій до розвитку країни, реальна позиція щодо економічної відкритості демонструє протилежне [122]. Отже, як засвідчує вищезазначене, існує певний песимізм щодо сучасного стану американо-тайванських відносин, незважаючи на їхній традиційно партнерський статус [169].

Іншим зразковим прикладом того, як Сполучені Штати намагаються посилити свою присутність в регіоні через набуття потужних союзників є Сінгапур. Сінгапур було обрано союзником не випадково: окрім того, що країна є однією з найбільш розвинених в економічному форматі країн АСЕАН, Сінгапур має ще й безпосередній вихід до Малаккської протоки, про яку йшлося у попередніх розділах. Малаккська протока, що розділяє півострів Малакка та острів Суматра, має протяжність більше 900 км в суб-меридіональному напрямку; ширина його на виході до Індійського океану перевищує 400 км, в центральній частині звужується до 50 км, а на виході до Південно-Китайського моря острова архіпелагу Риау та о. Сінгапур ділять його на більш вузькі протоки і проходи; поєднує акваторії Індійського й Тихого океанів й понад два тисячоліття служить морської трасою світового значення [23].

Якщо для США кооперація з Сінгапуром має більш виразно окреслені геополітичні мотиви, то Сінгапур отримує від такої взаємодії значний потенціал економічних надбань. Економіка Сінгапуру здебільшого залежить від експорту, зокрема, у побутовій електроніці, продуктах інформаційних технологій, фармацевтичних препаратах та фінансових послуг. Китай, Малайзія та США – найбільші торгові партнери Сінгапуру [114, с. 3]. Збільшення експорту сінгапурських товарів до США через зниження митних тарифів має надзвичайно позитивний вплив на економічні показники країни. Крім того, відсутність у Сінгапурі великого внутрішнього ринку зумовило те, що приватний бізнес представлено в основному транснаціональними корпораціями й лише частково національними малими фірмами. У такій ситуації Сінгапур залишається однією з ланок міжнародної мережі ТНК, причому ланкою, в якому низька сумарна купівельна спроможність населення [56, с. 164]. Саме тому для Сінгапуру життєво

важливо стати такою ланкою, в якій створюється найбільше доданої вартості, в якій вища оплата праці, переважають високотехнологічні та наукомісткі види послуг. США й Сінгапур є взаємодоповнюючими системами: американські корпорації отримують в цій країні належну державну опіку й підтримку, а ТНК забезпечують безпосередні інвестиції з США [56, с. 164].

В цьому контексті необхідно порівняти показники двосторонньої торгівлі для виявлення ступеню взаємопов'язаності країн. Так, загальний обсяг торгівлі США та Сінгапуру в 2016 р. становив 45 млрд доларів, тоді як торгівля КНР та Сінгапуру досягла того ж року 70 млрд доларів [73]. Це пояснює позицію Сінгапуру у розставленні своїх зовнішньополітичних пріоритетів. Так, наприклад, Сінгапур високо оцінив зусилля адміністрації США щодо роботи з «повернення» до Азії, однак обережно попередив, що антикитайська риторика чи зусилля, спрямовані на «утримання» зростання Китаю, будуть контрпродуктивними. Під час візиту до Вашингтона у квітні 2013 р. прем'єр-міністр Лі порадив Сполученим Штатам зміцнити свої економічні зв'язки з регіоном та більше розвивати довіру до Пекіна [114, с. 4].

До вищезазначеного можна додати, що в умовах ускладнення міжнародної ситуації в Південно-Східній Азії особливо вагомою була думка керівника сінгапурської дипломатії Дж. Йео, висловлена в інтерв'ю місцевій авторитетній газеті «Straits Times». Викладаючи своє бачення, міністр зазначив, що не сповільнене, чи навіть зростаюче суперництво між такими глобальними гігантами, як США та Китай, додатково висвітлює важливу роль АСЕАН як центральної осі, навколо якої вибудовується геополітична архітектура в АТР. Оскільки АСЕАН з військової точки зору є слабким угрупованням, вона являє собою ідеальну нейтральну площадку для ведення двостороннього та багатостороннього діалогу. Сила АСЕАН, на його думку, криється в її слабкості. Щоб зберегти цю роль, АСЕАН повинна залишатися нейтральною й єдиною, не допускати, щоб її окремі члени обслуговували б інтереси тієї чи іншої великої держави [87, с. 28].

Республіка Корея та Японія також входять до групи союзників, які допомагають США посилити свої позиції в Азії через систему економічних і

військових альянсів, створених ще у ХХ ст. Тим не менш, в сучасних умовах багатополярності у внутрішньополітичних елітах традиційних союзників США з'являються дискусії щодо подальшого розвитку країн.

За президентства Б. Обами, США та Японія намагались нормалізувати відносини та ставитись один до одного більш довірливо. Причин для такого перегляду стосунків багато, і не останній з них – «пробудження» Китаю. Поштовхом для початку нового етапу у двосторонніх відносинах стало створення Зони вільної торгівлі «Китай – АСЕАН», що функціонує з 1 січня 2010 р., і стратегічне переорієнтування Вашингтона з Близького Сходу до АТР. Так, у листопаді 2010 р., коли було активізовано ЗВТ «АСЕАН – КНР», була впроваджена Американо-японська ініціатива економічної гармонізації, в рамках якої декларується стимулювання двосторонньої торгівлі та вдосконалення механізмів координації дій з вирішення регіональних проблем, що відповідатиме спільним інтересам сторін [144]. Паралельно з цією ініціативою було запроваджено Американо-японський діалог для сприяння розвитку інновацій, підприємництва та створення робочих місць, а також Американо-японський діалог зі сприяння розвитку Інтернет-економіки [218].

США та Південна Корея, два економічних гіганти Сходу та Заходу з розвинутою демократичною системою, здається, виступають одним фронтом у більшості питань. Але при більш детальному аналізі двосторонніх відносин можна простежити, що міцний фундамент американо-південнокорейських відносин покритий тріщинами.

Так, наприклад, проводячи контент-аналіз виступів президента Б. Обами та президента Пак Кин Хе на спільній прес-конференції, що відбулись в межах візиту південнокорейського президента до США у жовтні 2015 р., можна зазначити, що Б. Обама в своєму виступі наголосив саме на ролі Південної Кореї в процесі зміщення зовнішньополітичних орієнтирів Вашингтона до Далекого Сходу. Південнокорейська президент почала свій виступ зі слів щодо майбутнього Корейського півострова та ядерної програми КНДР. В контексті американо-південнокорейського союзу, пані Пак лише наголосила на ролі США у

південнокорейській ініціативі NAPCI – Ініціативі миру та співробітництва у Південно-Східній Азії, – оминувши будь-яке значення Сеула у далекосхідній стратегії США. Таким чином, було окреслено бажання на більшу самостійність Сеула у зовнішній політиці через згадування організації, в якій Республіка Корея відіграє більш вагомую роль [187].

США та Південну Корею пов'язують партнерські обов'язки, більшість з яких випливають з Угоди про створення зони вільної торгівлі – KORUS FTA. Одним з головних поштовхів для укладання Угоди про створення зони вільної торгівлі між Вашингтоном та Сеулом було не тільки бажання адміністрації Б. Обама створити сприятливі умови американським експортерам та нові робочі місця, як зазначав колишній американський президент у промові 4 грудня 2015 р. щодо укладання Угоди [188]. Найважливіша причина полягає в тому, що, якщо б цей крок не було прийнято, американсько-корейська торгівля могла б знизитися до нульової відмітки. Адже до створення KORUS FTA американські на сільськогосподарські товари при ввезенні до Республіки Корея накладали мито у середньому 53 %, а на промислові товари – 7 %. Таким чином, американська продукція була не конкурентноспроможною на південнокорейському ринку. Ситуація погіршилась після того, як набула чинності Угода про ЗВТ між Республікою Корея та ЄС у липні 2011 р. [178].

Угода про ЗВТ між Євросоюзом та Республікою Корея стала сильним поштовхом для того, щоб Конгрес прийняв у жовтні 2011 р. торгову угоду з Сеулом – KORUS FTA, – що була забута. В іншому випадку американські товари ще більше втратили б й без того низьку конкурентоспроможність на південнокорейському ринку. Це, в свою чергу, знизило б рівень економічної, а потім і політичної взаємодії з США, та призвело б до долучення Сеула до сфери впливу інших держав або груп держав, не говорячи про втрату Вашингтоном 8-го торгового партнера, яким була Корея ще до підписання KORUS у 2009 р. [72].

З боку Республіки Корея KORUS FTA є вигідним хоча б через експортноорієнтовану модель економіки країни. Дослідник Choi Byung-il вважає, що галузь важкої та хімічної промисловості потребує доступу до глобального

ринку, зважаючи на те, що внутрішній ринок з п'ятдесятимільйонним населенням та ВВП у 27 тис. доларів на душу населення не може забезпечити стабільний розвиток вищезазначених галузей [161], [232]. Таким чином, Республіка Корея була надзвичайно зацікавлена у підписанні Угоди про ЗВТ з США, адже внутрішньоекономічний розвиток базується на зовнішній торгівлі, а не на внутрішньому споживанні. Також KORUS надав Сеулу перевагу у вирішенні проблем імпорту природних ресурсів, які не видобувають в достатній кількості в РК [161].

Підсумовуючи KORUS FTA, варто сказати, що до набуття чинності KORUS FTA у 2011 р. загальний обсяг товарообігу складав майже 101 млрд доларів згідно з офіційними даними «Комтрейд ООН» [72]. У 2016 р. товарообіг складав вже більш ніж 140 млрд доларів, та, зважаючи на торговий дефіцит США у торгівлі з Кореєю, треба сказати, що збільшення обсягів товарообігу здійснюється здебільшого через збільшення корейського експорту до США [72]. Щодо ПІІ, то відповідно до даних офіційного сайту Виконавчого апарату Президента США американські інвестиції у Республіці Корея у 2015 р. досягли позначки 34,6 млрд доларів, а південнокорейські інвестиції у Сполучених Штатах – 40,1 млрд доларів [215].

Варто наголосити ще на одному важливому аспекті американо-південнокорейських відносин – ставлення країн до великомасштабного інтеграційного проекту – організації Транс-тихоокеанського партнерства. ТТР було ініційовано ще у 2003 р., а з 2008 р. за президентства Б. Обами стало одним зі «стовпів» проведення політики «відновлення американської рівноваги в АТР». 11 країн, окрім США, виявили бажання приєднатися до ініціативи. Привертає увагу те, що Пекін не брав участі у переговорах щодо створення та організації ТТР, тому певним чином організацію можна вважати одним з аспектів американської політики стримування могутності КНР в регіоні. Так, спостерігаючи за реакцією країн Азії на ініціативу, можна аналізувати, наскільки значимими є зовнішньополітичні симпатії до Пекіна чи Вашингтона. Республіка Корея – один з таких прикладів. В Сеулі довго спостерігали за тим, як розвиваються події навколо

ТТР. Південнокорейські представники брали участь у 18-ти стратегічних форумах ТТР, намагаючись надати оцінку впливу участі у Партнерстві на економіку країни, та лише у 2013 р. Південна Корея висловила не більш як інтерес у приєднанні до проекту без подання заявки на вступ [160]. Дослідниця WSD–Handa Тихоокеанського форуму CSIS Дж. Лі вважає, що така поведінка Сеула обумовлюється страхом збентежити КНР – свого топ-партнера в сфері торгівлі. Дж. Лі зазначає, що в Сеулі вирішили, що достатньою є участь Республіки Корея у ЗВТ із США, ЄС, Китаєм та країнами АСЕАН. За розрахунками південнокорейських експертів у разі приєднання країни до ТТР прогнозується невеликий приріст ВВП. Опинившись перед вибором, втратити переваги від долучення до Партнерства чи втратити переваги від торгівлі та інвестиційного співробітництва з Китаєм, в Сеулі обрали перше [160]. Треба також зважати на ризики, на які Південна Корея не хотіла йти, адже проект ТТР мав велику опозицію в самих США [192].

Але у 2015 р. Сеул все ж подав заявку на участь у Транс-тихоокеанському партнерстві. На цей крок Південна Корея пішла як раз після того, як усі процедури з оформлення ЗВТ з КНР було завершено. У відповідь на це Вашингтон запропонував своєму партнерові зачекати, доки остаточний текст угоди не буде узгоджено.

Проте все ж таки двосторонні торговельні відносини не відповідають амбіційним намірам сторін. Для порівняння можна навести декілька прикладів: двосторонні торговельні відносини між Південною Кореєю та США двічі більші за обсягом, ніж між Індією та США, тоді як ВВП Кореї на 853 трлн доларів менше, ніж в Індії. Обсяг двосторонньої торгівлі США з Китаєм, населення якого майже однакове з індійським за кількістю, перевищує обсяг американо-індійської торгівлі майже у 9 разів [166], [70].

Індійсько-американську взаємодію назвав президент Б. Обама «визначальним партнерством XXI століття». Він вірив, що майбутнє Сполучених Штатів – як в стратегічному, так і економічному плані – все більше буде пов'язане відносинами з Індо-Тихоокеанським регіоном. Будучи однією з найбільш

швидкозростаючих великих економік світу, що відповідає інтересам та цінностям Сполучених Штатів, Індія, на думку Б. Обама, буде відігравати ключову роль у спільному майбутньому [107]. Індійська сторона також позитивно оцінювала наміри Вашингтона вивести стосунки на якісно новий рівень. Так, наприклад, колишній прем'єр-міністр Індії А. Ваджаї характеризував обидві країни як «природних союзників», прем'єр-міністр М. Сінгх визначив укладання його урядом індійсько-американської цивільної ядерної угоди найбільшим досягненням його 10-річного правління, а прем'єр-міністр Н. Моді назвав індо-американський зв'язок «незамінним партнерством».

Загальний обсяг двосторонньої торгівлі товарами досяг 64,5 млрд доларів у 2013 р., демонструючи темпи зростання майже на 1,7 % порівняно з попереднім роком. Індійський експорт склав 41,9 млрд доларів, тоді як американський експорт становив 22,6 млрд доларів. У 2016 р. спостерігалось незначне зменшення обсягу товарообігу за рахунок зниження імпорту американських товарів до Індії. Загальний обсяг двосторонньої торгівлі становив 62,2 млрд доларів. Привертає увагу й те, що вищезазначені показники є майже тотожними з аналогічними показниками обсягів індо-китайської торгівлі. У 2013 р. обсяг двосторонньої торгівлі між Індією та Китаєм склав 68 млрд доларів, а у 2016 р., в основному за рахунок значного зросту китайського експорту до Індії, він зріс на 1,5 млрд доларів і досяг 69,5 млрд доларів. Незважаючи на майже однакові показники, привертає увагу той факт, що індо-китайська торгівля має тенденцію до зростання, тоді як індо-американська – до зниження [70].

Загальний обсяг торгівлі послугами між США та Індією ще у 2011 р. склав 54,42 млрд доларів, реєструючи темп зростання 16,12 % порівняно з попереднім роком. У 2011 р. експорт послуг з Індії до Сполучених Штатів склав 26,80 млрд доларів, а експорт послуг до Індії з США склав 27,62 млрд доларів [140].

США – п'яте за величиною джерело прямих іноземних інвестицій до Індії. Згідно з офіційною статистикою ООН у 2012 р. обсяг накопичених американських інвестицій до індійської економіки склав майже 33 млрд доларів у березні 2014 р. Останнім часом зростають й індійські інвестиції до США. За тією ж статистикою у

2012 р. обсяг накопичених індійських інвестицій до американської економіки склав майже 7 млрд доларів [76]. Тим не менш, дослідження діяльності 68-ми індійських компаній, які інвестують до США, проведене Конфедерацією індійської промисловості (Confederation of Indian Industry – СІІ), продемонструвало, що ці компанії вже встигли інвестувати майже 11 млрд доларів в економіку США. При цьому приблизно третина компаній активно займаються дослідженнями та розробками, витративши понад 340 млн доларів з науково-дослідної діяльності, що сприяє інноваційному розвитку цієї країни [140]. Отже, значна кількість факторів у сукупності впливають на динаміку економічної взаємодії між країнами.

Так, Індія є надзвичайно привабливим пунктом призначення американських інвестицій та бізнес-ідей. По-перше, англійська мова є однією з офіційних мов Індії. Багато індійців вільно розмовляють англійською. Звертаючи увагу на це, а також на високий рівень освіти, великі американські компанії відкривають колл-центри та сервіс-центри в Індії. При цьому, висококваліфікований робітник в Індії отримає 12 доларів за годину. Це майже половина того, що отримував би його американський колега, заробітна плата якого 20 доларів за годину. Як наслідок, протягом 2001-2003 рр. до Індії та Філіппін було перевезено понад 250 000 робочих місць сфери послуг [106].

Таким чином, останні роки Індія стала глобальним центром обслуговування офшорних офісів, оскільки великі компанії США та Європи все частіше переносять свої колл-центри, ІТ-департаменти до Індії. Недавнє опитування засвідчило, що 80 % аутсорсингових компаній США та Європи розглядають Індію як найперспективніший напрямок аутсорсингу. Також згідно з нещодавнім опитуванням, 70 % аутсорсингових департаментів клієнтської підтримки у світі розташовано в Індії, а світова статистика засвідчує, що головні офіси близько 56 % аутсорсингових компаній Індії розташовані в США. Великий спектр компаній – від фінансових компаній та постачальників медичних послуг до розробників програмного забезпечення та обробної промисловості – прагнуть скористатись перевагами, які надаються їхньому бізнесу в Індії.

Причина, чому Індія стала основним місцем призначення аутсорсингу для великих компаній, полягає не тільки в тому, що більшість індусів вільно володіє англійською мовою, а це дає їм можливість обслуговувати клієнтів по всьому світу. По-перше, рівень професійної й технічної підготовки трудових ресурсів в Індії один з найвищих у світі. По-друге, Індія пропонує гнучкі варіанти ціноутворення на послуги. По-третє, Індія забезпечує незмінно високу якість послуг. По-четверте, Індія може похвалитися однією з найкращих технологічних ІТ-інфраструктур та можливостей. По-п'яте, Індійський уряд достатньо стабільний і пропонує привабливі ІТ-стратегії. По-шосте, Індія має унікальне розташування стосовно часових поясів, що полегшує надання послуг цілодобово, адже індійський часовий пояс випереджає на 5,5 годин відносно GMT і на 10,5 годин – до EST. Аналітики вважають, що у майбутньому Індія залишатиметься життєво важливим місцем для аутсорсингу, і очікується, що її річний ВВП зросте на 8-10 % протягом наступного десятиліття [179].

Розглядаючи фактори, які змушують Вашингтон дивитися в сторону Індії з особливою увагою, треба враховувати й стратегічний аспект. Адже Китай та Індія є двома найбільшими та найбільш динамічно зростаючими в економічному плані країнами світу. Дві країни мають взаємодоповнюючі економіки. Індія має значні сировинні ресурси, тоді як Китай має потужний виробничий потенціал. Індія має високотехнологічні розробки, основними споживачами яких можуть стати китайці. У Білому Домі розуміють, що, незважаючи на певні політичні й ідеологічні суперечки, вісь «Пекін – Нью-Делі» може бути величезною економічною силою у світовій економіці. Це також може стати загрозою для балансу сил у цьому регіоні [106]. Таким чином, в умовах геополітичного дисбалансу зростаючий виклик КНР першочерговості Сполучених Штатів створює для них необхідність регіональної противаги китайському пануванню, однак Індії відведено не останню роль у цьому протистоянні [168]. Це означає, що в інтересах Сполучених Штатів зберегти свій союз з Індією, що, в свою чергу, компенсуватиме зростаючу потужність Китаю в регіоні [106].

Що стосується того, чому підтримання стабільного рівня розвитку індо-американських відносин залишається важливим для Індії, то, по-перше, Нью-Делі може отримати значні дивіденди у разі проведення грамотної політики в умовах американсько-китайського протистояння; по-друге, індійська економіка в цілому та рівень зайнятості населення зокрема здебільшого залежать від США через аутсорсингові процеси, про які йшлося вище; по-третє, концепції розвитку прем'єр-міністра Н. Моді, такі як «Make in India» та «Smart Cities Initiative», про які йтиметься далі, неможливо реалізувати без співпраці зі Сполученими Штатами.

Вищезазначені інтереси держав, зазвичай, вимагають певних реалізаційних кроків. Так, за рішення прем'єр-міністра Н. Моді та президента Б. Обами у 2015 р. було розширено Стратегічний Діалог між Індією та США, який було трансформовано у Стратегічний і Торговельний Діалог, наголошуючи на важливості торговельно-економічної взаємодії між двома країнами. Стратегічний і Торговельний Діалог між Сполученими Штатами та Індією є механізмом вдосконалення двосторонньої взаємодії Сполучених Штатів та Індії, спрямованим на забезпечення стійкого економічного зростання, створення робочих місць, покращення комерційного й інвестиційного клімату, підвищення рівня життя та підтримання глобального порядку [214].

Перше пленарне засідання Стратегічного й Торговельного Діалогу відбулося у вересні 2015 р. у Вашингтоні. В рамках цієї ініціативи було розглянуто вже досягнуті результати й розроблено дорожню карту для кожного наступного року за двома шляхами – стратегічним і комерційним відповідно. 29-31 серпня 2016 р. Державний Секретар Дж. Керрі відвідав Нью-Делі для зустрічі з провідними індійськими чиновниками. 30 серпня 2016 р. міністр торгівлі США П. Прітцкер стала співголовою Другого Американо-індійського Стратегічного й Торговельного Діалогу. До Дж. Керрі та П. Прітцкер приєдналися індійські колеги, міністр закордонних справ С. Сварадж і міністр торгівлі та промисловості Н. Сітрамаман, разом з членами делегації США й індійськими делегатами. За результатами зустрічей Індія й США погодились проводити нові консультації в кількох напрямках. Так, наприклад було прийнято рішення про початок нового «Діалогу

планування політики» («Policy Planning Dialogue»). Розпочались переговори про створення нового «Океанського Діалогу» («Oceans Dialogue») та механізму «Трек 1.5» для вирішення інтернет- та кіберпроблем [110].

Крім Стратегічного й Торговельного Форуму існує ще ряд механізмів діалогу між країнами. Один з них – Індійсько-американський форум з торговельної політики, створений у 2005 р. та відновлений у 2014 р. Вузловими інститутами, що забезпечують функціонування цього механізму є, з індійського боку, Міністерство промисловості й торгівлі та уряд Індії, а з боку США, – Торговельне представництво Сполучених Штатів. Цей механізм, перш за все, призначений для розширення двосторонньої торгівлі й інвестицій. Х засідання на рівні міністрів відбулося в Нью-Делі 20 жовтня 2016 р. [124].

Сильним поштовхом для подальшого співробітництва у сфері інфраструктури й високих технологій стали урядові програми, ініційовані прем'єр-міністром Індії Н. Моді: «Make in India» та «Smart Cities».

Ініціатива «Smart Cities» спрямована на створення в Індії 100 міст із високорозвиненою інфраструктурою, для розробки якої необхідно залучити найновітніші технології. Уряд вже заявив про виділення бюджету в сумі понад 15 млрд доларів для створення до 2019 р. 100 інтелектуальних міст. Крім того, в планах уряду об'єднання 1,20 мільярда індійців у цьому процесі за допомогою цифрових технологій.

Сполучені Штати стали основним партнером Нью-Делі ще на першому етапі реалізації стратегії створення мережі інтелектуальних міст. За підтримки Агентства США з Торгівлі та Розвитку (USTDA), американські компанії будуть залучені до планування й надання технічної допомоги для кожного з цих міст. Наприклад, місто Візаг буде розвиватися за рахунок гранту Master Planning, виданого USTDA, й реалізовуватиметься консорціумом трьох компаній під керівництвом AECOM – американської мультинаціональної інженерної фірми, що надає послуги з проектування, консалтингу, будівництва й управління.

Тим не менш, якщо кооперація в рамках стратегії розвитку «Smart Cities» в Індії має перспективне майбутнє, то співпраця в рамках механізму «Make in India»,

вірогідно, може залишитися лише на декларативному рівні. Метою вищезазначеної ініціативи індійського прем'єр-міністра Н. Моді «Make in India» є заохочення національних, а також багатонаціональних компаній, таких як Apple, перевозити виробничі потужності й виробляти свою продукцію в Індії, а також сприяти подальшому розвитку аутсорсингових процесів [240]. Однак певні кроки нової адміністрації Д. Трампа можуть відтиснути США від участі в цій ініціативі. На початку 2017 р. Д. Трамп підписав наказ щодо урядових установ для перегляду законів про імміграцію у сфері зайнятості для того, щоб просувати політику «Купуй американське, наймай американців» («Buy American, Hire American»). Наказ містить позиції як реформувати візову програму H-1B, яка щороку залучала кваліфікованих іноземних робітників до роботи в Сполучених Штатах, як правило, технічних працівників. Основними учасниками цієї візової програми були громадяни Індії [128].

Якщо Д. Трамп виконає обіцянку знизити корпоративний податок у США з 35 % до 15 %, це може заохотити деякі американські компанії, розміщені в Індії, повернутися до США. У разі, якщо такі компанії покинуть Індію, ініціатива індійського уряду «Make in India» зазнає негативного впливу [195].

Тим не менш, досі ще не зрозуміло, наскільки вплине нова протекціоністська політика Д. Трампа на індо-американські відносини. Адже протягом передвиборчих перегонів Д. Трамп здебільшого звинувачував Китай та Мексику у скороченні кількості американських робочих місць через заохочення американського бізнесу до вивезення виробничих потужностей. Індію в цьому контексті Д. Трамп згадував лише декілька разів [195]. А 26 червня 2017 р. Д. Трамп зустрівся з прем'єр-міністром Індії Н. Моді. Вони обговорили збільшення кількості віз H1B для індійських іммігрантів [106]. Ця зустріч Д. Трампа та Н. Моді стала новим поштовхом для продовження переговорів щодо двостороннього інвестиційного договору [107].

Можливо, низький градус агресивності в риторичі Д. Трампа щодо Індії на фоні протекціоністських настроїв і реалізації політики збільшення кількості

робочих місць для американців пояснюється тим, що самі індійці зараз допомагають створювати робочі місця для громадян США.

Індійські компанії, зокрема в секторі IT, такі як Infosys, WIPRO, TCS (Tata Consultancy Services Limited) та інші, що активно розвивають свій бізнес у США, вже почали вживати заходів для залучення місцевих спеціалістів [195].

Так, наприклад, компанія Infosys мала намір відкрити у серпні новий офіс з технологій та інновацій у Індіанapolisі (США, штат Індіана), найнявши 100 нових працівників у 2017 р. та ще кількасот наступного року з метою залучення до 2021 р. загалом 2000 працівників [128]. На підтвердження своїх намірів у серпні 2017 р. Infosys підписала п'ятирічну угоду з Університетом Пердью (США), що дозволить закладу навчати потенційних американських працівників, які Infosys буде наймати після завершення навчання в університеті. У межах цієї угоди у ВНЗ буде створено Infosys Solutions Centres, що зосередить діяльність на вивченні шляхів вирішення бізнес-завдань, з якими стикаються клієнти Infosys [238].

Окрім цього Бюро економічного аналізу США повідомляє, що збільшення станом на сьогодні індійських інвестицій до економіки Сполучених Штатів позитивно вплинуло на створення понад 52 тис. робочих місць для американців [138].

Отже, з усього вищезазначеного можна зробити висновок, що Індія посідатиме одне з провідних місць у далекосхідній стратегії США й найближчим часом не втратить цих позицій. В свою чергу, зважаючи на те, що з приходом Н. Моді до влади, в Індії почали запроваджуватися великомасштабні ініціативи для стимулювання внутрішнього розвитку країни. Сполучені Штати залишатимуться основним партнером у цьому процесі у разі, якщо протекціоністська політика нової адміністрації не стане на заваді розвитку партнерських відносин.

Між США та Пакистаном наразі склалися суперечливі відносини, що містять у собі і партнерство, і конфліктогенність. США відводять Пакистану важливу роль у своїй глобальній стратегії, передусім в контексті використання Ісламабаду в якості регіонального контрбалансу зростаючому впливу КНР в Азійському регіоні [93, с. 330]. Також США у значній мірі зацікавлені у збереженні в Пакистані сильної

влади, здатної забезпечити контроль над країною та протидіяти релігійним екстремістам [93, с. 330]. Цей фактор має особливе значення в контексті процесу виведення військ міжнародної коаліції із Афганістану. Через це роль Пакистану як близького сусіда цієї країни, який має потужні інструменти впливу на талібів, в очах США суттєво зростає [93, с. 331].

США є країною, що найбільше імпортує з Пакистану. У 2016 р. експорт Пакистану у США склав 3,5 млрд доларів, а імпорт – 2 млрд доларів [71].

Сполучені Штати тривалий час були одним з найбільших джерел ПІІ до Пакистану: загальний обсяг американських ПІІ в Пакистані у 2012 р. становив майже 1,2 млрд доларів. Обсяг накопичених інвестицій Пакистану у США набагато менший – 5 млн доларів у 2012 р. [78].

Пакистан протягом багатьох років докладав зусиль для лібералізації свого торговельного та інвестиційного клімату і самостійно, і в контексті зобов'язань, погоджених із Всесвітньою Торговельною Організацією, Міжнародним Валютним Фондом і Світовим Банком. Пакистан завершив свою першу в історії програму МВФ у 2016 р. і став відносно відкритою для іноземних інвестицій країною. Однак Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index) в Пакистані, згідно з даними Світового банку, залишається низьким, в основному через проблеми безпеки та управління [216].

Для поглиблення двосторонньої взаємодії та лібералізації економічних відносин між країнами було підписано Американсько-пакистанську Рамкову угоду про торгівлю та інвестиції (The United States – Pakistan Trade and Investment Framework Agreement – TIFA). Американсько-пакистанська Рамкова угода про торгівлю та інвестиції спрямована на обговорення питань торгівлі й інвестицій та зосередження уваги на шляхах зміцнення двосторонніх відносин. Сторони заснували Американсько-пакистанську Раду з торгівлі та інвестицій. З Ісламської Республіки Пакистан Раду очолює Міністр торгівлі, а зі США – Торговий Представник Сполучених Штатів. Цей механізм було створено для контролю торговельних та інвестиційних відносин; визначення можливостей для розширення торгівлі й інвестицій; проведення спільних консультацій між урядами та

представниками приватного сектора з конкретних торгових та інвестиційних питань, що представляють інтерес для сторін; визначення та роботи над усуненням перешкод для збільшення торгових та інвестиційних потоків [210].

В рамках реалізації Угоди про торгівлю та інвестиції було зроблено декілька значних кроків на шляху до лібералізації двосторонніх торговельних та інвестиційних відносин між країнами. Згідно з положеннями спільної заяви сьомого засідання Американсько-пакистанської Ради з торгівлі та інвестицій у 2013 р. було схвалено План спільних дій (Joint Action Plan) для розширення двосторонньої торгівлі й інвестицій протягом п'яти років [145].

Планом спільних дій передбачається проведення на регулярній основі Конференцій з Бізнес-можливостей – БОС, що стали запланованими заходами, які контролюються постійним двонаціональним комітетом, відповідальним за їхню організацію [208].

У червні 2016 р. Сполучені Штати та Пакистан організували четверту американсько-пакистанську конференцію з Бізнес-можливостей, що була вперше проведена у Нью-Йорку, щоб окреслити майбутні можливості й розширити комерційні зв'язки [216].

Заступник міністра торгівлі Пакистану Х. Д. Хан і Заступник міністра торгівлі США Б. Ендрюс очолили делегації країн. Високі посадові особи оптимістично відгукувалися про американсько-пакистанське партнерство, наголошуючи, що економічне співробітництво та міцні комерційні зв'язки є надзвичайно важливими [182].

Протягом конференції представники уряду та приватного сектора обговорили можливості для збільшення обсягів торгівлі й інвестицій, акцентуючи на розвитку таких галузей, як охорона здоров'я, інформаційні комунікації, сільське господарство й залучення жінок до підприємництва та економічного розвитку. Експерти поділились своїми поглядами на шляхи покращення умов для ведення бізнесу в Пакистані через поглиблене ознайомлення з міжнародними нормами та способами збільшення гендерної різноманітності у сфері зайнятості [182].

Спільні заходи Сполучених Штатів та Пакистану щодо масштабного залучення жінок до підприємницького та економічного розвитку країни, сприяють зусиллям Ісламабада й Вашингтона щодо розширення двосторонньої торгівлі та інвестицій і стабільному економічному зростанню приватного сектора в Пакистані. Для досягнення рівних можливостей для жінок уряди Сполучених Штатів і Пакистану мають намір продовжувати надавати жінкам більше можливостей реалізувати себе в економічній сфері й сприяти жінкам-підприємцям через низку заходів, описаних у плані реалізації [135].

Було створено спеціальний орган – Американсько-пакистанську Раду з питань прав жінок – для реалізації передбачених Планом заходів [135].

Меморандум про взаєморозуміння між Сполученими Штатами та Пакистаном з питань розширення економічних можливостей жінок було підписано на засіданні Ради з реалізації Американсько-пакистанської Рамкової угоди про торгівлю та інвестиції.

Крім усього вищезазначеного, функціонує Пакистано-американська Бізнес Асоціація – РАВА – масштабна некомерційна бізнес організація, заснована у 1986 р., яка ще одним є економічним мостом між Сполученими Штатами Америки та Ісламською Республікою Пакистан. Місія РАВА полягає у сприянні економічному процвітання Сполучених Штатів і Пакистану шляхом співпраці та партнерства. З 1986 р. РАВА стала провідною організацією для забезпечення ділових зв'язків, що охоплює як культурні, так і комерційні напрямки діяльності пакистанців і американців у всьому світі [102].

Важливим компонентом фінансової взаємодії між Вашингтоном та Ісламабадом є економічна допомога, яку забезпечують Пакистану Сполучені Штати. На особливу увагу заслуговує динаміка змін обсягів цієї допомоги у зв'язку з тим, що можливо простежити певну її залежність від розвитку американсько-пакистанських відносин в контексті афганського питання.

Пакистан – головний союзник з США в регіоні, який не є членом НАТО. Пакистанський кордон з Афганістаном давно є основним маршрутом американських поставок для підтримання своїх сил в країні. У 2009 р. Конгрес

США схвалив Закон про посилене партнерство з Пакистаном (Enhanced Partnership for Pakistan Act), відомий як законопроект Керрі-Лугар-Берман, або КЛБ (Kerry-Lugar-Berman bill). КЛБ мав на меті посилити безпеку й зменшити ризик непередбачуваних геополітичних і військових подій, таким чином сприяючи реалізації більш довгострокових планів розвитку. Цей акт дозволив втричі збільшити обсяги американської допомоги Пакистану. Таким чином, Ісламабаду надавалась фінансова допомога у обсязі 7,5 млрд доларів протягом 5-ти фінансових років: з 2010 по 2014 рр. з метою покращення державного управління Пакистану, підтримки економічного зростання країни [105].

Наступного року, згідно з даними офіційної статистики, спостерігалось різке зростання кількості американського контингенту в Афганістані. Отже, можна припустити, що подібний Акт був підготовкою ґрунту для масштабного збільшення допомоги американським військам в Афганістані через Пакистанські території.

Слід зазначити про роль США з 2009 р. у боротьбі з угрупованнями Талібану та пуштунськими кланами на Північному Заході Пакистану, так званому Вазиристані,

Існує певна прямо пропорційна залежність між зростанням або зниженням обсягів американської допомоги Пакистану та збільшенням або зменшенням американського контингенту в Афганістані.

Через Пакистан проходять два шляхи постачань до Афганістану. НАТО використовувало обидва маршрути для транспортування палива та інших товарів, крім зброї. Згодом виявилась певна залежність США від цих шляхів.

Погіршення американо-пакистанських відносин і закриття маршрутів можна розглядати як одну з причин зростання кількості американських жертв в Афганістані у 2010 – 2011 рр. і як причину зниження фінансової допомоги Пакистану з боку Сполучених Штатів тому, що Ісламабад виявив себе як ненадійний партнер.

Афганський компонент відіграє дійсно дуже важливу роль в американо-пакистанських економічних відносинах. Так наприклад, у 2009 р. було прийнято

Акт про Безпеку та Процвітання в Афганістані й Пакистані (The Afghanistan-Pakistan Security and Prosperity Enhancement Act) та Акт про Створення Зон Можливостей Відбудови Афганістану та Пакистану (Afghanistan and Pakistan Reconstruction Opportunity Zones Act) – американські механізми односторонніх преференцій для Афганістану та частково Пакистану. Прагнучи сприяти економічному розвитку обох країн, законодавство таким чином дозволило виробляти певні групи товарів у деяких географічних районах – Зонах Можливостей Відбудови (Reconstruction Opportunity Zones, ROZ) – що експортують до США без мита [104], [103], [113].

Отже, за президентства Б. Обама було закладено міцне підґрунтя для процвітання американо-пакистанської економічної взаємодії, але політичний компонент двосторонніх відносин між державами превалює над економічним, тому навряд чи можна розглядами партнерство Вашингтона та Ісламабада як надійне та довгострокове.

Таким чином, серед традиційних союзників, у період президентства Б. Обама, можливо, тільки Австралія залишилася найбільш надійним та стабільним партнером США у АТР. Сполучені Штати розвивають і економічне, і військове співробітництво з країною. Саме тому південна частина Тихого океану перетворюється на майданчик, звідки Вашингтон контролює розвиток подій у всьому Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Сполучені Штати – найбільший інвестиційний партнер Австралії. Двосторонні інвестиційні фонди досягли 1,5 трлн доларів в 2016 р. Того ж року, Сполучені Штати стали другим за величиною торговим партнером Австралії після Китаю. Обсяг двосторонньої торгівлі становив 64,3 млрд доларів [109].

Таким темпам розвитку двосторонньої торгівлі сприяв Договір про вільну торгівлю між Австралією та Сполученими Штатами (The Australia-United States Free Trade Agreement, AUSFTA), що набув чинності 1 січня 2005 р. Після ратифікації Угоди понад 97 % австралійського несільськогосподарського експорту до Сполучених Штатів, крім текстилю та одягу, стали безмитними, а дві третини

сільськогосподарських тарифних одиниць знизилися до нуля. 96,1 % від загального обсягу австралійського експорту до США зараз не тарифікується.

Угода про вільну торгівлю між США та Австралією сприяла збільшенню експорту Сполучених Штатів до Австралії більш ніж на 100 % з моменту набуття чинності. Загальний обсяг торгівлі товарами та послугами США з Австралією склав майже 65 млрд доларів у 2015 р.; таким чином, спостерігається профіцит торгівлі Сполучених Штатів з Канберрою майже на 29 млрд доларів. Завдяки цій економічній взаємодії в США створюється понад 250 тис. робочих місць. У межах політики американського президента Д. Трампа така взаємодія є важливою саме через створення робочих місць у США.

Як зазначалося вище, обсяги двосторонніх інвестицій між Австралією та Сполученими Штатами досягають колосальних розмірів: 1,5 трлн доларів в 2016 р., – 861 млрд., з яких Вашингтон інвестував до австралійської економіки. Таким великим обсягам американських інвестицій до Австралії існує певне пояснення.

США мають торговельний профіцит із Австралією. В свою чергу Австралія має торговельний профіцит із Китаєм. Цей профіцит забезпечується великими обсягами експорту австралійської залізної руди до Китаю. КНР належить до країн, будівництво в яких розвивається найбільш швидкими темпами. Природних ресурсів країні не вистачає, тому Пекін експортує такі життєво необхідні ресурси як залізна руда з-за кордону. Економіка Сполучених Штатів отримує певний поштовх шляхом інвестування до австралійської видобувної галузі, зокрема у видобуток залізної руди. Американські інвестори залишаються впевненими у тому, що їхні інвестиції принесуть прибуток, адже видобута залізна руда в Австралії гарантовано буде імпортована до Китаю.

Незважаючи на такі надзвичайні обсяги економічної взаємопов'язаності двох країн, у наукових і політичних колах поширена дискусія щодо того, який напрямок розвитку є більш перспективним для Канберри – проамериканський чи прокитайський.

Існує дискусія між С. Джекманом, головним виконавчим директором Інституту Досліджень Сполучених Штатів в Сідней, який займає проамериканську

позицію, та заступником директора Інституту відносин Австралії та Китаю (Australian-China Relations Institute) Дж. Лоуренсоном, який майбутнє Австралії бачить у співпраці з КНР.

На думку С. Джекмана, Австралія має значний торговельний профіцит з Китаєм, який досяг у 2016 р. 22 млрд доларів. Тим не менш, Сполучені Штати є найбільшим інвестиційним партнером Австралії, а загальний обсяг американських інвестицій у 2016 р. у 10 разів перевищує обсяг накопичених китайських інвестицій до Австралії [143]. Дослідник вважає, що ніякі переваги, які отримує Австралія від співпраці з КНР, не порівняти з тим, який поштовх економіці країни надають американські інвестиції.

Дж. Лоуренс зазначає, що у 2017 р. Китай імпортував австралійських товарів на суму 95 млрд доларів, що у 8 разів більше, ніж імпортували США. Останнім часом став спостерігатися інтерес КНР до імпорту й австралійських послуг, вартістю 11 млрд доларів [158]. Вчений визнає, що обсяг накопичених американських інвестицій до Австралії набагато більший, ніж китайських. Але цей обсяг був накопичений протягом багатьох десятиліть. Також у статті Дж. Лоуренс наголошує, що не існує замінників китайського попиту на австралійські природні ресурси. Дослідник зазначає, що, якщо китайським виробникам сталі раптом стане більше не потрібна австралійська залізна руда, то Канберра не має жодної альтернативи – країни або групи країн, – що могла б заповнити утворений після цього вакуум, – імпортувати для внутрішніх потреб 650 млн тонн на рік. Отже, Китай є величезним ринком збуту для Австралії, імпортуючи більше природних ресурсів, ніж будь-яка інша країна [158].

Незважаючи на поширення прокитайських настроїв у наукових колах Австралії, Китай ще довго не буде спроможним скласти конкуренцію США як головного торгового й інвестиційного партнера Канберри. Так, створюються різні ініціативи щодо подальшого зміцнення економічних двосторонніх відносин. Наприклад, у лютому 2016 р. було проведено урочистий австралійсько-американський бізнес-тиждень (Australia United State Business Week, AUSBW) у 6 містах Сполучених Штатів. Відбулося 90 заходів, 14 візитів, брифінгів та круглих

столів, у яких взяли участь 150 експертів [136]. Через те, що саме американські інвестиції й забезпечують економічне зростання Австралії, країна найближчим часом буде продовжувати діяти у фарватері зовнішньої політики США.

Отже, політика «повернення в Азію» адміністрації Б. Обама поєднувала в собі політичні, економічні та стратегічні цілі. Союзи Сполучених Штатів в Азійсько-тихоокеанському регіоні надають Вашингтону перспективи контролювати розвиток Китаю та перехоплювати ініціативу Пекіну щодо перетворення КНР у регіонального гегемона. Економічна взаємодія Сполучених Штатів з партнерами в Азії та включення їх в свою сферу впливу стають базисом для подальшого військово-стратегічного співробітництва, в рамках якого можна розширювати стратегію стримування стратегічного потенціалу КНР та її економічної експансії в межах так званих острівних кілець.

2.3. Геополітичний контекст торгівельних війн США та КНР за президентства Д. Трампа.

На політику Д. Трампа щодо КНР вплинула ціла низка чинників, пов'язаних з окремими акторами АТР. Можна виділити особливий вплив таких країн як Японія, Південна Корея, КНДР, Індія, Пакистан та РФ.

У другій декаді ХХІ ст. Вашингтон та Токіо відвернулися від існуючих проблем для того, щоб реалізувати «спільні інтереси» й вирішити спільні проблеми. Для того, щоб заважити Китаю укріплювати свої позиції в Азії було ініційовано Транс-тихоокеанське партнерство, участь у якому КНР не передбачалась. Завдання ТТП дублюють завдання АТЕС, але участь Пекіна у форумі, що вже функціонує, не може бути обмежена, оминаючи дипломатичний скандал з КНР. Можна припустити, що в якомусь сенсі ТРП було запроваджено для врівноваження ЗВТ «АСЕАН + КНР». Можливо ТТП було покликано поглинути АСЕАН та всі утворені навколо неї інтеграційні групи для перехоплення стратегічної ініціативи. Але США не ратифікували відповідної угоди про створення Партнерства, а новообраний президент США Д. Трамп заморозив подальше формування ТТП.

Зі зміною керманіча Білого Дому у зовнішньополітичному курсі США щодо Південної Кореї намітилися глобальні зрушення. США не тільки заявили про вихід із Угоди про ТТР. Д. Трамп наполягає на перегляді чи повному припиненні дії Угоди про вільну торгівлю з Республікою Корея, називаючи цей документ «несправедливим» та «ненадаючим американському бізнесу жодних переваг» [193]. Більш того, Президент заявив, що віднині Сеул має оплачувати розміщення систем ПРО США ТНААД у сумі 1 млрд доларів [191]. Звичайно ж Сеул не дозволить собі найближчим часом конфліктувати з Вашингтоном, зважаючи на «вороже оточення» Республіки Корея. Але у довгостроковій перспективі Республіка Корея може повністю змістити акценти своєї зовнішньої політики на країни Азії, що долучить її до сфери впливу регіональних лідерів. Як було зазначено вище, економіка Республіки Корея є експортоорієнтованою, тому ринкові механізми змусять Сеул шукати нові шляхи для заповнення вакууму, що залишаться після можливого припинення дії Угоди про ЗВТ з США. В цьому контексті треба сказати, що до кінця 2017 р. планується завершення переговорів про створення альтернативної Транс-тихоокеанському партнерству зони вільної торгівлі, ядром якого стане, напевно, Китай. Південна Корея цього разу виступила як одна з країн засновників, а також приймала 10-й раунд переговорів щодо створення RCER. У разі, якщо зовнішньополітична переорієнтація Сеула на Пекін все ж таки відбудеться та якщо новий північнокорейський президент дотримається своїх обіцянок щодо покращення стосунків з режимом КНДР, нівелюється необхідність у розміщенні систем ТНААД в Республіці Корея, що так бентежить Китай [231]. Отже, закладений раніше фундамент дружби та партнерства між Вашингтоном та Сеулом може встояти під тиском проблем нової декади тільки у тому випадку, якщо керівництво країн виявить достатньо політичної мудрості для його збереження. Адже на сьогодні для Кореї існує достатньо шляхів відступу від американського фарватеру, а Сеул скутий лише невирішеністю проблеми Корейського півострова. Та в разі будь-яких змін у північнокорейському режимі або настроїв у південнокорейському суспільстві, що відведе загрозу війни між державами, Сполученим Штатам складно буде утримати свої позиції на півострові.

КНДР «розв'язує американцям руки» запусками ракет і ядерними випробуваннями, позбавляє їх від необхідності розмов з Китаєм стосовно нарощування військової активності в регіоні. Чим більше нерозсудливим та небезпечним постає перед світовою спільнотою північнокорейське керівництво, тим легше Міністерству оборони США відстоювати в Конгресі військовий бюджет, а самим конгресменам обґрунтовувати свою позицію перед платниками податків. Більш того, протидія північнокорейській загрозі та агресії є достатньо вагомим аргументом для США для посилення американської військової присутності в регіоні. З початку другої північнокорейської ядерної кризи Вашингтон концентрується на спробах збільшувати тиск на пхеньянський режим, нарощуючи політичні й фінансово-економічні санкції, посилюючи заходи військового характеру. Зміна режиму представляється американським політикам одним із способів досягнення повної денуклеаризації КНДР. США зі своїми політичними союзниками в регіоні, насамперед Японією та Південною Кореєю, багато років виступали за посилення санкцій, при чому Вашингтон вже перейшов до «вторинних санкцій», тобто поширює їхній вплив на організації та громадян третіх країн, що мають фінансові або торговельні зв'язки з доданими США до «чорного списку» північнокорейськими суб'єктами.

Вивчення заяв, зроблених Д. Трампом під час президентської виборчої кампанії, демонструє, що він не робив жодних критичних зауважень щодо Індії, як це було відносно багатьох інших країн. Підтвердженням позитивного й щирого ставлення президента Д. Трампа до Нью-Делі може стати той факт, що прем'єр-міністр Н. Моді був п'ятим світовим лідером після президентів Мексики, Єгипту та прем'єр-міністрів Канади й Ізраїлю, яким Д. Трамп зателефонував після інавгурації 20 січня 2017 р. [195]. Нова адміністрація Д. Трампа зазначала, що вона більше зацікавлена в переговорах щодо двосторонніх індо-американських торговельних та інвестиційних відносин, ніж створення великих багатосторонніх регіональних торговельних угод. Для такого партнера, як Індія, яка в минулому була складним учасником переговорів у багатосторонніх відносинах, такий підхід бачиться вигіднішим ніж механізми, застосовані попередньою адміністрацією

[107]. Отже, під керівництвом як республіканських так і демократичних адміністрацій відносини між США та Індією суттєво покращилися протягом останніх 10 років. Сьогодні обидві країни мають двосторонні торговельні відносини, що оцінюються мільярдами доларів, збільшують іноземні інвестиції та мають подібне бачення стратегічного розвитку регіону.

Російсько-американський діалог, що був створений для виявлення перспектив ведення переговорів про новий двосторонній інвестиційний договір, було припинено у зв'язку з приєднанням Криму до Росії у 2014 р. [194]. Таким чином, інвестори обох країн досі не мають захисту, крім внутрішнього законодавства, а двостороннє інвестиційне та торговельне співробітництво перебуває у стагнації. Санкції є домінуючим елементом двосторонніх відносин. Одразу ж треба зауважити, що санкції, запроваджені Вашингтоном щодо Російської Федерації, не є новим явищем і не можуть бути згадуваними лише у контексті анексії Криму та війни на сході України. Наприклад, санкції були запроваджені відносно російських громадян, банків та інших суб'єктів, що мають справи з Іраном, Північною Кореєю, Сирією та представниками інших країн, чия зовнішня або внутрішня політика порушує міжнародні норми чи бачення міжнародного порядку Сполученими Штатами. Санкції містять заборони для російських фізичних осіб або юридичних осіб щодо ведення бізнесу в США [175]. Прикладів багато, та всі вони доводять певний факт: незважаючи на те, що Сполучені Штати неодноразово застосовували санкції до деяких російських суб'єктів, зокрема, організації «Рособоронекспорт», російська оборонна експортно-імпортна агенція, російські урядовці та приватний бізнес готові кинути виклик вимогам США, незважаючи на їхню обізнаність щодо потенційних наслідків [175]. Сьогодні в американському політичному істеблішменті обговорюється питання стосовно актуальності економічних санкцій США щодо Росії: чи варта така політика продовження чи про те, що шкода американським інтересам від цієї політики більша, ніж її реальний ефект [174]. Нормативно-правовою базою запроваджених санкцій є такі документи: Закон про суверенітет, добросовісність, демократію та економічну стабільність України 2014 р. (The Support

for the Sovereignty, Integrity, Democracy, and Economic Stability of Ukraine Act of 2014) [207] та Закон про підтримку свободи України 2014 р. (Ukraine Freedom Support Act of 2014) [219]. Ці акти містять положення про санкції США у відповідь на конфлікт, розпочатий Росією в Україні [174, с. 2]. Санкції США щодо російських громадян, фірм та секторів у 2014 році було впроваджено тоді, коли російська економіка все ще намагалася відновитись після світової фінансової кризи 2008-2009 рр. [174, с. 3]. Деякі представники американського бізнесу висловлюють стурбованість тим, що санкції США щодо Росії можуть зірвати певні фінансові операції американських фірм в РФ, завдаючи шкоди американським виробникам, поставивши під загрозу американські робочі місця [174, с. 8]. На підтвердження цієї точки зору можна привести такі приклади. Коли США у 2014 р. у відповідь на конфлікт в Україні було введено нові санкції щодо Росії, з'явилися доповіді американських фірм, діяльність яких було порушено таким розвитком подій. Наприклад, санкції змусили ExxonMobil призупинити вивчення шельфу Карського моря (спільне підприємство з «Роснефтью») вартістю 700 млн доларів. За перші сім місяців санкцій компанія Exxon повідомила про збитки майже на 1 млрд доларів. Підприємства з обслуговування нафти, серед яких Halliburton і National Oilwell Varco, повідомили, що санкції обмежили їхню діяльність в Росії та висловили занепокоєння тим, що через санкції прибуток буде значно зменшено. Аналогічно, John Deere, яка виготовляє велику сільськогосподарську техніку та має дві фабрики в Росії, повідомила про зниження рівня продажу порівняно з періодом до санкцій. Однак більша частина американських виробників не відчували на своїй діяльності та прибутках впливу двосторонніх санкцій, тому й загальний вплив санкцій проти Росії на американську економіку неможливо назвати критичним.

Отже, при формуванні азійського вектора зовнішньої політики США при адміністрації Д. Трампа значним був вплив існуючих альянсів та взаємозв'язків. Корейське питання Д. Трамп почав активно використовувати в своїй агресивній риториці й політиці для створення репутації КНР, яка є чи не єдиним союзником Північної Кореї, як держави, яка підтримує та спонсорує тоталітарні ядерні режими для реалізації своїх гегемоністичних намірів в Азії. У той самий час, політика Індії,

яка також є ядерною державою поза офіційним ядерним клубом, була чиненнайбільш сприятливою для Вашингтону в регіоні, а регіональна конкуренція Індії з Китаєм зробила Делі бажаним союзником у зовнішньополітичних планах республіканської адміністрації. Через події в Україні Д. Трамп не мав можливості будувати та розвивати американо-російський антикитайський альянс. Японія ж очікувала більшого залучення Сполучених Штатів до азійських інтеграційних процесів, що дало б їй можливість розширити вплив, який було втрачено через зайняття Китаєм місця другої світової економіки. Тим не менш, дії американського союзника спонукали Токіо до пошуків більш самостійного зовнішньополітичного курсу.

З приходом до Білого дому адміністрації Д. Трампа розпочалась торгова війна між США та КНР, незважаючи на економічну взаємозалежність й складний політичний та геополітичний контекст їх відносин. Слід зазначити, що не можна в усьому обвинувачувати адміністрацію Трампа – багато у чому він успадкував проблеми, які тягнулися десятиліттями.

Так, наприклад, відносно КНДР все почалося з березня 2016 р., коли президент Б. Обама ввів новий великий пакет санкцій у зв'язку з ядерною програмою КНДР і дозволив американській владі додавати до «чорного списку» компанії та громадян, які працюють з найбільшими секторами північнокорейської економіки. У 2017 р. Д. Трамп продовжив цю лінію й посилив підхід до КНДР, заявивши про політику «максимального тиску», що поєднує розширені економічні санкції й військовий примус зі збереженням можливостей щодо залучення Північної Кореї на американських умовах. Не маючи безпосереднього інструменту тиску на КНДР, адже американо-північнокорейську торгівлю заблоковано, але маючи можливість впливу на Китай, Д. Трамп посилив натиск на Пекін, домагаючись більш ефективної реалізації економічних санкцій проти КНДР. У 2016-2017 рр. керівництво КНР пішло на деякі поступки Вашингтона, посиливши контроль за дотриманням режиму санкцій проти Північної Кореї. Однак після проведення трьох китайсько-північнокорейських самітів і початку американо-китайської торгової війни в першій половині 2018 р. ситуація стала змінюватися.

Про важливість економічної складової процесу врегулювання на Корейському півострові наголошують багато експертів, посилаючись при цьому на кілька факторів. По-перше, процес денуклеаризації обіцяє бути тривалим і економічні фактори неминуче будуть не ключовими в процесі переговорів, а як поступки або обіцянки. По-друге, ліміт санкцій та їх розширення може призвести до катастрофи. У зв'язку з цим доведеться шукати альтернативні шляхи впливу на Пхеньян, наприклад, допомога розвитку або залучення КНДР до багатосторонніх економічних проектів. По-третє, без урахування потреб Північної Кореї в мирній атомній енергетиці або альтернативних способах вироблення електроенергії, необхідної для її стабільного розвитку, досягти компромісу на переговорах буде складно. Таким чином, Вашингтон, окрім тиску санкцій, має лише два інструменти тиску на північнокорейський режим: колаборація з КНР з північнокорейського питання або початок економічної взаємодії й політики залучення КНДР.

Американсько-тайванське економічне партнерство, можливо, посилиться за нової торгової політики президента Д. Трампа «America First», оскільки Сполучені Штати та Тайвань мають високий ступінь взаємодоповнюваності торговельних структур. Щоб знову зробити Америку великою, торговельна політика США повинна базуватися на порівняльних перевагах на світовому ринку. Подальше зростання американського експорту послуг на Тайвань створить більше робочих місць для американських робітників та прискорить структурні перетворення в економіці Тайваню [117, с. 22].

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що, незважаючи на суттєві перспективи кооперації Сполучених Штатів та Тайваню, основною перешкодою на шляху до всеохоплюючого партнерства є дипломатична ізоляваність Тайбею на світовій арені. США не готові жертвувати своїми стосунками з Пекіном заради Китайської Республіки та переходити від вже традиційного військово-технічного співробітництва з Тайванем на рівень стратегічного партнерства. В свою чергу, Тайвань дуже залежить від доступу до зовнішніх ринків з точки зору економічного добробуту країни, адже ізоляваність суттєво впливає на конкурентоспроможність тайванських виробників. Тим не

менш, США не йдуть назустріч Тайваню ні в питанні створення Зони вільної торгівлі, ні в питанні масштабного Східно-азійського інтеграційного проекту Транс-тихоокеанського партнерства. Таким чином Вашингтон опосередковано підштовхує Тайвань до материкового Китаю, який постійно розробляє нові механізми долучення Тайваню до своєї сфери впливу та подальшої більш глибокої інтеграції.

В цілому, враховуючи економічний характер співробітництва між країнами, слід зробити акцент на основних лініях протиріч. До 2012 р. в американо-китайських відносинах чітко проявилися ознаки трансформації латентного суперництва США й КНР в цілому і в АТР зокрема у відкрите й більш конфронтаційне протистояння. Суть суперечностей на сьогодні полягає в зіткненні країн АТР в результаті динамічного зростання Китаю та можливості заподіяння загрози для глобального лідера – США – та їхнього головного союзника в регіоні – Японії. Так, експерти не висловлюють стурбованості стосовно політики Пекіна й не відносять її до категорії агресивних. Тим не менш, в стратегічних розрахунках США Китай може виступати як найважливіший потенційний суперник. Відповідно, послаблення сили Китаю є можливим шляхом послаблення його впливу в регіоні та в світі. Для цього задіяні багато політичних інструментів.

По-перше, тайванське питання. Станом на сьогодні тайванська проблема певним чином втрачає свою гостроту й перетворюється виключно на політичний інструмент у протистоянні Вашингтона та Пекіна. Новий президент Тайваню дотримується програми «трьох ні»: «ні» об'єднанню, «ні» незалежності, «ні» застосуванню військової сили. Пекін же погоджується на розвиток з Тайванем економічних, культурних і гуманітарних зв'язків. Незважаючи на невисоку ймовірність силового захоплення острова й перевагу збереження тайванського важеля впливу на США, Пекін все ж не скорочує чисельність балістичних ракет, спрямованих на Тайвань, яких в 2011 р. було від 1000 до 1200, і не вважає за можливе перегляд «Закону проти сецесії» 2005 р., в якому містяться положення про легальність застосування військової сили проти острова [33, с. 26-27]. Зважаючи на це можна резюмувати, що з приходом до влади адміністрації Ма Інцзю, акценти в

трикутнику США-Китай-Тайвань було розставлено таким чином, що курс Тайбея щодо США став похідною від розвитку китайсько-тайванських відносин.

Другий фактор, який зумовлює напруженість двосторонніх відносин, – питання дотримання прав людини й свободи віросповідання. Правозахисна риторика в США також починає звучати більш виразно у випадках, коли необхідно впливати на Пекін. Базисом для цього є закон про міжнародну свободу віросповідання, прийнятий Конгресом у 1998 р. Протягом останнього десятиліття в щорічних доповідях Держдепартаменту США Китай фігурує як одна з держав, в якій наявні значні порушення релігійних свобод. Об'єктами критики виступають обмеження свободи віросповідання християн, буддистів, уйгурських мусульман, а також послідовників «Фалуньгун». Прикладом використання такого політичного інструменту можуть служити такі випадки. З метою отримання сприяння й підтримки Китаю з важливих питань глобального та регіонального значення Вашингтон не реагував на насильницькі дії китайської влади в СУАР під час чергового міжетнічного конфлікту в 2009 р., а також було відмовлено в особистій зустрічі з американським президентом Далай-Ламі XIV того ж року. А в лютому 2010 р., коли Пекін спробував впливати на американські компанії, що беруть участь в постачанні озброєння до Тайваню, Б. Обама схвалив візит тибетського релігійного лідера. Друга зустріч Б. Обама й Далай-Лами відбулася в 2011 р. на тлі загострення конфлікту в Південно-Китайському морі.

Третій фактор – питання свободи навігації та проблематики Південнокитайського моря. Це питання містить дві складові: часті епізоди протистояння китайських і американських ВПС і ВМС в морському і повітряному просторі Південнокитайського моря і активізація зусиль Вашингтона щодо долучення до процесу врегулювання територіальних суперечок у Південнокитайському морі. Інтерес Вашингтона до Південнокитайського моря й систематичне поява в цьому регіоні американських морських і повітряних суден цілком закономірні через наявність великої китайської військово-морської бази Юйлін на острові Хайнань. Більше того, збереження права вільної навігації в цьому регіоні являє собою пріоритетне завдання для США як найбільшої торгової

держави, зацікавленої у безперешкодному доступі до динамічного азійського ринку.

Розглядаючи розстановку сил на політичній карті сьогодні, слід відзначити наявний масований наступ США на позиції Китаю в АТР в рамках реалізації доктрини «повернення до регіону» Б. Обама. Новий документ «Збереження глобального лідерства. Пріоритети оборони в XXI столітті», опублікований Пентагоном 5 січня 2012 р., оголошує про необхідність змінити акцентування американської військової політики на АТР. У списку регіональних пріоритетів Близький Схід тепер на другому місці, а Європа – на третьому. В цьому контексті простежується тандем в американо-японських відносинах після приходу до влади японського прем'єр-міністра Есихико Нода в 2011 р., що орієнтований про-американськи. Створення військово-морської бази Юйлинь, введення в 2012 р. до складу Південного флоту НВАК авіаносця й розширення аеродромів і військових укріплень Китаю на архіпелазі Спартлі та Парасельських островах, збільшення кількості патрульних суден – все це вияв цілеспрямованої стратегії щодо посилення КНР в регіоні. У відповідь на це у листопаді 2011 р. було оприлюднено зміст американо-австралійської угоди, в якій зазначено, що, починаючи з середини 2012 р., дозволено розміщення на північному сході Австралії – на території військової бази в Дарвіні – підрозділів морської піхоти армії США загальною чисельністю до 2500 осіб. Також США й Сінгапур ведуть переговори про те, щоб американські бойові кораблі, призначені для дій в прибережній зоні, отримали право базуватися в цій державі. Місцем їх дислокації, можливо, стане база сінгапурських ВМС Чангі. В цьому контексті необхідно розглянути поняття «острівний ланцюг» – систему американських фортифікацій у Тихому океані. Перший острівний ланцюг – це Японія, Республіка Корея, північні й південні острівні архіпелаги, Філіппіни, Тайвань. Друга – Японський архіпелаг, Маршаллові та Бонінські острова. Так, до вже наявних авіаційних баз на Філіппінах, Японії і РК, військово-морських баз у Японії і РК, дислокованим сухопутним військам в РК та Філіппінах і корпусу морської піхоти в Японії, додалися ще бази в Австралії. До 2500 осіб американський контингент в Австралії планується довести до 2017 р. [25].

Ще одним подразником є подальше розгортання США широкомасштабної регіональної системи ПРО. На додаток до вже наявних засобів передбачається, що на території Австралії, Японії й Південної Кореї будуть розташовані ракети-перехоплювачі SM-3 подібні до тих, які США просувають в Європі. Негативного впливу надає й зміцнення військових баз на острові Гуам і на Окінаві та збільшення військової допомоги американським союзникам в АТР [84, с. 34]. У цьому контексті варто також нагадати й про підписання в 2011 р. військової угоди між Токіо й Сеулом, що деякі політологи розглядають як крок на шляху до створення тристороннього альянсу для протидії Китаю [55, с. 53].

Слід нагадати й про військові навчання, ініційовані США в АТР з залученням своїх стратегічних союзників, що не може не турбувати Пекін. До них можна віднести, по-перше, вищезазначені масштабні навчання «Золота Кобра». Примітний складу країн-учасниць навчань: у 2014 р. брали участь Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Південна Корея, Таїланд, Японія й США. По-друге, привертають увагу спільні військово-морські навчання «Малабар» в межах чотирикутника Вашингтон-Канберра-Токіо-Делі, що проводяться з середини 2000-х рр.. по-третє, варто згадати й американо-індійські військові навчання в Ладакх і Мізорамі недалеко від кордонів Китаю [23, с. 123].

У відповідь на безпосереднє перебування американських військових недалеко від своїх кордонів, Китай також робить стратегічні кроки. Так, наприклад, будівництво каналу в Нікарагуа буде проходити під військовим прикриттям стратегічного союзника Китаю – Росії. Проект, як передбачається, стане не тільки конкурентом контрольованого США Панамському каналу, але й позбавить Вашингтон стратегічної та економічної монополії в традиційній сфері впливу – Центральній Америці.

Але економічна взаємозалежність і інші причини змушують керівництво двох країн йти на компроміс та співробітництво в рамках міжнародних організацій. Більш того, з метою вдосконалення моделі двостороннього стратегічного взаємодії з глобальних питань сучасності було створено Американо-китайський стратегічний

і економічний діалог, який об'єднав ініційовані Дж. Бушем – мол. та Ху Цзіньтао у 2004 р. Стратегічний і в 2006 р. Стратегічний економічний діалог [33, с. 190].

Підсумовуючи вищезазначені характеристики двосторонніх відносин, можна сказати, що станом на сьогодні країни сприймають одна одну як стратегічних суперників, незважаючи на високий рівень економічної взаємозалежності. Певні елементи зовнішньополітичних доктрин, такі як відносини з Тайванем, захист прав людини, демократизація та ін. стають знаряддям у боротьбі за набуття нових стратегічних переваг у майбутньому.

Відразу після обрання на посаду президента США Д. Трамп обрав економіста П. Наварро як радника з торгівлі – він очолив Національну торгову раду Білого дому. Місією новоствореного органу повинна була стати консультація Президента з питань торговельних переговорів та оцінка стану промислового й оборонного секторів економіки. Привертає увагу те, що Президента Сполучених Штатів з питань зовнішньої торгівлі консультує автор книг «Crouching Tiger: What China's Militarism Means for the World», «The Coming China Wars», «Death by China: Confronting the Dragon – A Global Call to Action». Не дивно, що з приходом Д. Трампа до влади в США почалась торгова війна з КНР, враховуючи, що Президент та його радник дотримуються однієї думки, здебільшого агресивної, щодо Китаю.

Серед причин, що призвели до американо-китайської торгової війни, слід виокремити наступні. По-перше, це проблема торгового дефіциту США в торгівлі з Китаєм. Так, дефіцит торгівлі товарами з Китаєм у 2018 р. склав 419 млрд дол. Це найбільший торговий дефіцит, який мають США з усіх зовнішньоекономічних контрагентів. По-друге, порушення прав інтелектуальної власності та кіберзлочинність. Цю проблему США на сьогодні вважають найбільшою перешкодою для ведення бізнесу в КНР. Спостерігається значна кількість випадків промислового шпіонажу й крадіжок торгових секретів. Судові розгляди в цій галузі призвели до введення з боку США 25-відсоткового мита на товари з Китаю вартістю в 250 млрд дол. У відповідь на ці дії Вашингтону Китай збільшив мито на американські товари у розмірі від 5 % до 25 % на суму в 110 млрд доларів. По-третє,

з точки зору США Китай і досі повністю не перейшов на ринкову модель ведення зовнішньоторгової діяльності. В Вашингтоні вважають, що китайський уряд завдяки своїй промисловій політиці за допомогою пільг, що надаються китайським компаніям, створює переваги у взаємодії з американськими контрагентами. По-четверте, в Білому домі занепокоєні обсягом ПІІ КНР в США, адже це є потенційним інструментом китайських компаній отримати доступ до передових американських технологій, що щільно пов'язано із другим пунктом. Так, у вересні 2017 р. Президент Д. Трамп заборонив придбання американської компанії «Lattice Semiconductor Corporation», що працює в сфері інформаційних технологій, інвестором, який працює з китайським урядом. У серпні 2018 р. в США було прийнято новий Закон про контроль над інвестиційним ринком, що уточнює список критичних технологій, які мають значення для безпеки США, а також вдосконалює процедури діяльності Комітету з іноземних інвестицій США [80, с. 29-30].

Перед аналізом наслідків американо-китайської торгової війни потрібно розглянути основні події, що цьому передували. Остання американо-китайська торгова війна формально почалася влітку 2017 р. Того ж року в травні США й КНР підписали торговельну угоду, що розширює доступ США на ринки Китаю, а Китай отримує право продажу в США курячих напівфабрикатів власного виробництва. Але вже в серпні торгове представництво США USTR ініціювало розслідування діяльності Китаю в галузі передачі технологій та інтелектуальної власності – тобто звинуватили в промисловому шпигунстві [41].

Під час торгової війни привертає на себе особливу увагу протиріччя держав в сфері інформаційних технологій. Напруга в сфері високих технологій між США та КНР значно збільшилась у 2015 р., коли в КНР було затверджено програму «Made in China – 2025», основним лозунгом якої є зайняття Пекіном місця світового лідера у якісно новій площині в галузі робототехніки, інформаційних технологій нового покоління тощо.

«Made in China – 2025» спирається на п'ять ключових проєктів: створення Національних виробничих центрів: НДІ, університети, підприємства; модернізація промислових основ – модернізація виробництва «універсальних» компонентів, що

застосовуються в усіх галузях обробної промисловості; інтелектуальне виробництво – запровадження ІТ до промисловості; зелене виробництво – розвиток і запровадження екологічно чистих технологій; передове виробництво – розробка й виробництво продукції, доступної тільки передовим країнам.

Лейтмотивом цієї програми є зміна іміджу фрази «Made in China» у світі з синоніма дешевих та низькоякісних товарів на аналог передових і високоякісних виробів. У 2025 р. повинен завершитися перших з трьох етапів Програми, яка, разом зі створенням суспільства середньої заможності, планує на повне завершення до сторіччя створення КНР – 2049 р. США розуміє, що китайський уряд повністю несе відповідальність перед суспільством за обіцянки щодо життя китайців у 2049 р., які були надані ще за Ден Сяопіна, і має наміри виконати їх у повному обсязі. Повноцінна конкуренція з Китаєм ще й у сфері новітніх технологій може стати ще одним ударом по світовому лідерству США, після якого вже, можливо, шляху назад, до безперечної могутності Вашингтона, не буде. Це непокоїть Білий дім, тому захист власних інформаційних технологій є не тільки питанням захисту інтелектуальної власності, але й виживанням.

Huawei є парадигматичним викликом, яким Китай є перед США. Це технологічний лідер у телекомунікаціях «5G» – мобільної технології нового покоління, що надасть нові можливості розвитку таким галузям як автономні транспортні засоби й передова телемедицина. Лідерство Huawei в 5G може надати Китаю перевагу в розвитку нових галузей. І це одночасно створює ризики національної безпеки США через потенціал сприяння розвитку таких технологій китайському шпигунству й кібератакам [130].

За останній рік Вашингтон відповів на виклик Huawei багатогранною кампанією тиску. Американські чиновники звинуватили компанію у порушенні американських санкцій проти Ірану та в крадіжці інтелектуальної власності США. У травні 2019 р. Міністерство комерції обмежило продаж виготовленої в США продукції компанії Huawei. Чиновники Державного департаменту США підготували агресивну дипломатичну кампанію, щоб переконати союзників США заблокувати встановлення обладнання Huawei з нових телекомунікаційних мереж,

а адміністрація Д. Трампа пригрозила обмежити обмін розвідувальними даними з країнами, які використовуватимуть мережу 5G Huawei. Конгрес фактично заборонив уряду США купувати обладнання Huawei, а Федеральна комісія зв'язку нещодавно заборонила використовувати федеральні кошти для телекомунікаційних компаній США для придбання обладнання Huawei. Як повідомляється, адміністрація Д. Трампа розглядає додаткові обмеження щодо можливості американських компаній вести бізнес з Huawei через їхні закордонні філії. Тим не менш, Huawei продемонстрував, наскільки сильні його позиції в самому Китаї та європейських країнах, адже, незважаючи на тиск, драматичного зниження продажу немає. Більш того, останні моделі телефонів Huawei виготовляються без використання будь-якого мікрообладнання, яке раніше закупляли в США [130].

Сучасна торгова війна між Америкою та Китаєм демонструє ще одну тенденцію зміни встановленого після завершення Холодної війни світового порядку. Наразі Китай виступає як країна, яка демонструє могутність і вплив, а США як держава, яка обороняється. Так, наприклад, Д. Трамп на саміті АТЕС в Дананзі в листопаді 2017 р. заявив про небажаність укладання нових багатосторонніх торгових угод і розкритикував СОТ. Сі Цзіньпін в свою чергу постав як захисник вільної торгівлі, закликавши до більшої збалансованості процесу глобалізації [86, с. 191].

Очевидно, що основних витрат конфлікту зазнають його учасники, тому слід говорити про перспективність двосторонніх консультацій і переговорів. Однак травневі консультації 2018 р. не призвели до послаблення напруги, більш того, односторонні дії США незабаром порушили досягнуті домовленості. Можливо протекціонізм відносно Китаю стане принциповим питанням внутрішньополітичного порядку денного в США, за яким адміністрація президента дотримуватиметься жорсткої лінії. При цьому команді Д. Трампа доведеться зважати на настрої бізнесу: а великий американський бізнес, як засвідчили слухання щодо китайського питання в останній декаді серпня 2019 р., здебільшого виступає проти ескалації конфлікту. Серед жертв конфлікту вже опинилися

американські фермери: вони значно залежать від постачань на китайський ринок сої, свинини та інших продуктів харчування [9, с. 42].

Серед наслідків торгової війни з Китаєм для США, можна виділити, по-перше, основної мети, а саме критичного зниження торгового дефіциту з КНР, не було досягнуто. По-друге, не відбулося очікуваної хвилі перенесення американського виробництва з КНР до США – рещорінгу. По-третє, торгова війна завдала удару по американських галузях економіки, таким як сільське господарство, авіабудівництво, адже Китай є одним з найбільших покупців продукції фірми Boeing; автомобільна галузь та нафтова галузь, адже торгова війна підштовхнула Китай до ще більшої диверсифікації закупок енергоносіїв [86, с. 197-198].

Серед наслідків для Китаю виокремлюють сповільнення темпів росту експорту, що, в цілому, негативно впливає на китайську економіку; зменшення робочих місць через вищезазначений рещорінг і закриття деяких підприємств, спрямованих на виробництво продукції на експорт до США, а також диверсифікацію торгових партнерів через зниження імпортного мита для компенсації втрати від зниження імпорту з США.

Безумовно, США зацікавлені у виконанні Китаєм всіх своїх вимог, що висуваються під час двосторонніх переговорів. На практиці зробити це досить складно, тим більше, що багато з них суперечать один одному. Так, якщо Китай, наприклад, піде назустріч вимогам США припинити обов'язкову передачу технологій, створювати спільні підприємства, обмежити запозичення інтелектуальної власності, це буде стимулювати аутсорсинг з США ще в більших масштабах, що суперечить заклику Д. Трампа повернути робочі місця на батьківщину. Мета Д. Трампа зменшити торговий дефіцит з Китаєм шляхом збільшення американського експорту передбачає посилення взаємодії з КНР і суперечить іншому стратегічному завданню – обмежити науково-технічний прогрес Китаю [80, с. 30].

Ймовірно, Д. Трамп свідомо висуває до Китаю завищені вимоги, наслідуючи тактику спочатку завищувати ставки, потім, судячи з обставин, трохи поступитися і, в кінцевому рахунку, залишитися у виграші. Зрозуміло, що американський лідер

мислить не тільки економічними й стратегічними категоріями, йдучи на торгово-політичну конфронтацію з Китаєм. Його мета, звичайно ж, і тактична – продемонструвати досягнення будь-яких конкретних результатів напередодні майбутніх президентських виборів [80, с. 30-31].

Все вищезазначене дозволяє стверджувати, що економічні відносини між США й Китаєм вступили в новий етап, що істотно відрізняється від попереднього майже двадцятирічного періоду активної взаємодії й зростаючої взаємозалежності. В еру зміцнення Китаю фактор посилення конкуренції стає в цих відносинах переважаючим. У ньому визначальною стає роль науково-технічного компонента. Найбільш важливим в цій ситуації стає та обставина, що обумовлюється науково-технічним прогресом, глобалізацією світової економіки. В цьому контексті досить тісне переплетення економік США та Китаю протирічить національним інтересам обох країн, які прагнуть зміцнити свої позиції і роль у світовому господарстві [80, с. 31].

Отже, якщо підсумувати вищезазначене, ескалація американо-китайського торгового конфлікту погіршує світову економічну кон'юнктуру, створює небезпечний прецедент і негативно позначається на фінансових ринках країн, що розвиваються. Ще гіршим є те, що конфлікт набув значення важливого політичного протистояння. Результатом цієї кризи може стати оновлена конфігурація світового порядку, затвердження на авансцені світового Сходу, що прийняв глобалізацію.

Висновки до другого розділу.

Станом на сьогодні у доктринальних документах США Китай фігурує як стратегічний конкурент, який використовує інструменти впливу на своїх партнерів, що не відповідають стандартам міжнародного ринку, та який хоче змінити порядок в Азійсько-Тихоокеанському регіоні на свою користь. Така характеристика є дещо парадоксальною як до найбільшого торгового партнера та зовнішнього кредитора. В процесі формування зовнішньополітичної стратегії США в китайському векторі простежуються відмінності у підходах американських владних інститутів. Президент розглядає американо-китайські відносини в контексті стратегічних,

глобальних і регіональних інтересів США; міністерство оборони вбачає в Китаї, головним чином, потенціальну державу, спроможну кинути виклик регіональному й глобальному домінуванню США; Конгрес же розглядає американо-китайські відносини як набір окремих проблемних питань двосторонньої взаємодії поза контекстом регіональної й глобальної політики США, є залежним від електорату і перебуває під впливом антикитайського лобі.

КНР наразі підриває позиції Вашингтона як єдиного глобального центру сили. Між державами існує ще ряд невирішених проблем, серед яких Тайванське питання, права людини та свободи віросповідання в СУАР і Тибеті, свобода навігації й проблеми Південнокитайського моря тощо. Відповіддю Сполучених Штатів на вищезазначені проблеми є оточення Китаю мережею закордонних військових баз та регіональної системи ПРО в АТР. Тим не менш, перехід одного з конфліктних питань у гарячу фазу протистояння маловірогідний не тільки через ядерний статус обох держав, але й через масштабну економічну взаємозалежність США та КНР. Тому Вашингтон продовжує нарощувати свій безпосередній та опосередкований вплив на регіональних акторів для підриву могутності Китаю, не вступаючи у відверте протистояння зі своїм стратегічним конкурентом.

Двосторонні відносини Японії, Республіки Корея та Тайваню зі Сполученими Штатами мають здебільшого військово-стратегічне забарвлення. У економічній площині наразі США не можуть запропонувати цим країнам стільки переваг, скільки забезпечує Пекін. Економіки цих держав є здебільшого експортоорієнтовними, тому велике значення для них набуває участь у різноманітних торговельних угодах, інтеграційних угрупованнях та зонах вільної торгівлі. На сьогодні США мають повноцінну зону вільної торгівлі тільки з Республікою Корея – KORUS FTA. Створення ЗВТ з Тайванем маловірогідне через те, що відносини між країнами розвиваються зі спогляданням на реакцію Китаю. Протекціоністська політика Д. Трампа, а також вихід США з Транстихоокеанського партнерства, ще більше поглибила кризу у відносинах з усіма трьома країнами, які за таких обставин починають шукати інших торговельних партнерів, які могли б забезпечити надійність та безперервність двосторонньої

інтерації. Китай, який має успішний досвід створення зони вільної торгівлі з АСЕАН, у цій ситуації стає прийнятною альтернативою. У Південній Азії Сполучені Штати мають великі перспективи розвитку двосторонніх відносин з Делі, що у своєму сучасному розвитку відводить велику роль інформаційним технологіям та інтерації зі світовим лідером у цій сфері. Для цих відносин Вашингтон робить виняток щодо ядерного статусу Індії. Такий виняток не прийнятний для Пакистану, економічна та політична взаємодія з яким значно обмежується активною участю Ісламабада в афганському питанні.

Отже, Вашингтон не має достатньо важелів економічного впливу на сусідів Китаю, щоб мати можливість опосередковано стримати його економічну експансію. Це стало однією з причин початку безпосередньої американо-китайської торгової війни, яка розпочалась за президентства Д. Трампа у 2017 р. Однак очільникам полюсів доводиться здійснювати політику один відносно одного, беручи до уваги інтереси великого національного бізнесу, який, в свою чергу, у найближчій перспективі буде зацікавлений у розвитку позитивного сценарію американо-китайських відносин.

РОЗДІЛ 3.

ПОТЕНЦІАЛ КИТАЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В АТР

3.1. Концептуальні основи політики Китаю у XXI ст.

Ще з епохи Ден Сяопіна Китай декларує мирну зовнішню політику та підтримку країн, що розвиваються, заперечуючи свої претензії на світовий гегемонізм. Тим не менш, стрімкий економічний і військовий розвиток та модернізація КНР робить все більш складним позиціонування Китаю як незначної регіональної сили. Це знаходить своє відображення як у офіційних заявах перших осіб держави, зовнішньополітичних доктринах, так і у наукових китайських колах.

У звітній доповіді, представленій на XVII з'їзді КПК у жовтні 2007 р., Ху Цзіньтао продемонстрував спадкоємність зовнішньополітичного курсу свого попередника Цзянь Цземіна на посаді голови КПК та підтвердив центральні установи, визначені у 2002 р. Також було акцентовано кілька нових моментів. Так, в доповіді констатовано про суттєву роль Китаю у світових справах й навіть надано своєрідне застереження на адресу Заходу про можливу недооцінку Китаю [54]. У доповіді було підсумовано основні завдання зовнішньої політики КНР: захист державного суверенітету, безпека, інтереси національного розвитку, а також вперше зазначені у звітній доповіді XVI з'їзду КПК 2002 р. – завдання захисту миру всьому світі та співпраці й спільного розвитку [54].

У доповіді Сі Цзіньпіна на XIX з'їзді КПК у 2017 р., Генеральний Секретар продовжив риторику щодо мирного розвитку Китаю та неутручання у внутрішні конфлікти інших держав. У доповіді Сі Цзіньпіна привертають увагу тези, в яких можна простежити планування поступового переходу Китаю до статусу наддержави. Як зазначалось у доповіді, на основі комплексної оцінки міжнародних та внутрішніх обставин, а також з урахуванням тенденцій розвитку Китаю розроблено двоетапний план на період з 2020 р. до 2049 р.

Перший етап – з 2020 р. по 2035 р. В результаті побудови суспільства середнього достатку за 15 років очікується значне зростання економічної та науково-технічної могутності країни, у результаті чого, за словами голови КНР, Китай досягне рівня країн-лідерів інноваційного типу. До того часу на нову висоту

підніметься рівень цивілізованості суспільства, що означає зростання культурної «м'якої сили» держави та розширення впливу китайської культури.

Другий етап, на думку китайського керівництва, розпочнеться з 2035 р. і триватиме до створення Китайської Народної Республіки – 2049 р. На той час Китай за сукупністю національної могутності й міжнародного впливу увійде до складу країн-лідерів: «Китайська нація зможе постати в родині світових націй з гордо піднятою головою» [52]. За рахунок розширення зовнішньої торгівлі, культивування нових видів господарської діяльності та нових моделей в сфері торгівлі Пекін сподівається інтенсивніше просувати діяльність з перетворення Китаю на повноцінну глобальну торговельну державу. Сі Цзіньпін зазначив, що слід впроваджувати в життя політику лібералізації та спрощення процедур в галузі торгівлі та інвестицій на високому рівні, повністю ввести в дію систему управління, яка підтримує національний режим на передінвестиційній стадії, значніше розширювати доступ на ринок і відкритість зовнішньому світу в сфері послуг, захищати законні права та інтереси іноземних інвесторів [52].

Таким чином, простежується бажання й, хоча й не відверта, але вже чітко сформована претензія Китаю на наддержавність вже до середини ХХІ ст., що безперечно призведе до більш гострого зіткнення інтересів зі Сполученими Штатами.

Сполучені Штати часто фігурують у Білих Книгах КНР, присвячених національній безпеці. З початком президентства Б. Обами у Білій Книзі 2008 р. США доктринально визнаються як одна з загроз територіальній цілісності та національній єдності китайського народу через їхню участь в тайванському конфлікті: «Зокрема, Сполучені Штати продовжують продавати зброю Тайваню, порушуючи принципи, встановлені в трьох китайсько-американських спільних комюніке, завдаючи серйозної шкоди китайсько-американським відносинам, а також миру та стабільності в Тайванській протоці» [205].

У Білій Книзі 2011 р. ця теза знов знайшла своє відображення. Крім цього, подано характеристику Азійсько-Тихоокеанському регіону як високонфліктогенному. Серед основних вузлів міжнародних протиріч зазначено

конфлікт на Корейському півострові, Афганську проблему, внутрішні етнічні та релігійні конфлікти країн регіону, терористичну, сепаратистську та екстремістську діяльність в різних частинах АТР. Через це ключові глобальні актори поширюють свою присутність в регіоні: «США зміцнюють регіональні військові союзи й посилюють свою участь у справах регіональної безпеки» [206]. В цьому Пекін вбачає втручання до сфери національних інтересів.

Але зафіксовано й певні здобутки американо-китайського співробітництва. Згадуються позитивні результати кооперації в космічній сфері, продовження консультацій з таких питань, як нерозповсюдження зброї, боротьба з тероризмом, двостороннє військове співробітництво та співпраця у галузі безпеки: «Дві країни створили механізм оборонних консультацій між обома міністерствами оборони в 1997 р., а в червні 2009 р. та грудні 2010 р. провели X та XI етап консультативних переговорів з питань оборони, з питань, що становлять спільний інтерес, а також V та VI етап переговорів з координації оборонної політики (DPCT) у лютому та грудні 2009 р.» [206].

Як результат взаємодії, в Білій Книзі 2011 р. йдеться про те, що дві сторони все ще підтримують ефективний діалог та комунікацію після різних злетів і падінь, здійснюючи заплановані обміни щодо проектів, таких як оборонні консультації, морські консультації з питань військової безпеки та координації військових дій [206].

У Білій Книзі 2019 р. значну увагу приділено взаємодії з Латинською Америкою. Зважаючи на небезпеку, яку створює військова база США в Малакській протоці – стратегічно важливому географічному об'єкті для КНР, – Китай проводить інтенсифікацію взаємозв'язків в регіоні Панамської протоки, в певному сенсі відзеркалюючи загрозу відносно Сполучених Штатів. В цьому контексті така увага до Латиноамериканського регіону може трактуватися як загроза американським інтересам в їх традиційній сфері впливу.

На сучасному етапі Китайська Народна Республіка реалізує свою зовнішньополітичну стратегію, базуючись на своїх ідеях бачення світопорядку, ролі Китаю у сучасних міжнародних відносинах, ролі США у майбутній світовій

архітектониці та інтеракції з Вашингтоном як основним конкурентом за світову гегемонію.

Пекін бачить новий світопорядок багатополярним та плюралістичним зі зростаючим впливом КНР в ньому. В Пекіні наголошується на історичній відповідальності Китаю на сучасному етапі різких змін міжнародного середовища та його відносній анархії. Пошук Китаєм свого місця на сучасній міжнародній арені є актуальною й важливою темою для Пекіна. Можна стверджувати, що реалізація КНР великої стратегії буде залежати від того, як вона оцінює результати та як бере участь у грі з США [133]. Для досягнення великого піднесення Китай повинен вимагати визнання його прав та інтересів з питань національного суверенітету, таких як об'єднання Китаю з обох сторін Тайванської протоки; з питань національної безпеки, таких як підтримка довгострокового миру та стабільності; з питань довгострокового розвитку, таких як поліпшення свого становища у світовому промисловому ланцюзі та розширення простору для економічного зростання. Китай також не забуває про свою стратегію «соціалізму з китайською специфікою» та активно прагне визнання її на світовій арені, розуміючи при цьому перехід конфронтації з США ще й у ідеологічну площину. Ситуація, що склалася на міжнародній арені зараз, як ніколи раніше відкриває можливості Китаю для піднесення, але тільки за умови дотримання внутрішніх стратегічних цілей, що повинні бути досягнені до 2049 р.

Щодо китайської точки зору на майбутнє Сполучених Штатів як єдиної наддержави сучасності, в Пекіні вважають, що США залишатимуться світовим гегемоном у найближчій перспективі, але Близькосхідні операції Вашингтона періоду президенства Дж. Буша-мол. та економічна криза 2008 р. підірвала вплив Сполучених Штатів на світ і Вашингтон вже не матиме можливості відновити свої позиції до таких, як були на початку 2000-х рр [233]. З китайської точки зору, Сполучені Штати вже стали на безповоротний шлях послаблення гегемонії. США характеризується як «одинока наддержава», але не «єдиний повелитель». Однак вважається, що, хоча міжнародний порядок зараз рухається від однополярності до багатополярності, Китай ще не зможе перехопити ініціативу та переформатувати

сучасний світоустрій у біполярність [237]. З розумінням, що мирне піднесення Китаю триває, Сполучені Штати, як вважають в КНР, розглядатимуть Китай з більшою увагою або навіть приймуть певне мирне «остаточне врегулювання». Це дозволить диференціювати баланс сили та впливу в різних функціональних та географічних регіонах шляхом прийняття обґрунтування «вибіркових переваг» (замість «всебічної переваги») або «розподілу переваг». Це призведе не лише до прийняття провідної позиції, яку Китай може отримати за рівнем ВВП, обсягу зовнішньої торгівлі й економічних впливів в Азії, але й прийняття взаємного стратегічного стримування між Китаєм і США. США також повинні приймати військовий паритет з КНР або навіть незначну перевагу Китаю над США, що в результаті призведе до мирного возз'єднання двох сторін Тайванської протоки. Це означає, що США повинні прийняти Китай як нову стратегічну наддержаву. Таким чином Вашингтон збереже свою загальну військову перевагу у світі загалом та в Центральній і Західній частині Тихого океану зокрема, а також дипломатичний вплив у деяких інших великих регіонах світу. Все вищезазначене, передбачає спільне взаємовизнання між Китаєм та США та остаточне прийняття останніми мирного піднесення Китаю як світової держави [236].

Щодо майбутнього американо-китайської взаємодії, недивлячись на закритість та автократичність політичного режиму, в Пекіні простежується певна політична дискусія. В Китаї вважають, що американо-китайські відносини розвиваються від асиметричної взаємодії з превалюванням США до більш збалансованої, від обмеженості контактів до всеохоплюючого взаємопроникнення та від співробітництва в декількох областях до збільшення областей співробітництва [183].

Оптимістичний сценарій принесе більше переваг для обох сторін та всього світу, аніж конкуренція [225]. В КНР визнають, що між Китаєм та США існують відмінності й суперництво, але вони піддаються контролю. За приклад можна брати ескалацію конфлікту в Південно-Китайському морі. Сторони не тільки брали участь у агресивній риторичі на адресу один одного, але й займали позицію участі в повноцінній війні, коли США направляли військові літаки та авіаносці до

Південно-Китайського моря, а Китай проводив морські навчання. Після того, як так званий міжнародний трибунал оголосив про винагороду, обидві сторони посилили риторичну війну, намагаючись заручитися підтримкою світових кіл громадської думки. Але ситуація все ще контролюється й досі не перейшла в «гарячу» фазу, навіть періоду президентства більш радикального президента Д. Трампа [227].

В Китаї розглядаються три формати міждержавної співпраці із Вашингтоном: вороги, друзі та партнери. Вороги – це держави, які у результаті різниці ідеологічного, політичного та економічного устрою намагаються знищити один одного. Їх взаємодія характеризується «грою з нульовою сумою». Метою співробітництва таких держав є недопущення світової катастрофи. Очевидним прикладом такої взаємодії є американо-радянські відносини періоду «холодної війни» [162]. Дружній формат співдії впливає з подібності цінностей, соціальної й політичної сфери держав, історичного та культурного бекграунду. Мета й результат цієї інтеракції визначається обопільно виграшністю, реалізацією спільних інтересів та створення сприятливого поля розвитку взаємовідносин. До партнерів, або «конкуруючих партнерів» уналежнюється формат, в рамках якого держави не прагнуть або не мають можливостей вирішувати проблеми шляхом сили, а намагаються врегулювати їх за допомогою загальновизнаних правил і постанов, мирних і раціональних переговорів, шляхом конкуренції, що базується на паритетних засадах і чесному розподілі вигоди. Такий тип співпраці не передбачає жертвування своїми інтересами будь-якої зі сторін. Саме формат «конкуруючих партнерів» визначається найбільш вдалим для характеристики американо-китайських стосунків у їх сучасному стані [162].

В кооперації між Пекіном та Вашингтоном є надто багато протиріч, які недостатньо вирішуються лідерами обох країн. В КНР говорять про те, що як Вашингтон, так і Пекін повинні намагатися наразі чіткіше зрозуміти позиції та наміри одне одного та працювати разом, щоб зменшити напруженість за основними лініями протиріч, зокрема на Корейському півострові. Дві основні інтеграційні групи – Регіональне всебічне економічне партнерство (RCEP) та Транстихоокеанське партнерство (ТТП) – можуть представляти конкуренцію між

Китаєм та США у процесі регіональної інтеграції. Також торгова війна, яка тривала протягом перебування у Білому домі Д. Трамп, повинна продемонструвати китайському уряду, що відкритого протистояння з Вашингтоном уникнути не вдасться, тому Пекін повинен бути готовим посісти місце гегемона після логічного завершення торгової війни [132]. Тим не менше, існує набагато більше механізмів для економічного співробітництва, ніж суперництва. Вони можуть збігатися у меті, але не повинні бути взаємовиключними [226]. Більш того, ряд ініціатив для знаходження точок спільних інтересів дає можливість говорити про позитивні перспективи двосторонньої інтеракції. Як приклад можна навести позитивні результати 4-го раунду Стратегічного та Економічного Діалогу США та КНР, вдалу кооперацію в рамках вирішення питань глобального потепління та кліматичних загроз, сумісну роботу з протидії кіберзлочинності, виступ одним фронтом щодо Іранської ядерної програми тощо [239]. Для досягнення повної гармонії у двосторонніх відносинах сторонам необхідно розвивати довіру й взаємоповагу сторін, координувати дії й рішення, шукати взаємні інтереси та переваги від міжнародних обставин, разом вирішувати глобальні виклики міжнародній безпеці, використовувати дружню публічну риторику на адресу один одного [234]. Тим не менше, за приклад невдалого вирішення двосторонніх проблем можна навести питання Південно-Китайського моря. Так, в Китаї вважають, що проблемою Південно-Китайського моря Сполучені Штати не займаються належним чином. Підхід Вашингтона було розроблено й реалізовано для стримування Китаю задля збереження гегемонії США в Азії. Як результат, протягом останніх років між китайськими та американськими військовими, урядовцями та науковцями велись дискусії з цього питання. Загальній атмосфері двосторонніх відносин було завдано шкоди. Постійні провокаційні військові дії США, як вважають в Пекіні, створювали напругу й загрожували Китаю та іншим прибережним країнам. Без сумніву, стосунки між збройними силами Китаю та США зазнали негативних наслідків [239].

Оскільки дипломатія є продовженням внутрішньої політики держави, причини багатьох проблем американо-китайської взаємодії є наслідком

внутрішньої ситуації в двох країнах. Через залишки ментальності періоду «холодної війни», наявність різних груп інтересів, відмінності партійних політичних установок, політичних уподобань різних адміністрацій, з китайської точки зору, США політизують такі питання, як, наприклад, торговельно-економічні, питання прав людини, свободи віросповідання й навіть безпеки китайських продуктів харчування, проведення Олімпійських ігор в Китаї. Більш того, Вашингтон розглядає деякі внутрішньокитайські проблеми як перешкоди на шляху розвитку двосторонніх відносин: повільні темпи політичних перетворень в Китаї, переважання продукції державних підприємств в китайському експорті, відсутність прозорості процесу прийняття рішень, проблеми безпеки китайської продукції, питання захисту прав інтелектуальної власності, забруднення навколишнього середовища, соціальна нерівність і відсутність відкритості фінансового сектора [32]. Як результат, Пекін та Вашингтон не розуміють та неправильно трактують поведінку одне одного, що посилює атмосферу недовіри між ними, що дозволяє КНР достатньо песимістично оцінювати й прогнозувати майбутнє.

Незважаючи на перешкоди в двосторонній взаємодії, можна зробити висновок, що для Китаю та США наразі відкрито шлях можливостей для встановлення нового типу економічних та торгових відносин. Китай та США можуть стати найбільшими торговими партнерами один для одного ще до 2022 р. [163]. Але Китай поки що знаходиться у пошуках свого місця у новому світопорядку. Політика очільника країн «третього світу» зараз проходить оновлення та трансформування у відповідності з сучасним потенціалом КНР. В нових умовах першим питанням, яке лягає в основу нової зовнішньополітичної концепції, є взаємодія з Сполученими Штатами, оцінка їх ролі у багатополлярному світі та місця Пекіну, який він повинен зайняти для забезпечення реалізації своїх національних інтересів.

3.2. Економічна політика КНР в регіоні як фундамент для створення антиамериканських альянсів.

Японія історично була важливим партнером Китаю. У післявоєнні десятиліття імпорт КНР японських промислових товарів допоміг певним чином відродити виробничу інфраструктуру. Японо-китайські відносини являють собою цікаву комбінацію «холодних» політичних відносин та «гарячих» економічних взаємозв'язків.

Сьогодні ж Японія – найбільший торговий партнер Пекіна після США з загальним обсягом товарообміну понад 300 млрд. доларів щорічно [69]. Станом на 2014 р. Китай був першим у списку торгових партнерів Японії. Обсяг товарообігу досяг 309,1 млрд доларів, що на 107,9 млрд доларів перевищує обсяг американо-японської торгівлі [69]. У 2012 р. обсяг накопичених інвестицій КНР в японській економіці склав 1,620 млрд доларів, а станом на 2012 р. обсяг накопичених ПІІ Японії в китайській економіці склав 87,247 млрд доларів, що робить Японію найбільшим інвестором в КНР, обігнавши навіть США [75]. Усе вищезазначене свідчить про високий рівень взаємопроникнення економік двох країн.

Китай та Японія мають багато причин для того, щоб підтримувати інтенсивні відносини в економічній сфері. Так, для Японії Китай являє собою надзвичайно великий та географічно близький ринок збуту, адже населення КНР майже в 11 разів перевищує населення Японії. Для Китаю ж важливо підтримувати інтерес Японії як інвестора в ІТ та інші наукомісткі галузі, а також експортера її виробництва до Китаю для забезпечення китайських трудових ресурсів робочими місцями [30, с. 84].

У більшості випадків економічний фактор утримує країни від ескалації конфліктів. У цьому контексті зміни економічних показників двосторонніх відносин крізь призму погіршення загального політичного фону.

Тим не менш, ряд причин, що впливають з зазначених економічних інтересів країн, знижують рівень напруженості між ними. По-перше, двосторонній конфлікт має негативний вплив на внутрішній стан економік країн. Як вже було зазначено, КНР ставить розвиток країни понад усе [30, с. 86]. Японія також не може оминати проблем у разі різкого погіршення відносин з Китаєм, зокрема економічних. Так, у 2012 р. великі японські підприємства надали негативну оцінку

стану економічної кон'юнктури в країні. Основною причиною було визнано погіршення відносин з Китаєм, що викликало зменшення продажу на цьому важливому для Японії ринку [37]. По-друге, неминучі інтеграційні субрегіональні процеси гальмують ескалацію міждержавного конфлікту. По-третє, слід враховувати й зацікавленість зовнішніх сил, а саме США, в балансі між Токіо та Пекіном, адже основним інтересом США є підтримка вічного балансу між двома ключовими державами в Азії на тому рівні, щоб жодна з них не була спроможна ставити під сумнів лідерство Вашингтона в Тихому океані [30, с. 86].

Республіка Корея – другий за величиною економічний партнер КНР у регіоні та третій у світі. Станом на 2008 р. обсяги взаємних торговельних зв'язків перевищили 7,2 % від загального обсягу торгівлі КНР та 22,1 % торгівлі РК [50, с. 31].

У 2015 р. загальний обсяг товарообігу досяг 276,1 млрд доларів, при чому слід зазначити про превалювання імпорту КНР південнокорейських товарів над китайським експортом. У 2010 р. Китай посів перше місце серед імпортерів південнокорейської продукції, що складало 23,2 % від загального обсягу експорту РК [50, с. 31]. Отже, Китай являє собою масштабний ринок збуту для корейських виробників. Станом на 2012 р. обсяг накопичених китайських інвестицій в РК досяг позначки 3,1 млрд доларів; південнокорейська інвестиційна присутність в китайській економіці оцінюється в 53 млрд доларів [67]. Основною причиною стрімкого розширення економічних зв'язків між державами одразу ж після встановлення дипломатичних відносин у 1992 р. стала взаємодоповнюваність економік з точки зору природних та людських ресурсів і бажання Китаю економічними інструментами послабити союз США – РК.

При характеристиці відносин простежується певна незалежність двосторонніх економічних відносин та їхнє превалювання над політичними стосунками. У 2008 р. президентом Південної Кореї стає Лі Мен Бак, проамериканський політик, який виступав як за лібералізацію торговельних відносин, так і за активізацію політичного діалогу з США [50, с. 30]. Тим не менш, розглядаючи статистичні дані щодо стану двосторонніх торгових відносин з КНР,

можна спостерігати ріст торгівлі у період з 2008 р. по 2015 р., крім 2009 р. Падіння показників у 2009 р. можна пояснити погіршенням загальної економічної кон'юнктури на фоні глобальної економічної кризи, аніж політичними міркуваннями Сеула. У 2008 р. обсяг товарообігу складав 186 млрд доларів, а в 2011 р. – 245,6 млрд доларів. З приходом до влади Пак Кин Хе у 2012 р. та початком реалізації «Євразійської ініціативи» – зовнішньополітичного курсу, спрямованого на балансування між США, Китаєм та Росією – товарообіг з 256,4 млрд доларів у 2012 р. зріс до 276 млрд доларів у 2015 р. [16], [74]. У 2010 р., як уже зазначалось, лідери країн заявили про намір створити Зону вільної торгівлі «РК – КНР – Японія», що може сприяти створенню високоінтегрованого ринку Північно-Східної Азії.

Як і у випадку з Японією, великі південнокорейські фірми, такі як Hyundai, KIA, Daewoo та Samsung переносять свої виробничі потужності до КНР. Так, наприклад, корпорація Samsung працює в Китаї з моменту встановлення дипломатичних відносин у 1992 р. Там компанія має 13 заводів та 7 дослідницьких центрів – більше, ніж у будь-якій іншій країні. В Китаї працює 19,4 % співробітників Samsung, що робить Піднебесну другим після Південної Кореї (38,5 %) джерелом робочої сили. Станом на 2013 р. в Китаї працює й два заводи KIA виробничою потужністю 130 тис. та 300 тис. одиниць на рік, та ще один завод потужністю 300 тис. автомобілів на рік перебуває на стадії будівництва [14].

Тим не менш, проблеми на шляху до поглиблення китайсько-південнокорейських економічних відносин такі ж, як і з Японією, та полягають в демографічних процесах, що відбуваються в Китаї. Якщо на початку 2002 р. середня заробітна плата робочих на конвеєрі в Південній Кореї складала 7,75 доларів за годину, то в КНР вона на той момент була у 8 разів нижча – 0,92 долара за годину; а вже в 2011 р. середня заробітна плата за годину в РК складала 3,5 долари, в Китаї ж – 3,1 долара [50, с. 33]. Це пояснюється зменшенням темпів росту населення країни, а у відсотковому відношенні збільшується кількість китайців з вищою освітою, часто отриманою на Заході, що робить оплату праці китайських працівників набагато вищою, ніж у попередні десятиріччя. Саме тому Китай може поступово втрачати свої позиції привабливого економічного партнера.

Так, наприклад, корпорація Samsung почала переводити виробництво з Китаю до В'єтнаму, до провінції Тхайнгуен. На думку аналітика IBK Securities Лі Сун Ву, з часом Samsung буде виробляти до 80 % телефонів у В'єтнамі. Отже, бажання великих південнокорейських корпорацій знизити витрати виробництва послаблює економічну залежність країн одна від одної та зменшує кількість важелів взаємного впливу [14].

Окрім приватних корпорацій та державних структур в налагоджені та вдосконаленні взаємовигідних відносин між двома країнами провідну роль відіграють такі впливові неурядові підприємницькі організації як Федерація корейської промисловості, Конфедерація китайських підприємств та китайсько-корейська торгово-економічна палата.

Ще одним фактором, що сприяє інтегруванню економіки країн, є створення Зони вільної торгівлі (ЗВТ) між країнами після підписання відповідної угоди 1 червня 2015 р. [215]. Але й на цьому етапі наявні різноманітні перешкоди, що заважають повному порозумінню Пекіна та Сеула в плані економіки. Південна Корея та Китай погодились скасувати митні тарифи більш ніж на 90 % товарів протягом 20 років. Тим не менш, порівняно з іншими ЗВТ, до яких залучена Республіка Корея, плани лібералізації торгівлі в рамках ЗВТ «КНР-РК» не є надто амбіційними. Наприклад, в угоді про створення ЗВТ між Південною Кореєю та Сполученими Штатами, KORUS FTA, держави погодились на зниження митних тарифів на 99,2 % та 98,3 % відповідно [215]. Лібералізація в рамках ЗВТ між РК та КНР здебільшого оминає продукцію автомобільної, високотехнологічної, хімічної промисловості та сільського господарства. Привертає увагу й те, що пасажирські авто було вилучено з угоди про ЗВТ як категорію, що потрапляє під зниження митних тарифів. Автоіндустрія є основним двигуном росту корейської економіки, а повне відкриття найбільшого авторинку в світі – Китаю – для південнокорейських автовиробників означало б ще один вузол, який зробив би південнокорейсько-китайські відносини міцнішими. Та станом на 2014 р. автомобілі склали лише 1,2 % загального корейського експорту до Китаю. Звичайно ж, це пояснюється бажанням Пекіна залучити більше ПІІ до китайської економіки, але така політика

має ризик стати неперспективним вектором розвитку відносин, враховуючи й вище зазначений процес переведення південнокорейських закордонних виробничих потужностей з Китаю до інших країн Південно-Східної Азії.

Треба зазначити ще одну суттєву проблему на шляху розвитку відносин між Пекіном і Сеулом, таку як невирішеність проблеми корейського півострова й залучення КНР до конфлікту на боці ворожої для РК сторони. В економічній площині баланс сил має дещо інший вигляд: якщо ж обсяг товарообігу з Південною Кореєю з 2010 р. до 2015 р. збільшився з 207,1 млрд доларів до 276 млрд доларів, то товарообіг з Північною Кореєю за той же період зріс з 3,5 млрд доларів до 5,5 млрд доларів [74]. В цьому контексті можна говорити про сприйняття Пхеньяна та Пекіна як союзників як пережиток часів Корейської війни.

Отже, китайсько-південнокорейські відносини мають значний потенціал. Вони є великим ринком збуту південнокорейської промисловості, платформою для експорту промисловості РК та надійним донором для інвестицій. Взаємовигідність економічного співробітництва надихнула країни на прийняття політичного рішення про створення ЗВТ, але таке рішення може наткнутися на протидію з боку Вашингтона. В цілому, економічні взаємовідносини країн створюють більш надійну платформу для розвитку політичного діалогу в позитивному руслі.

Незважаючи на охолодження китайсько-північнокорейських політичних відносин після приходу до влади Кім Чен Ина, китайській політиці відносно КНДР властиве порівняно м'яке трактування режиму санкції. Пекін тривалий час є прихильником стратегії економічного залучення Пхеньяна. Пріоритет КНР у південнокорейському напрямку полягає в підтримці стабільності на кордоні з КНДР. Китай прагне запобігти розміщенню біля своїх кордонів американських військ, що може статися за умови об'єднання Кореї під егідою Республіки Корея, на території якої розташовується військовий контингент США.

Незважаючи на те, що Китай підтримав санкції ООН щодо КНДР, він прагне залишатися головним модератором процесу північнокорейського ядерного врегулювання. Хоча Д. Трамп неодноразово заявляв про вирішальну роль Пекіна в денуклеаризації Північної Кореї, він ініціював стратегію щодо залучення КНДР до

сфери американських інтересів і усунення ядерної загрози, яка походить від Пхеньяну. Це є ключовою причиною невдоволення китайського керівництва: його насторожує ймовірність бути відстороненим на другий план і втратити вплив на Кім Чен Ина.

КНДР, незважаючи на спроби діалогу з США, продовжує перебувати під жорстким санкційним тиском, що ізолює її від зовнішнього світу й наближає до серйозних гуманітарних проблем, таких як ймовірність зупинки підприємств і гострий дефіцит продуктів харчування та медикаментів. Китай це серйозно турбує і Пекін, щоб убезпечитися від наслідків гуманітарної катастрофи в Північній Кореї, став використовувати можливості спільного китайсько-північнокорейського кордону для здійснення нелегальної торгівлі в обхід санкцій ООН. Станом на сьогодні контрабанда товарів і вантажів, особливо на даньдунському напрямку, здійснювана дрібними і середніми комерційними компаніями, якщо не заохочується, то й не прискіається відповідними китайськими інстанціями. Таким чином Китай намагається зберігати статус-кво в китайсько-північнокорейських відносинах. Більш того, південнокорейське питання є одним з важелів впливу Пекіна на Вашингтон. Підтвердженням цього є той факт, що напередодні другого американо-північнокорейського саміту китайська влада офіційно заявила про відкриття транспортного сполучення з КНДР через прикордонний перехід «Даньдун-Сіничжу». 23 лютого 2019 р. через Даньдун проїхав північнокорейський броньований поїзд, на якому Кім Чен Ин через всю територію КНР прибув на саміт до В'єтнаму. Таким чином лідер КНДР засвідчив довіру до Китаю. Керівництво КНР уважно слідкує за переговорним процесом США і КНДР, оскільки, якщо Кім Чен Ин піддався би натиску Д. Трампа, то це могло б призвести до часткового зняття санкцій з КНДР. Цим міг скористатися південнокорейський і, можливо, американський бізнес. В результаті такого сценарію розвитку подій Китай міг втратити одноосібний економічний вплив на КНДР, що не відповідає інтересам Пекіна в південнокорейському напрямку.

В умовах інформаційної війни та переформатування балансу сил в регіоні, як російські, так і світові ЗМІ намагаються представити РФ та КНР як стратегічних

союзників, чий альянс може протистояти «західному блоку». Тим не менш, як і у випадку з КНДР, російсько-китайське вимушене політичне та військове співробітництво має дуже хиткий економічний фундамент, який не може забезпечити гарантії стабільного й довготривалого співробітництва у зазначених вище сферах. Отже, розглядаючи базові економічні показники, можна характеризувати російсько-китайські торгові відносини як низько інтенсивні: у 2015 р. загальний обсяг товарообігу склав 68 млрд доларів; інвестиційні потоки, здебільшого спрямовані з КНР до Росії, станом на 2012 р. склали 4,888 млрд доларів [68].

Росія є економічно цікавою для Пекіну, не беручи до уваги торгівлю зброєю, як постачальник енергоресурсів. Здебільшого перевезення нафти з Близького Сходу та Африки до КНР здійснюються морським шляхом, зокрема 70 % – через Малаккську протоку. При цьому лише 10 % станом на 2003 р. здійснювались китайськими суднами [228]. Це ставить під загрозу безпеку та стабільність необхідного постачання природних ресурсів до Китаю. Територіальна близькість РФ та КНР суттєво знижує цей ризик і дозволяє постачати високоякісні ресурси за нижчою ціною. Тому між країнами було підписано довготермінові контракти, за умови успішної реалізації яких взаємодія країн в енергетичній сфері значно розшириться.

Так, наприклад, відповідно до угоди, яку було підписано у 2009 р., Пекін надав російським компаніям «Роснефть» та «Транснефть» кредит у сумі 25 млрд доларів на 20 років в обмін на постачання 300 млн т. нафти протягом цього періоду. В рамках цього проекту було побудовано відгалуження від нафтопроводу «Східний Сибір-Тихий океан», й у січні 2011 р. почалось перше постачання. В 2013 р. «Роснефть» та Китайська національна нафтогазова корпорація (CNPC) домовились про збільшення експорту: контракт передбачає постачання 365 млн т. нафти за 25 років. Таким чином, РФ посіла третє місце за обсягом постачань нафти до Китаю після Саудівської Аравії й Анголи.

Що стосується постачань газу, то згідно з меморандумом про взаєморозуміння й співробітництво у сфері природного газу 2009 р., підписаного

«Газпромом» та Китайською національною нафтогазовою корпорацією, російський газ будуть постачати до Китаю двома напрямками – західному та східному. «Західний маршрут» передбачає постачання 30 млрд куб. м по трубопроводу з Ямало-Ненецького автономного округу через Алтайський край на північний захід Китаю протягом 30 років. Таке газопостачання заплановане на 2019 р. «Східний маршрут» передбачає розробку нових родовищ у Східному Сибіру. Від них буде побудовано новий газопровід «Сила Сибіру», що матиме відгалуження до Китаю. Ним, згідно з контрактом, підписаним 21 травня 2014 р. «Газпромом» та CNPC, буде здійснюватися постачання 38 млрд куб. м на рік протягом 30 років. Сума контракту – 400 млрд доларів. Угоду про співробітництво в сфері газопостачання східним маршрутом було підписано в 2014 р., Росія ратифікувала її в 2015 р. Постачання розпочнеться в 2018-2019 рр. [74, с. 102]

Ще одним перспективним напрямом співробітництва між Росією та Китаєм є розрахунки в національних валютах. У 2013 р. взаєморозрахунок товарообігу в національних валютах склав 6,8 %. Станом на сьогодні майже 100 російських комерційних банків мають кореспондентські рахунки для ведення розрахунків в юанях. Наявність у банків прямих відносин із найбільшими фінансовими інститутами Китаю дозволяє оптимізувати конверсійні операції в національній валюті та скоротити час проходження платежів. У жовтні 2014 р. Банк Росії та Народний банк Китаю підписали угоду про своп. Обсяг своп-лінії складає 150 млрд юанів, термін угоди – три роки з можливістю подовження [59].

Тим не менш, існує ряд перешкод економічного характеру, які можуть стати на заваді стабільному розвитку двосторонніх відносин. Проблеми загострились після початку реалізації Китаєм великомасштабного проекту Економічного поясу Шовкового шляху, що, по-перше, становить конкуренцію російським інфраструктурним проектам Транссибу. Так, наприклад, загальний час перебування в дорозі контейнера по Транссибірській магістралі потенційно може складати 20 діб – це вдвічі коротший термін порівняно з 40 добами південним морським шляхом через Суецький канал. Але у випадку успішної реалізації проекту Шовкового шляху вантажі з КНР потраплятимуть до Європи лише за 10

діб [53, с. 59]. По-друге, цей проект похитне економічні та політичні позиції Росії в Центральній Азії. Використання китайського капіталу передбачає закупівлю китайського обладнання та інжинірингових послуг. В такому випадку російська промисловість втрачає шанс на участь в проекті, а країни втрачають ще одну об'єднувальну ланку. Також інтеграція країн на базі Шовкового шляху вибиває стратегічну платформу інтеграційного проекту ЄАЕС [38, с. 27].

Доцент кафедри сходознавства МДІМВ В. Корсун зазначає, що «китайці зіткнулись з тим, що ми [РФ] неодноразово в межах ШОС відмовились від угоди про зону вільної торгівлі та від конкуренції китайських товарів відгородились «стіною» ЄвразЕС. Тут же в обхід ЄвразЕС-простору з'являється ця концепція [ЕПШШ]». Дослідник ІДС РАН В. Петровський вважає, що Китай у будь-якому випадку реалізує цей проект, і Росії краще взяти участь в ньому, аніж намагатися конкурувати [6].

Так, у березні 2015 р. під час Азійського економічного форуму перший віцепрем'єр уряду Росії І. Шувалов заявив про рішення Росії приєднатися до реалізації стратегії Економічного поясу, а вже в квітні було офіційно відомо про участь РФ у статутному капіталі Азійського банку інфраструктурних інвестицій [48]. Вже під час візиту Сі Цзиньпіна до Москви досягнуто домовленості про поєднання проектів в рамках ЄАЕС та Економічного поясу Шовкового шляху. Китай погодився інвестувати 104 млрд рублів у будівництво високошвидкісної магістралі Москва – Казань, яка в перспективі буде подовжена до Пекіну [58].

Окрім потенційних конфліктів навколо участі РФ в проекті ЕПШШ новою площиною для реального зіткнення російських та китайських інтересів може стати Азійський банк інфраструктурних інвестицій, в якому Китай має 26 % голосів, а Росія – 5,93 %. Це співвідношення дозволяє Пекіну блокувати ключові рішення, для прийняття яких потрібно $\frac{3}{4}$ голосів. Основою потенційних розходжень можуть стати стратегічні інвестиційні інтереси КНР та РФ, які не збігаються [38, с. 27].

З-поміж усього вище зазначеного, розвитку економічного співробітництва заважає невідповідність фінансових можливостей країн. Наприклад, проект «Туманган», або з 2005 р. Розширена Туманганська Ініціатива, до сьогодні не

реалізовано так, щоб вважати серйозним економічним інтеграційним угрупованням [17, с. 179]. Пасивність Росії в далекосхідних проектах та фінансова неспроможність Москви забезпечити необхідний внесок стають причинами неефективної реалізації спільних проектів.

Ще одним фактором, що демонструє обережність КНР в економічному співробітництві з Росією є поведінка КНР в межах вирішення «кримського питання». У 2013 р. Пекін заявив про наміри спорудження глибоководного порту в Криму за 60 км від Севастополя, але після приєднання Криму до Росії проект було заморожено [15]. Російські ЗМІ повідомляють, що проект було лише заморожено, але Ван Цзин – китайський бізнесмен-спонсор кримського проекту – вже звертає увагу та фінансові засоби до Нікарагуа, де будується альтернативний Панамському канал, тому реалізація Пекіном кримських проектів стає маловірогідною [15].

Отже, Росія, посідаючи 16-те місце серед економічних партнерів КНР, розглядається Пекіном як партнер виключно в енергетичній сфері. Фінансова неспроможність Москви забезпечити будь-який вагомий внесок у розвиток спільних проектів разом з амбіційною зовнішньополітичною риторикою позбавляє двосторонні відносини надійного економічного фундаменту, що робить політичні відносини хиткими та робить їх залежними від глобальної політичної кон'юнктури. У разі успішної реалізації енергетичних проектів та інтеграції Росії до проекту ЕПШШ ризик погіршення відносин через зміну стратегічних орієнтирів Пекіна може бути знижено.

Отже, Північно-Східна Азія – субрегіон, наповнений парадоксами. Країни, з якими КНР має міцні економічні зв'язки, є китайськими політичними супротивниками; союзники ж Пекіна не мають тієї економічної сили, яка б забезпечила повноцінний союз. Найбільш вагомим та надійним союзником в субрегіоні Північно-Східної Азії є Південна Корея, адже японо-китайські економічні відносини, незважаючи на їхню високу інтенсивність, здебільшого корелюються залежно від політичних подій. Південнокорейсько-китайські відносини менше залежать від політики, а їхні економіки взаємодоповнюють одна одну. Росія ж являє собою енергетичного партнера Пекіна, але не може

претендувати на місце повноправного економічного партнера. Тим не менш, демографічні процеси в Китаї та економічна орієнтація Пекіна на країни Центральної Азії можуть знизити динаміку економічних зв'язків з зазначеними країнами, що робить складним прогнозування подальших стосунків між КНР та її традиційними економічними партнерами в регіоні.

Незважаючи на в цілому мирну зовнішню політику КНР, Пекін все ж долучений до міжнародних конфліктів. І, як не дивно, високий рівень конфліктогенності наявний у відносинах з тими країнами чи групами країн, в яких КНР має вагомі економічні інтереси та з якими існують міцні торговельні й інвестиційні зв'язки.

Стосунки між континентальною та острівною частиною Китаю кардинально відрізняються від тих, якими вони сприймалися та сприймаються й досі західним суспільством внаслідок війни між політичними партіями, з якими ототожнюють КНР та Китайську Республіку – КПК та Гоміньданом. Кореспондент CNN Софія Ян у статті запропонувала термін «frenemies» для характеристики відносин між Пекіном та Тайбеєм [235].

Сьогодні «непримиренні вороги» заклали міцний фундамент для масштабної економічної й гуманітарної інтеграції. Але на цьому шляху є перешкоди, якими неможливо знехтувати. По-перше, на заваді економічного взаємопроникнення є суспільна думка населення острова, чиї інтереси висловлює Демократична Прогресивна партія (ДПП), що є головною опозиційною партією Гоміньдану. По-друге, Вашингтон сьогодні дотримується тактики балансування між двома частинами одного Китаю, але будь-яке надмірне співробітництво між Тайбеєм та Пекіном може призвести до перехоплення стратегічної ініціативи останнім. Хоча, перш за все, це стосується політичного аспекту, економічні зв'язки зможуть стати мостом, що поєднає береги Тайванської протоки.

Станом на 2012 р. загальний обсяг товарообігу склав 121,6 млрд доларів; з них тайванський експорт складає 80,7 млрд доларів, а китайський експорт – 40,9 млрд доларів без урахування Гонконгу [65]. КНР – найбільший торговельний партнер Тайваню з 2007 р. [4, с. 225]. КНР, як жодна інша країна, забезпечує

Тайваню можливість прямого інвестування. Обсяг накопичених ПІІ Тайваню у 2012 р. становить 57,1 млрд доларів, а КНР на Тайвані – 135 млн доларів. Динаміка торгівлі, в цілому, відображає динаміку взаємовідносин політичних еліт КНР та Китайської республіки. Якщо у 1998 р. товарообіг, без врахування Гонконгу, склав лише 914 млн доларів, що у 10 разів менше, ніж торічний обсяг торгівлі Тайваню з Японією, то у 2012 р. товарообіг з материковим Китаєм у 4,25 рази перевищив торгівлю з Японією. Що стосується інвестиційних потоків, то до 2009 р. КНР взагалі не мала будь-яких вагомих інвестиційних проектів на острові. У 1980-і рр. значний обсяг тайванських інвестицій припадав на КНР, що допомогло розвинути економіку відкритому світові Китаю. З середини першої декади ХХІ ст. спостерігається зворотна тенденція. Тепер вже материковий Китай інвестує великі фінансові обсяги в розвиток тайванської інфраструктури, маючи достатньо фінансових та інтелектуальних можливостей [61].

Як зазначалося вище, Гоміньдан та КПК у кінці першої декади ХХІ ст. взяли курс на покращення економічної основи двосторонніх відносин. Опозиційна Гоміньдану ДПП, голова якої – Чень Шуйбянь – обіймав посаду президента з 2000 р. по 2008 р., наголошувала на визнанні острова незалежною суверенною державою. Неординарна агресивна політика обумовила певний економічний спад острова. За адміністрації ж Ма Інцзю, голови Гоміньдану, що обіймав посаду президента з 2008 р. по 2012 р., було зроблено значний крок у напрямку покращення стосунків, а саме – підписання Рамкової угоди про економічне співробітництво між берегами Тайванської протоки (ECFA) у липні 2010 р. [119] та Угоди про торгівлю сервісами між берегами Тайванської протоки (CSSTA) 2013 р. [120]. Функціонування Угоди про економічне співробітництво забезпечує з боку Тайваню Фонд обмінів через Тайванську протоку, а з боку КНР – Асоціація зв'язків через Тайванську протоку, що почали свою активну діяльність на початку 1990-х рр. [8, с. 193]. Угода передбачає заходи, спрямовані на зниження чи скасування тарифних і нетарифних бар'єрів на значну групу товарів, зняття та зменшення обмежень торгівлі послугами. Угода набула чинності 1 січня 2011 р. [8, с. 194]. Китай і Тайвань оцінили її як переламну та як завершення певного етапу

економічної взаємодії, на якому раніше функціонувало 14 угод про співробітництво в інших сферах.

Для такої міцної економіки, як економіка КНР, отримані від підписання Угоди економічні та фінансові переваги не відіграють суттєвої ролі; хоча з іншого, – тайванські компанії, поширюючи свої капітали до КНР, стають важливими постачальниками високих технологій. Що ж до Тайваню, то, по-перше, треба зазначити такий важливий фактор, як фактор експортної орієнтованості економіки острова. Глобальна економічна криза 2008 р. «вдарила» по економіці Тайваню, що призвело до «падіння» виробництва, обсягів експорту та збільшення рівня безробіття. Підписання Угоди з КНР допомогло вирівняти базові економічні показники Тайваню. Слід також згадати про декілька компаній закупівлі тайванських товарів, організованих китайським урядом у складний для економіки острова період.

Повертаючись до переваг, що отримує Тайвань від співробітництва з материковим Китаєм, треба зазначити, що, за оцінками Центрального Інституту економічних досліджень Тайваню, Угода про надання Тайваню знижених тарифів на 539 видів продукції, що експортується до КНР, забезпечить зростання економіки острова на 1,65-1,72 %, а ВВП – на 2,83 %. Передбачається також збільшення зайнятості населення на 2,6 % (263 тис. осіб). Ця Угода надасть фінансової переваги 11104 компаніям, які працюють у нафтохімічній, металургійній, текстильній, машинобудівній промисловості тощо.

По-друге, Тайвань з кінця 1990-х рр. є складовим елементом східноазійських інтеграційних процесів [4, с. 229]. Після Азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. економічна взаємодія Тайваню з країнами Північно-Східної та Південно-Східної Азії призвела до зміщення пріоритетів з відносин із США та ЄС до відносин із країнами Східної Азії. Тайвань припинив бути маргінальним утворенням, оскільки КНР долучила його до своїх східноазійських інтеграційних програм з перетворення Східної Азії до наднаціонального «Великого Китаю». В цьому контексті треба зазначити, що співробітництво з КНР надало значних фінансових переваг тайванським компаніям, зареєстрованим на території КНР, після підписання у

2010 р. угоди між Китаєм та АСЕАН про створення єдиної митної зони. Таким чином, компанії отримали свободу для стрімкого поширення свого експорту на ринок країн АСЕАН.

По-третє, відповідно до домовленостей Китай відкриває для тайванського бізнесу 11 секторів сервісу, отримуючи у відповідь доступ до 9 на острові [8, с. 197]. Тим не менш, політичні пертурбації на Тайвані поставили під загрозу виконання положень Угоди та поглиблення економічної кооперації між берегами Тайванської протоки в цілому. ДПП звинуватила Ма Інцзю у продажу «вітчизни комуністам» і заявила про те, що у разі приходу до влади бойкотуватиме Угоду протягом 10 років [8, с. 199]. Головними аргументами опозиції є стурбованість тим, що активізація співробітництва призведе до залежності від одного партнера й замкне економічні зв'язки Тайваню на КНР, що призведе до втрати економічної самостійності. Збільшення потоку дешевих китайських товарів зашкодить тайванським виробникам, а збільшення кількості китайської робочої сили негативно вплине на зайнятість місцевого населення. Голова ДПП Цай Інвень спочатку називала документ «отрутою у цукровій оболонці», вимагала проведення референдуму, а у вересні 2011 р. під час передвиборчої агітації заявила, що у разі перемоги на виборах 2012 р. продовжуватиме курс Гоміньдану й буде домагатися переоцінки Угоди демократичним шляхом. У «Платформі на наступні 10 років» Цай Інвень зазначила, що позиція ДПП залишається відкритою, але ж партія не буде виступати за скасування Угоди [8, с. 196]. Отже, можна сподіватися, що перемога Цай Інвень на президентських виборах 2016 р. не уповільнить процес «відлиги» в економічних відносинах між КНР та Китайською Республікою і не сприятиме загостренню стосунків, як під час попереднього президентства голови ДПП. Також слід враховувати вплив США, що не хочуть бути долученими до конфлікту з КНР у випадку, якщо Тайвань візьме курс на самостійність і незалежність, як було у період 2000-2008 рр.

Отже, незалежно від партії, яка формує зовнішньополітичний курс Тайваню, Тайбей не може ігнорувати суттєві об'єктивні вигоди, які гарантує економічне співробітництво з КНР. Більш того, провідна роль Китаю у формуванні

східноазійського суспільства надасть тайванській економіці можливість реального усталеного розвитку, яку не зможуть забезпечити Сполучені Штати, які також фінансово залежні від Пекіна.

Асоціація країн Південно-Східної Азії, заснована у 1967 р., є міжурядовою організацією, у складі якої 10 країн: Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Філіппіни, Таїланд, Бруней, Камбоджа, Лаос, М'янма та В'єтнам. Сьогодні АСЕАН являє собою інтеграційне угруповання, що динамічно розвивається й має значні перспективи зростання економічних показників у майбутньому.

Економічні відносини Китай – АСЕАН мають історичне підґрунтя, яке забезпечує динамічний розвиток відносин і сьогодні. До Азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. Японія була ключовим партнером країн Асоціації. Але у 1998 р. Токіо не зміг забезпечити допомогу країнам АСЕАН, необхідну для виходу з кризи. Країни втратили левову частку безпосередніх іноземних інвестицій, в результаті чого утворився вакуум, який був швидко заповнений китайською економічною активністю. Більш того, КНР спромоглась оперативнo відреагувати та виявити себе дуже позитивно перед правлячими елітами країн АСЕАН: Пекін не девальгував юань та виділив 1 млрд доларів на підтримку економік країн регіону у найбільш критичний момент. При цьому Китай не висунув ніяких політичних умов для співробітництва, на відміну від, наприклад, США.

Оцінюючи рівень взаємопроникнення та зв'язку економік КНР та країн АСЕАН, окрім заповнення Китаєм економічного вакууму в Південно-Східній Азії у кінці ХХ ст., треба також враховувати такий важливий фактор як хуацяо – чинник етнічного китайського населення, що проживає за кордоном. За різними оцінками сьогодні у Південно-Східній Азії проживає та здійснює активну економічну діяльність від 20 до 30 млн хуацяо, які контролюють значну частину економічних активів регіону. Наприклад, у Малайзії його часткою є майже третина населення та дві третини економіки, в Індонезії – близько 3 % населення та 70 % активів, у Таїланді – відповідно 10 % та 90 %. Отже, сьогодні АСЕАН – третій торговий партнер Китаю, а Китай – перший для АСЕАН [142, с. 1].

Станом на 2013 р. загальний обсяг товарообігу між КНР та АСЕАН досяг 443,5 млрд доларів, відповідно до он-лайн даних Міністерства торгівлі КНР [185]. Але ж треба зазначити, що роль КНР в зовнішньоекономічних зв'язках країн Асоціації розподілена нерівномірно. Найбільша залежність від торгівлі з Китаєм в експорті та імпорті найменш розвинених країн АСЕАН, здебільшого М'янми та Лаосу, менше – В'єтнаму та Камбоджі.

Сьогодні Китай є найважливішим торговим партнером для країн Південно-Східної Азії. На нього припадає 12,3 % всього зовнішньоторгового обігу країн АСЕАН станом на 2010 р. за високих темпів зростання обсягу двосторонньої торгівлі між Асоціацією та КНР. За період з 2000 р. по 2010 р. частка Китаю у сукупному зовнішньоторговельному обігу АСЕАН зростає з 4,4 % до 13,5 % [64]. Частка ж інших партнерів АСЕАН, таких як США та ЄС, має тенденцію до зменшення. Так, наприклад, частка США зменшилася на 3,8 % [21, с. 51-53].

При характеристиці двосторонніх економічних відносин між КНР та АСЕАН треба враховувати експортну природу економік сторін-партнерів з великим обсягом дешевої робочої сили, що є надлишковим фактором виробництва. У такому випадку, економіка Китаю й країн Асоціації не є комплексно доповнюючою [90]. Тим не менш, статистичні дані не підтверджують в цьому випадку теорію. На думку А. В. Заварухіна, це обумовлюється тим, що розвиток внутрішньогалузевої торгівлі допомагає КНР та АСЕАН працювати разом. КНР імпортує з країн АСЕАН в основному напівпродукти для виробництва промислових виробів. Значна частина внутрішньогалузевої торгівлі здійснюється транснаціональними корпораціями. Такий розвиток технологічного взаємозв'язку промисловості Китаю та країн Південно-Східної Азії здебільшого сприяє розвитку інтеграційних процесів у регіоні [21, с. 54].

Стосовно ПІІ Китаю в АСЕАН дослідники звертають увагу на низький рівень китайських інвестицій в Асоціації. Згідно з офіційною статистикою обсяг китайських інвестицій оцінюється в 9 млрд доларів станом на 2014 р., що становить лише 7 % від усього потоку інвестицій, спрямованих до АСЕАН, тоді як інвестиції АСЕАН до китайської економіки досягли позначки 8 %.

Але ж реальні обсяги двосторонніх потоків ПІІ недооцінюються офіційною статистикою, оскільки, по-перше, не враховуються дані щодо потоків, які проходять через Гонконг; по-друге, основним пунктом призначення китайських інвестицій у Південно-Східній Азії є Сингапур, який є центром реекспорту інвестицій до інших країн АСЕАН [101]. Однак КНР є першим інвестором в Камбоджі, Лаосі, М'янмі, та другим у В'єтнамі.

Отже, незважаючи на порівняно низький обсяг ПІІ, економічне підґрунтя для співробітництва Китай – АСЕАН достатньо міцне й несе в собі позитивне наповнення для обох сторін.

З китайської точки зору цінність економічних зв'язків з країнами Асоціації виявляється не тільки в перспективності саме ринку АСЕАН, його географічній та економічній близькості. Намагання забезпечити домінуючі позиції в Південно-Східній Азії вже давно є одним з головних зовнішньополітичних пріоритетів КНР. Це обумовлюється тим, що АСЕАН найімовірніше може стати у найближчому майбутньому інтеграційним ядром у Східно-азійському регіоні завдяки механізмам «АСЕАН+» [21, с. 56]. КНР же бачить себе об'єднуючою ланкою між Південно-Східною та Північно-Східною Азією. У разі успішного долучення КНР до структури Асоціації інтеграційні акценти можуть зсунутися з АСЕАН до Піднебесної, що надасть не тільки очевидні політичні вигоди, але й економічні, такі як, наприклад, перетворення юаню на регіональну валюту в рамках глобального реформування Ямайської валютної системи. Дослідниця ІС РАН, М. Г. Осипова запевняє, що країни, які належать до інтеграційного угруповання АСЕАН+6 – країни АСЕАН, КНР, Республіка Корея, Японія, Австралія, Нова Зеландія та Індія, – що мають розвинену фінансову інфраструктуру, можуть найближчим часом заявити світові про прийняття нової азійської валютної системи на фінансовій конференції у Сингапурі або Шанхаї [45, с. 71].

У разі, якщо центр інтеграційних процесів переїде з Джакарти (штаб-квартира АСЕАН) до Пекіна, баланс, встановлений після закінчення «холодної війни», може бути втрачено. Це також може стати ключовим фактором у переформатуванні сил великодержавного значення. На інтеграційному шляху між

АСЕАН та КНР є багато перешкод. Так, Ф. Аббейт і С. Росіна зазначають слабкі сторони інтеграції між АСЕАН та КНР: по-перше, зростання внутрішньої торгівлі АСЕАН, що витіснить або обмежить торгівлю між АСЕАН та КНР; по-друге, проблемою може стати торговий дефіцит деяких країн АСЕАН з Китаєм, що не підтримується збільшенням фінансових потоків з Китаю. На думку С. Лузяніна, економічне співробітництво Китаю та АСЕАН надасть країнам Південно-Східної Азії виклики, перш за все, екологічного характеру [35].

Найбільш знаковою подією в економічних відносинах між Китаєм та АСЕАН є підписання Угоди про створення зони вільної торгівлі й власне її створення у 2010 р., в межах якої було знято митні тарифи з 97 % товарів, що призвело до різкого зростання рівня товарообігу [142, с. 1].

Для підтримання функціонування САFTA – China-ASEAN Free Trade Area – у 2010 р. було засновано Фонд інвестиційного співробітництва «Китай – АСЕАН». Також всі країни АСЕАН, окрім Індонезії, належать до ініційованого Пекіном у 2013 р. Азійського банку інфраструктурних інвестицій. Таким чином, Китай намагається забезпечити реальні механізми функціонування САFTA.

Отже, незважаючи на високий рівень конфліктогенності у відносинах між КНР та країнами АСЕАН, економічні основи інтеграції є достатньо міцними, а економічний взаємозв'язок може бути вирішальним фактором у нівелюванні конфлікту. Таким чином, можна сказати, що південно-азійський напрямок є найбільш перспективним у зовнішньоекономічній політиці Пекіна. Сильні інтеграційні зв'язки можуть стати гальмами, що не дозволять політичним та територіальним конфліктам динамічно розвиватися.

У трикутнику КНР – Індія – Пакистан можна спостерігати ряд суперечливих тенденцій, що вимагають від країн обережності в усіх сферах, в тому числі й економічній, для збереження «хиткого» балансу.

Індія та Китай станом на сьогодні є одночасно суперниками й партнерами, а їхні відносини нагадують «антагоністичний симбіоз». Якщо розглядати Делі та Пекін як партнерів, то слід зазначити такі фактори. По-перше, товарообіг між країнами у 2015 р. склав 71,6 млрд доларів та протягом останніх 10 років мав не

значну тенденцію до збільшення [63]. Частка Китаю в загальному зовнішньоекономічному обігу Індії складала 10,2 % у 2010-2011 фінансових роках [39, с. 118]. Слід зауважити, що, незважаючи на показники, спостерігається низький рівень економічного взаємопроникнення країн. Це обумовлюється внутрішніми особливостями економічного розвитку Індії, адже її економіка здебільшого орієнтована на внутрішній ринок за винятком високотехнологічної продукції. Це й визначає відособленість Індії відносно інших країн регіону, включаючи Китай [39, с. 119]. По-друге, спільна історія та єдність завдань, пов'язаних зі сформованим нерівноправним становищем у міжнародному розподілі праці, безумовно «цементує» зв'язки країн так званого Півдня, Індії з Китаєм зокрема [39, с. 131]. По-третє, за оцінками вчених А. К. Гупта та Х. Ван, економіка Китаю та Індійської республіки є взаємодоповнюваними. Китайський експорт до Індії містить здебільшого виробничі товари, особливо автомобільної промисловості. Індія, в свою чергу, експортує до КНР сировину, необхідну для підтримки китайської металургії та автомобільної промисловості. Китайський капітал, в свою чергу, на думку вчених, може допомогти Індії пришвидшити інфраструктурну революцію. Також дослідники зауважують, що великі індійські ІТ-компанії інвестують до локальних операцій в КНР [129]. По-четверте, індо-китайські економічні відносини підкріплюються чисельними проектами компаній. Наприклад, у Бангалорі функціонують виробничі потужності китайської компанії «Huawei», надаючи тисячу робочих місць мешканцям регіону; з 2008 р. функціонує спільне індо-китайське підприємство з виробництва сільськогосподарського обладнання «Mahindra&Mahindra»; у 2008 р. 2 індійських та 2 китайських компанії сформували спільне підприємство Xindia Steel Ltd з метою інвестування 2-х млрд доларів у завод з переробки залізної руди в Індії. Також є спільні індо-китайські компанії в сфері ІТ-технологій [129].

Враховуючи всі вищезазначені факти, керівництво обох держав ініціювало створення у вересні 2011 р. китайсько-індійського стратегічного економічного діалогу, у межах якого працює 5 робочих груп [49, с. 89]. Під час візиту у вересні 2014 р. Голови КНР Сі Цзіньпіна до Індії сторони підписали три меморандуми про

взаєморозуміння та дванадцять угод у сфері торгівлі та інвестицій [49, с. 89]. Процесу поглиблення китайсько-індійської економічної кооперації сприяє також обрання Н. Моді прем'єр-міністром Індії.

Індія та Китай мають значні перспективи у сфері економічного співробітництва, але є й інша площина. Існує ряд факторів, які стримують розвиток двосторонніх відносин. По-перше, незважаючи на значне збільшення товарообігу, співпраця країн у сфері інвестицій залишається незначною. Більш того, сьогодні вже можна говорити про суперництво між країнами за іноземні інвестиції. Як повідомляє «The Economic Times» Індія усунула Китай з позиції першого отримувача ПІІ, отримавши у 2015 р. інвестиції з-за кордону на суму 63 млрд доларів. КНР того ж року відчула зменшення інвестицій іноземних держав [139].

По-друге, спостерігається суперництво країн щодо потенційного співробітництва з країнами АСЕАН. Індія ще з 1993 р. є діалоговим партнером АСЕАН з питань торгівлі, інвестицій та туризму [11]. У 2009 р. рівень торгівлі між Індією та АСЕАН досяг позначки 40 млрд доларів на рік, тобто майже досяг рівня товарообігу Індії з Китаєм [11], [63]. Цей процес має тенденцію до збільшення, оскільки у 2009 р. було підписано Договір про вільну торгівлю між Індією та АСЕАН, що призвело до зниження мита при торгівлі товарами на 80 % [11]. Як відомо, АСЕАН також є сферою інтересів КНР та стержнем його регіональної та глобальної політики. Як поодинокий випадок суперництва КНР та Індії в АСЕАН можна навести приклад зіткнення їхніх інтересів у М'янмі. Так, спеціалісти Китаю модернізували порти М'янми у Бенгальській затоці в Ситві, Кьяуріу та Мергуї для того, щоб приймати океанські судна, тоді як у 2007 р. Індія спільно з М'янмою завершила багатомільйонне проектування Каладанського шосе для поєднання штату Мізорам з портом Сітве на Бенгальському узбережжі. Таким чином, в одній точці зійшлися два стратегічних проекти: порт у Ситві прийматиме танкери з нафтою та стане логістичною альтернативою транспортування енергоносіїв через Малаккську протоку для КНР. Отже, можна спостерігати зростання напруги у трикутнику «Індія-Китай-М'янма».

По-третє, Індію не може не насторожувати формування китайсько-пакистанського економічного коридору, про що детальніше йтиметься у наступному блоці. Цей коридор надасть Пекіну вигоди у сфері транспортування енергоресурсів через скорочення морських шляхів. З цим тісно пов'язана й інша проблема в індо-китайських відносинах, а саме конкуренція за енергоресурси, оскільки Індія та Китай майже однаково споживають енергоресурси для стабільного функціонування економіки. Таким чином, країни збільшують потоки інвестицій до іноземних джерел енергії, що розширює індо-китайське протистояння на африканському континенті як регіоні, багатому на енергоресурси, що не належать до сфери впливу жодної з великих держав [43]. Також треба додати про фактор недовіри у двосторонніх відносинах у політичній площині після конфліктів 1960-х рр. та через невирішеність питання кордонів до сьогодні, що негативно впливає на економічний аспект взаємодії [129]. Незважаючи на всі зазначені негативні фактори, індо-китайська економічна кооперація все ж має позитивні перспективи. Це підтверджує їхня активна взаємодія в межах БРІКС та в межах ШОС. КНР – головний експортер та імпортер Індії. Функціонують спільні підприємства, почала обговорюватися можливість поєднання потенціалу Індії з розробки програмного забезпечення та можливостей Китаю з виробництва апаратури та обладнання [39, с. 129]. Таким чином, країни рухаються у напрямку кооперації більше, ніж протистояння.

Пакистан – це єдина країна, що є союзником Пекіна в усіх трьох сферах: економічній, військово-технічній і політичній. Ще з середини ХХ ст. країни вибудовували шлях довіри та всеохоплюючого взаєморозуміння. Можна навести приклад допомоги КНР при спорудженні Пакистаном заводів та виробничих комплексів у 1960-ті – 1970-ті рр. та підтримки Ісламабада, незважаючи на санкції США, встановлені щодо Пакистану у 1980-ті – 2000-ні рр. [184, с. 4]. Новий виток у китайсько-пакистанських відносинах бере свій початок у 2003 р., після прийняття спільної декларації за результатами візиту президента Пакистану П. Мушаррафа до КНР [184, с. 4].

На новий рівень двосторонні відносини вийшли після підписання у 2006 р. Угоди про створення зони вільної торгівлі між країнами, що набрала чинності у 2007 р. У положеннях Угоди йшлося про двофазний розвиток економічних відносин та сприяння збільшенню товарообігу до 20 млрд доларів до кінця 2013 р. [184, с. 200], [66]. Сторони ще не повністю досягли поставленої мети, але ж динаміка покращення торгового клімату між країнами залишається вражаючою: товарообіг зріс з 3,5 млрд доларів у 2006 р. до 14,3 млрд доларів у 2013 р. Китай став другим, після США, торговим партнером Ісламабада [108, с. 200]. Тим не менш, спостерігається дефіцит торгового балансу Пакистану у торгівлі з Китаєм, оскільки Пакистан здебільшого імпортує з КНР машини та обладнання, експортуючи продукцію текстильної й харчової промисловості.

Станом на сьогодні країни перебувають на якісно новому етапі взаємовідносин, оскільки спільні економічні проекти мають ключовий стратегічний характер для обох країн. Завдяки певним домовленостям, рівень відносин між Пекіном та Ісламабадом перейшов у формат «всезащитної» дружби («all-weather» friendship). До речі, лейтмотив дружби зустрічається й у назвах деяких спільних економічних проектів, таких як, наприклад, створеного в Ісламабаді «Pak-China Friendship Center» [149, с. 404]. Але ключовий проект, що «зацементував» китайсько-пакистанську дружбу, став субпроект ЕПШШ – китайсько-пакистанський економічний коридор. Проект бере початок у 2002 р, коли було відкрито глибоководний та незамерзаючий порт Гвадар, будівництво якого було завершено китайськими інженерами у 2007 р., а повноцінно діяти порт почав у березні 2008 р. [91, с. 149]. Будівництво порту вартістю 264 млн доларів було реалізовано за фінансової та технічної підтримки Китаю, який інвестував до проекту 80 % власних коштів [2, с. 156]. Більше того, з 2013 р. порт Гвадар було передано до оперативного управління китайській державній компанії China Overseas Ports Holding, а у 2015 р. набуває чинності угода щодо передачі його в аренду Китаю на 40 років [1, с. 265].

Порт стає зараз ключовим проектом спорудження китайсько-пакистанського економічного коридору та має стратегічний характер, перш за все, для

внутрішнього розвитку країн. Щодо переваг Пакистану від проекту, треба зазначити, що порт Гвадар розташований у провінції Белуджистан, де ще з 1948 р. продовжується конфлікт між націоналістами-белуджами, що вимагають незалежності, та урядом Пакистану. Розвиваючи інфраструктуру провінції за допомогою КНР, яка вже вклала у розвиток Белуджистану майже 15 млрд доларів, створюючи таким чином нові робочі місця, Ісламабад намагається економічними важелями врегулювати вибухонебезпечну ситуацію [91, с. 149]. Для Пакистану реалізація проекту може означати перетворення країни на транзитну державу зі збільшенням можливостей інтегруватися до ШОС.

КНР цим проектом вирішує подібні проблеми, адже коридор, що поєднає Китай з Гвадаром, бере свій початок у Сінцзянь-Уйгурському автономному регіоні, також схильному до сепаратизму. З роботою Гвадару пов'язані певні сподівання китайських експертів. По-перше, це інтеграція Пакистану до економіки Китаю; по-друге, доступ до ринків Центральної Азії для імпорту енергоносіїв та експорту китайських товарів; по-третє, залучення інвестицій до економіки Західного Китаю та посилення зв'язків з мусульманськими країнами Центральної Азії. По-четверте, Китай намагається забезпечити собі вихід до Аравійського моря, оскільки сьогодні майже 60 % енергоносіїв Китай закуповує у країн Перської затоки. Вкладаючи інвестиції в розвиток портових потужностей Гвадару, КНР сподівається збільшити закупівлю енергоресурсів в Ірані та країнах Центральної Азії, чим забезпечить собі енергетичну безпеку [2, с. 157]. Стратегічне значення порту зростає ще через декілька факторів. По-перше, у 2015 р. було підписано угоду про долучення до транспортної інфраструктури Гвадару ірано-пакистанського газопроводу «Peace Pipeline», що фінансується Пекіном. Завершення реалізації проекту планується у грудні 2017 р. [112]. Енергоносії, що проходять газопроводом, можуть бути спрямовані до КНР. По-друге, на початку 2015 р. спостерігалось різке зростання постачань до Китаю енергоресурсів з Саудівської Аравії (понад 13 %), а також з ОАЕ [1, с. 266, 264]. Як було зазначено у попередніх розділах, Пекін перебуває у пошуку альтернативних Малаккській протоці та Південно-Китайському морю шляхів перевезення енергоносіїв.

Отже, порт Гвадар у Пакистані стане найбільш вірогідним пунктом переорієнтації енергоперевезень до КНР. Він стане кінцевою точкою вищезазначеного китайсько-пакистанського економічного коридору. Цей коридор може бути використаний з торговельною метою та для транспортування енергоносіїв з країн Перської затоки до Синьцзяну. Залізниця поєднає Гвадар із Хавеліаном – містом на півночі Пакистану, де китайці будують нафтопереробний завод та нафтосховище [91, с. 149]. В свою чергу Хавеліан є кінцевим пунктом дороги «Кашгар (місто в СУАР) – Хавеліан», однієї з двох доріг Південного коридору Економічного поясу Шовкового Шляху. В цьому контексті треба зазначити, що дорога має бути прокладена через спірну між Індією та Пакистаном територією, що додасть напруження у трикутнику Індія – Пакистан – Китай [22].

У 2015 р. Пакистан та КНР формалізували плани щодо створення СПЕС підписанням 51 угоди та меморандуму про взаєморозуміння щодо китайських інвестицій, що за планом мають досягти 46 млрд доларів протягом наступних 10-15 років [165]. Ця програма не має прецедентів в історії відносин Китаю з будь-якою країною [1, с. 264]. Також треба зазначити створення ряду спільних підприємств та проведення з 2011 р. Китайсько-пакистанського підприємницького форуму. Індустріальний та комерційний Банк Китаю відкрив також 2 філії у двох пакистанських містах [149, с. 404].

Окрім інфраструктурних проектів значна частка китайських інвестицій – майже 35 млрд доларів – припадає на розвиток енергетичних проектів [165]. Наприклад, китайська корпорація Zonergy Limited планує здійснити найбільший у світі інвестиційний проект в обсязі 1,5 млрд доларів з переробки сонячної енергії (900 мегават) на базі підприємства Quaid-e-Azam Solar Park в Бахавалпурі [1, с. 265].

Таким чином, можна зробити висновок, що пакистано-китайська економічна кооперація має переваги для обох сторін. Для Пакистану це вирішення економічних, зокрема інфраструктурних та енергетичних, а також соціальних проблем; для Китаю – розширення сфери впливу та гарантування безпеки його енергетичних поставок. Економічні зв'язки у Південній Азії розподілено нерівномірно, що може створити певний дисбаланс у регіоні. Тим не менш, маючи міцні відносини з

Пакистаном, Пекін виявився спроможним підтримувати й індо-пакистанські зв'язки на високому рівні.

Австралія через високий рівень економічного розвитку є субрегіональним лідером, хоча й не претендує на роль інтеграційного ядра. Тим не менш, політика країни має вплив на формування подальшого сценарію американо-китайських відносин, оскільки Австралія потенційно може увійти до так званої «другої острівної гряди» стримування Китаю, що формувалась США за часів президентства Б. Обами в Океанії. При цьому, Австралія виражає занепокоєння агресивною поведінкою Пекіну в Південно-Китайському морі й імовірністю порушення балансу сил в АТР. Австралія все ж таки залишається союзником Китаю упродовж тривалого часу, і про це перші особи країни офіційно заявляли. Австралія намагається сприяти балансу сил, який поступово порушується на користь КНР [92, с. 240].

Станом на 2010 р. Китай є основним партнером Австралії з експорту з часткою 25,3 % та імпорту з часткою 18,7 %, посідаючи, таким чином, провідні позиції серед торгових партнерів Канберри [42, с. 290-291]. В інвестиційній площині двосторонні відносини мають менш яскравий вигляд. Австралійська економіка здебільшого залежить від іноземних інвестувань, а Китай посідає лише 9-те місце серед країн-інвесторів порівняно з Австралією, накопичивши лише 3 % від усіх ПІІ в Австралії [131].

Дослідники та аналітики зазначають, що фундаментом австрало-китайських економічних відносин є зацікавленість КНР в імпорті природних ресурсів, включаючи вугілля та залізну руду. Як доказ, Джеймс Лауренцесон наводить такі цифри: у період з 2005 р. по 2010 р. експорт природних ресурсів з Австралії до Китаю збільшився на 39,2 %, а експорт товарів промисловості – на 3,7 % за той же період. Треба також зазначити, що Австралія має профіцит торговельного балансу з Китаєм [159]. Відповідно до австралійських даних КНР – найбільший партнер Канберри, на якого припадає майже 1/5 всього товарообігу Австралії. Експорт тільки залізної руди складає майже 50 % від загального австралійського експорту до Китаю. Таким чином, Китай стає важливим ринком збуту для Австралії [164].

Тим не менш, країни прагнуть більшої двосторонньої економічної взаємодії. У квітні 2013 р. австралійський та китайський уряди погодилися запровадити нову дипломатичну архітектуру двосторонніх економічних відносин, яка буде триматися на щорічних зустрічах лідерів країн та міністрів економіки, що забезпечить важливу платформу для переговорів про підписання Угоди для створення зони вільної торгівлі 2 грудня 2015 р. [131].

В рамках створеної Зони вільної торгівлі між Китаєм та Австралією (ChAFTA) Китай повністю скасовує мито на більш ніж 85 % товарів австралійського експорту; Австралія – на 82 % товарів китайського експорту. На початок 2019 р. за планами сторін цифри повинні сягнути 98 % та 100 % відповідно [203].

Важливість створення ChAFTA для Австралії визначається рядом факторів. Першим фактором є переорієнтація зовнішньоекономічної політики Канберри з США та ЄС на країни АТР наприкінці ХХ століття. У кінці 1990-х рр. половина всього зовнішньоекономічного обігу Австралії належала країнам АСЕАН та Японії. Другим фактором є залежність економіки Австралії від темпів економічного зростання КНР через експортну орієнтованість австралійської економіки. Також створення ЗВТ є традиційною практикою Австралії. Країна, розвиток якої здебільшого залежить від експорту, надзвичайно зацікавлена у тому, щоб зберегти та підвищити ефективність глобальної торгової лібералізації. Досягаючи цього на міжнародних економічних форумах, Австралія захищає інтереси власних експортерів. Ще одним фактором є бажання Австралії відігравати більш значну роль в економічних інтеграційних процесах в АСЕАН, в яких Китай посідає визначне місце [42, с. 288-292].

Підсумовуючи вищезазначене слід сказати, що економічне співробітництво Канберри та Пекіна має перспективи, але економічний аспект навряд чи можна назвати міцним фундаментом для стратегічного партнерства. В цьому контексті хотілося б звернути увагу на спостереження Д. Сісорза, який зазначає, що «зростання китайської економіки не є об'єктивною причиною втрачати віру у американське керівництво» [164].

Отже, можна зробити висновок, що Китай зараз активно намагається формувати та поширювати свою сферу впливу. Для цього Пекін використовує насамперед економічні інструменти, адже політичних важелів у комуністичній державі у сучасному світі небагато. Здебільшого успішним форматом для КНР стало співробітництво із сусідніми азійськими державами в форматі ЗВТ. Більш того, великі надії в КНР покладаються на проект ЕПШШ, в рамках якого також більшість сусідніх країн залучаються до економічної співпраці з Китаєм, що дає Пекіну базу для будівництва політичних взаємовідносин.

3.3. Військове й військово-технічне співробітництво КНР у АТР.

Для визначення місця КНР на світовій арені необхідно розглянути залученість країни до військового й військово-технічного співробітництва. Це, в свою чергу, передбачає розмежування певних сфер діяльності держави. Під військовим співробітництвом мається на увазі напрям зовнішньополітичної діяльності держави, що містить проведення спільних навчань, маневрів і місій, візити бойових кораблів до портів тощо. Військово-технічне співробітництво, в свою чергу, являє собою складову частину зовнішньополітичної й зовнішньоекономічної діяльності держави, спрямованої на забезпечення національних інтересів у сфері безпеки, оборони, економіки та діяльності, пов'язаної з постачанням і закупівлею продукції військового призначення.

Китай наразі динамічно розвиває свої збройні сили. Вже було змінено структуру збройних сил КНР, створено три нових підрозділи. Такі кроки відповідають далекоглядним планам Пекіну щодо реалізації ідеї про сильну армію та «Великий Китай». Центральна військова комісія прийняла рішення про необхідність стратегічного розвитку збройних сил КНР до 2020 р. шляхом скорочення кількості військових підрозділів і покращення якості бойової підготовки підрозділів [92, с. 239].

У той самий час, презентуючи нову військову стратегію Китаю, прес-секретар Міністерства оборони Китаю Ян Юджун зазначив, що КНР не буде та не

планує будувати ніяких законрдонних військових баз, так само, як і не шукає морського військового домінування [92, с. 240].

Нова ера для ВТС КНР почалася в 1989 р., коли у зв'язку з подіями на площі Тяньаньмень США та їхні союзники в Європі ввели санкції щодо Пекіна. До сьогодні діє ембарго на постачання продукції військового призначення американського та європейського походження до Китаю. Тим не менш, динамічний економічний розвиток країни й відповідне зростання значущості КНР на світовій арені диктували модернізацію НВАК, яка на початок 1990-х рр. мала незначний потенціал і низьку боєготовність [40, с. 9]. Це, в свою чергу, зумовило інтенсифікацію військово-технічних зв'язків між КНР і РФ. До інших об'єктивних причин поглиблення ВТС між двома країнами можна віднести прикордонні протиріччя Росії й Китаю; поява у Пекіна можливості платити за нову техніку й технології; криза в російському ВПК, який після розпаду СРСР став потребувати фінансів для виживання й функціонування; різке нарощування закупівлі озброєння Тайванем [3]. Також слід зазначити, що в період після розпаду СРСР, Китай мав можливість купувати радянські зразки озброєнь з країн пострадянського простору. Таким чином, в умовах, що склалися в 1990-і рр., гіпотетична відмова Росії від співпраці з Пекіном не зупинила б нарощування військової могутності КНР, однак могла призвести до зникнення значної частини російського ВПК. Крім того, російські системи озброєнь були цілком адекватні до потреб КНР як за технологічним, так і за ціновим рівнем.

Таким чином, ґрунтуючись на показниках, що відображають динаміку російсько-китайського ВТС, можна виокремити два етапи, що характеризують еволюцію міжнародного співробітництва Китаю у військово-технічній сфері в цілому: 1) з 1991 р. по 2007 р.; 2) з 2007 р. до сьогодні.

Перший період характеризувався великими закупівлями Пекіном російської готової військової продукції та сучасних військових технологій, насиченням НВАК російським зброєю й масштабним копіюванням китайською стороною російських зразків зброї. Іншими словами, закупівлі 1990-х рр. та початку 2000-х рр. вирізнялися великими обсягами й відносно низькими технологічними вимогами. У

2006-2007 рр. закінчився термін виконання контрактів на постачання військової техніки до Китаю, який з цього моменту вже не стосувався суттєвих закупівель російського зброї [83, с. 60].

Наразі у російсько-китайському ВТС починають переважати інші тенденції. Сучасний оборонно-промисловий комплекс КНР досить неоднорідний. Якщо у суднобудуванні, виробництві бронетехніки, артилерійській системах можна говорити про досягнення значних успіхів, то в галузі електронних систем, двигунобудування, корабельної та авіаційної енергетики китайські вироби все ще не можуть порівнюватися з російськими чи західними аналогами. Тому сьогодні Китай перейшов від імпорту готової військової продукції до імпорту ключових деталей для виробництва власної продукції й складних наукомістких компонентів. В результаті, частка Китаю в російському та світовому експорті озброєнь в цілому значно скоротилася.

Простежуючи динаміку експорту китайських військових технологій, слід зазначити збільшення впливу Пекіна в міжнародному ВТС, значне збільшення обсягів експорту і, відповідно, збільшення кількості та розширення географії основних імпортерів військової продукції КНР.

Отже, у 1990-х рр. і початку 2000-х рр. РФ забезпечила Китаю критично важливий доступ до сучасних військових технологій. ВТС між РФ і КНР ґрунтується на положеннях міжурядової Угоди про військово-технічне співробітництво, підписаної 24 листопада 1992 р., та Меморандумі про взаєморозуміння між урядами Росії і КНР про військово-технічне співробітництво, підписаному того ж року [10].

Якщо розглянути основні напрями здійснюваних Пекіном закупівель, то простежуються такі етапи оснащення ВПС КНР російською продукцією. Перший етап – з 1992 р. до 1999 р. – перша хвиля закупівель багатоцільових важких винищувачів Су-27 [64, с. 9-10]. У 1992 р. та 1996 р. відповідно КНР отримала 2 транші: 21 одиницю Су-27 СК і 24 Су-27 БК [211]. А в 1996 р. було укладено контракт, який передбачав ліцензійне виробництво 200 винищувачів Су-27 СК на заводі в Шеньяні. Малосерійне виробництво вже китайських винищувачів цього

типу почалося в 1998 р. [40, с. 10]. З 1999 р. починається друга хвиля закупівель, але вже модифікацій Су-27 – багатоцільових винищувачів покоління 4+ Су-30. В кінці 1999 р. було укладено контракт на постачання 38 винищувачів Су-30 МКК і 28 навчально-бойових винищувачів Су-27 УБК. Виконання контракту було завершено в 2001 р. [40, с. 11]. У 2002 р. РФ постачала до Китаю таку ж кількість винищувачів Су-30 МК. За інформацією SIPRI, останні закупівлі винищувачів цього типу було здійснено Китаєм у 2004 р. Крім того, в цей період КНР почала експлуатувати різні модифікації багатоцільових вертольотів Мі-8. Відповідні закупівлі було зроблено в 1996 р., 2002 р. та 2003 р. Загалом було імпортовано 120 одиниць [211].

Таким чином, почали проглядатися три тенденції: по-перше, збільшення розміру партій; по-друге, збільшення частоти укладання контрактів; по-третє, передача російською стороною окремих систем і агрегатів, у першу чергу, бортових радарів і сучасних авіаційних двигунів.

Що стосується ВМС, то з 1995 р. по 1999 р. КНР отримала 2 дизельні підводні човни класу Кіло проекту 877 ЕКМ та два модернізовані човни того ж класу, але більш сучасного проекту 636 Е [40, с. 14]. У 1997 р. було укладено контракт на постачання до КНР двох есмінців класу «Сучасний» проекту 956 Э. Контракт на постачання другої партії есмінців було укладено у 2002 р. Тоді ж сторони підписали контракт на постачання 8 ДЕПЧ [211].

Також протягом 1992 – 1999 рр. РФ передавала КНР зенітні ракетні системи середньої дальності дії С-300 ПМУ і ЗРК малої дальності «Тор-М1». В кінці 2001 р. було укладено третій контракт на постачання ЗРК С-300 до КНР за системою «зброю в обмін на борги» [40, с. 7]. Озброєння та військову техніку для сухопутних сил КНР виробляє самостійно, тому постачання з РФ незначні. Серед них варто зазначити лише реактивні системи залпового вогню «Смерч».

У цей період було підписано певну кількість контрактів на ліцензійне виробництво військової техніки, але слід зазначити, що, незважаючи на придбання ліцензій на виробництво винищувачів і деяких видів ракет, Китай не має права й, найважливіше, технологій для ліцензійного виробництва двигунів для них. Таким

чином, РФ зберегла значні можливості контролювати китайське виробництва винищувачів і стан боєготовності ВПС НВАК.

Вищезазначені тенденції зберігалися й у ВТС КНР з іншими партнерами на цьому етапі. Найважливішими з них були країни СНД, Ізраїль та деякі країни Європи. Щодо європейських зразків варто зазначити, що протягом 1990-х рр. КНР змогла імпортувати деякі зразки французької зброї, а також американські газотурбінні та німецькі дизельні двигуни в обхід ембарго за посередництва Таїланду.

Що стосується співробітництва з країнами пострадянського простору, то тут також можна зупинитися на деяких аспектах. Наприклад, Китай був найбільшим споживачем продукції українського ВПК. Китайсько-українське оборонне співробітництво – це не тільки такі знаменні проекти, як передача китайській стороні авіаносного крейсера «Варяг». Видатних успіхів було досягнуто і в напрямку розробки корабельних і танкових рухових установок, силових установок літаків, особливо в плані створення різних двигунів. Так, багато в чому за участі української сторони Китаєм було отримано окремі технології, які застосовують для літаків Су-27, Су-33 і Іл-76, двигунів РД-93 тощо [3].

Також важливе місце в ВТС Пекіна посідає Ізраїль. Як зазначалося раніше, з 1989 р. співробітництво Китаю у військово-технічній сфері з країнами Заходу було заморожено. Тому в 1990-х рр. після введення ембарго Китай задіяв Ізраїль як канал для отримання нових технологій. Приміром, Ізраїль у зазначений період постачав обладнання для перехоплення цілей і управління вогнем для китайського ВМФ, крилаті ракети, позначені в Китаї YF-12A, YJ-62 і YJ-92, радіолокаційні системи тощо.

Таким чином, нарощуючи обсяги імпорту продукції військового призначення, КНР змогла модернізувати збройні сили і до кінця цього періоду була здатна бути конкурентно спроможною основним світовим акторам на конвенціональному полі.

У другому періоді імпорт озброєнь Китаєм скоротився на 62 %. Постачання основної конвенційної зброї в 2006 р. досягло найвищого рівня. Як зазначалося вище, більшу частину цього озброєння КНР імпортувала з РФ.

У 2007 р. порівняно з попередніми роками обсягів військової продукції з Росії до Китаю не було. Основними статтями російського експорту до КНР стали турбореактивні двигуни АЛ-31 і Д-30, яких загалом в період з 2009 р. по 2014 р. було придбано китайською стороною в кількості майже 450 одиниць [211]. Серед закупівель готової військової продукції варто зазначити великомасштабні постачання вертольотів Мі-8МТ, які здійснювалися з 2013 р. по 2014 р. [211].

При аналізі причин змін структури імпорту та значного скорочення його обсягів варто враховувати таке. По-перше, Китай сьогодні має можливість нарощувати власне виробництво готової продукції військового призначення завдяки імпорту ліцензій і копіювання російського обладнання, яке було придбано на попередньому етапі. По-друге, в 2005 р. в результаті переговорів В. В. Путіна та Ху Цзіньтао було розблоковано низку угод на постачання зброї, у тому числі – на авіаційні двигуни, яких, власне, і потребує ВПК КНР [3]. Так, на сучасному етапі ВТС Китаю й РФ ґрунтується, в основному, на імпорті Пекіном критичних підсистем і обмежених партій останніх російських військових розробок.

Розвивається ВТС і в інших напрямках. Як наголошується в звіті комісії Конгресу США з американо-китайських відносин, ізраїльський військовий експорт до КНР поступається тільки російському й має тенденцію до подальшого зростання. Як доказ цього можна навести такий факт: в 2007 р. в Пекіні було офіційно оприлюднено інформацію про новий китайський винищувач J-10 «Стрімкий дракон», який має спорідненість з ізраїльським винищувачем «Lavi». Більш того, встановлені на борту «Стрімкого дракона» радары Цзянь-10 є ізраїльською системою ELM-2021, також як і система управління вогнем.

На завершення характеристики структури та обсягів китайського імпорту продукції військового призначення варто зазначити, що сучасне ВТС КНР побудовано на раціонально-прагматичній моделі, згідно з якою рішення про ВТС приймають з урахуванням вартості зразка, його ефективності, а також адекватності потребам національних збройних сил, з ознаками політичної орієнтації Пекіна, що демонструє свої проросійські політичні уподобання.

Переходячи до характеристики експорту китайської військової продукції, слід зазначити таке. По-перше, динаміка експорту продукції військового призначення (далі – ПВН) відрізняється від викладених вище тенденцій, пов'язаних із закупівлями озброєнь. Так, до 1990-х рр. КНР виступала на ринках, головним чином, як нетто-експортер дешевих і простих видів озброєнь, набували, наприклад, широкого збуту в Іраку та Ірані протягом війни між цими країнами. Китай, фактично, належав до п'ятірки світових експортерів, постачаючи на ринки країн, що розвиваються, малі бойові надводні кораблі й ДЕПЧ. У 1990-і рр. обсяги експорту ПВН значно скоротилися. У 2008 р. бере початок новий етап, коли КНР вдалося знизити залежність від імпорту в цій сфері та збільшити фактичний обсяг експорту, який у 2011 р. досяг 1,77 млрд дол. Для більш точного відображення динаміки цих процесів слід навести такі показники: за період з 2004 р. по 2011 р. обсяг військового експорту Китаю становив 7,94 млрд дол., при цьому понад 62 % обсягу припало на 2009-2011 рр. [12, с. 22]. У підсумку, за даними SIPRI, Китай став третім у світі експортером зброї, посунувши Німеччину на четверте місце [211]. Експорт основних видів озброєння з другої за величиною економіки світу зріс на 143 % з 2010 по 2014 рр. відносно попереднього п'ятирічного періоду, коли Китай був на дев'ятому місці в світі за цими показниками [211]. Станом на сьогодні частка Китаю в глобальному експорті військової продукції вже перевищила 5 %.

По-друге, експорт китайських озброєнь значно відрізняється від імпорту за якісними показниками. Так, постачання китайської військової техніки за кордон в основному являють собою доопрацьовані копії зарубіжних зразків, головним чином, радянського й російського походження. Вони відрізняються дешевизною та простотою використання, а також досить низькою якістю. Тим не менш, багато країн «третього світу», які раніше отримували озброєння з СРСР, віддають перевагу вже відомих їм у застосуванні китайських копій, що знижує витрати на перенавчання й перекваліфікацію кадрів. Більше того, китайське постачання озброєння й військової техніки здійснюється на підставі пільгових розрахунків за цінами на 20-40 % нижче за оригінал. Все ж варто зауважити, що, хоча до 2006 р. зброя КНР була менш конкурентоспроможною порівняно з більш досконалими

системами озброєнь, що постачаються США, Росією та західними країнами, станом на сьогодні якість систем зброї КНР стала поліпшуватися. По-третє, при розгляді КНР як країни-імпортера значно збільшується кількість країн, залучених до ВТС з Пекіном.

Якщо у 1990-і рр. темпи зростання експорту ПВН з Китаю дещо сповільнилися, то з 2000 р. частка продажу зброї Пекіном за 2001-2011 рр. виглядала так: АТР (53 %), Середній Схід і Північна Африка (26 %), Африка на південь від пустелі Сахара (11 %), Латинська Америка (8 %), Європа (2 %) [7]. Таким чином, КНР орієнтується в експорті конвенціональних озброєнь до країн «третього світу». На інших «великих» ринках серйозного прориву Китай поки не зробив.

Варто зазначити, що досить широке коло імпортерів китайських ОВТ обумовлюється й тим, що КНР є найбільш привабливим, а часто і єдиним партнером для країн, яким інші країни не продають зброю з політичних міркувань. Найбільш яскравим прикладом є високий рівень ВТС з Пакистаном. Після початку реалізації Ісламабадом ядерної програми, країни Заходу обмежили з ним будь-яку співпрацю, в першу чергу у військово-технічній сфері; Москва ж надає перевагу співпраці з Делі, що робить російське ВТС з Пакистаном просто неможливим.

Отже, основним покупцем китайських озброєнь і військової техніки в АТР є Пакистан. На сучасному етапі в експорті ОВТ Китаю склала майже 36 %. Крім того, між країнами налагоджено й спільне виробництво деяких видів озброєнь. Наприклад, наприкінці 1990-х рр. та на початку 2000-х рр. китайською компанією САС за фінансової підтримки Пакистану було розроблено винищувач-бомбардувальник Ченду FC-1 Сяолун. Серед інших найбільших імпортерів китайських озброєнь в АТР слід зазначити Бангладеш, Малайзії, М'янму і Таїланд [95, с. 24].

Тож, значне зростання обсягів експорту китайських озброєнь і військової техніки до країн Азії, Африки й Латинської Америки можна пояснити низькими цінами на ПВН китайського виробництва, відсутністю необхідності високотехнологічної бази для обслуговування, можливістю оплати за представлені

зразки зброї шляхом надання китайським компаніям доступу до національних природних ресурсів.

На сьогодні в результаті здійснюваного ВТС з певними державами НВАК являє собою найбільш численну й модернізовану армію, що дає можливість Пекіну бути більш залученим до військового співробітництва. Як зазначалося раніше, це поняття передбачає проведення спільних маневрів і навчань, нанесення візитів до портів тощо. Так, наприклад, нормативно-правовою базою військового співробітництва між Москвою та Пекіном є Угода про військове співробітництво, підписана в 1993 р. [10]. Подібні угоди було підписано ще з низкою країн: Індією, Австралією, Суданом, Білоруссю тощо.

Характеризуючи військову співпрацю Пекіна можна виокремити кілька етапів. На першому етапі – друга половина 1990-х рр. – Китай надавав перевагу незначним акціям, що демонструє бажання країни зміцнити співробітництво у військовій сфері. Другий етап, а саме рубіж тисячоліть, вирізнявся початком участі КНР у навчаннях, що проводяться сусідами, як спостерігача. Третій етап, який бере початок у 2002 р., ознаменувався ухваленням Китаєм участі у двосторонніх і багатосторонніх спільних військових маневрах.

Характерною особливістю міжнародного військового співробітництва КНР є можливість співробітництва з країнами Заходу шляхом участі у спільних з США або європейськими країнами військових навчаннях і маневрах.

Отже, після 1989 р. деяка активізація міжнародного військового співробітництва Пекіна почалася в 1996 р. У другій половині 1990-х рр. Китай почав активно ініціювати свою участь у виробленні ряду заходів довіри, що стосуються багатостороннього співробітництва у військовій галузі, а також у сфері гарантування безпеки. Цим заходам, як надзвичайно важливим, надавався характер секретності, що було традиційним стилем китайської військової політики.

З кінця 1990-х рр. китайські військові представники були присутніми як спостерігачі на навчаннях, що проводяться сусідами по АТР. Наприклад, у 1998 р. Китай посилав своїх спостерігачів на маневри RIMPAC, а в жовтні 2000 р. – для участі в пошуково-рятувальних навчаннях, що проводяться Сінгапуром за участі

представників з Японії, РК та США. У 2002 р. китайські військові представники були присутні як спостерігачі на проведених у Сінгапурі навчаннях з очищення території від морських мін, а також – на спонсованих Японією пошуково-рятувальних маневрах підводних човнів [44, с. 7-10].

З 2002 р. Китай почав вибірково брати участь у двосторонніх і багатосторонніх спільних військових маневрах, розширивши таким чином сфери співробітництва з відповідними державами в галузі безпеки. Також, у 2003 р. Китай вперше дозволив іноземним військовим представникам Канади, Франції, Німеччини, Ізраїлю, Пакистану, Росії, Сінгапуру, ПАР, Танзанії, Таїланду, Туреччини, великої Британії та США у кількості 27 осіб спостерігати за ходом навчань за участі 5000 китайських військовослужбовців на найбільшому полігоні країни у Внутрішній Монголії, призначеному для тактичних навчань.

Як було зазначено раніше, в рамках військового співробітництва Китай отримав можливість взаємодіяти з США та країнами Європи. Можна навести кілька прикладів такого співробітництва. У 2001 р. солдати китайської армії брали участь у невеликих пошуково-рятувальних навчаннях із залученням представників берегової охорони та національної гвардії США, а також повітряної служби адміністрації Гонконгу. У 2002 р. китайська сторона вперше брала участь як спостерігач у навчаннях «Золота Кобра», що відбувалися під керівництвом США в Таїланді. У травні 2003 р. КНР знову послала своїх спостерігачів на навчання, які проводяться щорічно США, Таїландом і Сінгапуром. У 2004 р. в китайській акваторії Жовтого моря Північний флот ВМС НВАК і французька флотилія, що прибула з візитом до КНР, при спільному командуванні успішно провели навчання, й стали з того часу найбільш змістовними і найбільш великомасштабними маневрами на морі ВМС Китаю та іноземних держав [44, с. 10]. Того ж року в акваторії Жовтого моря було проведено перші спільні навчання ВМС КНР та Великобританії. Під час маневрів відпрацьовували взаємодію між кораблями, їхню структуру й проведення спільних рятувальних операцій на морі.

Військове співробітництво розвивається з державами, які і є основними партнерами Китаю з ВТС. Так, наприклад, у 2005 р. було проведено перші в історії

російсько-китайські навчання «Мирна місія-2005», які відбувалися на території Далекосхідного військового округу і на Шаньдунському півострові [88, с. 21]. До цілей навчань було віднесено поглиблення та зміцнення дружніх зв'язків, співпраці й взаємодії двох країн в галузі оборони та безпеки, відпрацювання питань проведення спільної операції частин і підрозділів Росії й Китаю щодо протидії міжнародному тероризму та екстремізму, врегулювання регіональних криз. На них були присутні міністри оборони країн – учасниць ШОС, а також представники оборонних відомств Індії, Ірану, Пакистану та Монголії. Центральне місце на порядку денному ШОС займає безпека. Показовими прикладами співпраці в цій сфері є контртерористичні навчання, які проводяться з 2002 р. [88, с. 26]. Зокрема, в 2007 р. було проведено спільне антитерористичне навчання «Мирна місія-2007» держав-членів ШОС [10].

Значна активізація сучасної діяльності КНР у військовій сфері була зумовлена, в першу чергу, зміщенням акцентів зовнішньої політики США в АТР, де Китай бачить свої ключові позиції. Природною у цьому контексті є активізація співпраці РФ і КНР. Так, у 2010 р. в рамках ШОС на території Казахстану було проведено спільні антитерористичні навчання «Мирна місія – 2010» [88, с. 21]. Надалі спостерігається вже двостороння кооперація Москви й Пекіна у військовій сфері. Так, наприклад, з 2012 р. щорічно проводяться масштабні військово-морські російсько-китайські вчення «Морське взаємодія»: в 2012 р. – в Жовтому морі, в 2013 р. – в затоці Петра Великого в Японському морі, в 2014 р. – в акваторії Східнокитайського моря. Більш того, в 2014 р. Росія й Китай провели спільні морські навчання в Середземному морі. У 2015 р. за словами міністра оборони РФ С. Шойгу планується проведення спільних навчань в Середземному морі й Тихому океані [66]. Напередодні цих навчань, 8 травня поточного року, загін китайських бойових кораблів прибув з офіційним візитом до Новоросійської військово-морської бази для участі спільно з військовослужбовцями Новоросійського гарнізону в урочистостях, присвячених 70-річчю перемоги у Великій Вітчизняній війні. Таким чином, можна спостерігати значне зростання взаємодії Москви й Пекіна у військовій сфері в поточному десятилітті.

У 2014 р. ВМС Китаю вперше взяли участь у великомасштабних навчаннях разом з США та їх союзниками в рамках RIMPAC. Китайські ВМС було представлено найбільшим корабельним угрупованням. Прийняття запрошення китайською стороною пояснюється обраним керівництвом вектором на модернізацію й удосконалення збройних сил країни. З цієї точки зору участь у RIMPAC давало можливість отримати необхідні навички та інформацію. Бажання США долучити КНР до навчань залишаються питанням для дискусій у політологічних колах. Деякі експерти стверджують, що запрошення, направлене керівництву КНР у 2012 р., обумовлювалося бажанням Б. Обами створити в очах електорату видимість поліпшення зовнішніх зв'язків Америки. Інші аналітики пояснюють це рішення тактичними міркуваннями. Тим не менш, незважаючи на участь КНР у навчаннях RIMPAC-2014, інтенсифікації військової співпраці з США не спостерігається. У свою чергу, Вашингтон не виражає намірів залучати КНР до великомасштабних в Південно-Східній Азії військових навчань «Золота Кобра».

Також варто зазначити військове співробітництво Китаю у боротьбі з піратством. Так, у 2009 р. в районі Аденської затоки кораблі Тихоокеанського флоту РФ та ВМС НВАК проводили триденні антипіратські навчання з артилерійськими стрільбами, які розглядалися сторонами і як практичний крок у зміцненні взаєморозуміння на морі при виконанні місій з охорони цивільного судноплавства від нападів піратів. У серпні 2013 р. ВМС США й КНР було проведено навчання, метою яких стало підвищення оперативної сумісності на морі.

Підсумовуючи, можна виявити такі характерні риси діяльності КНР. По-перше, військово-технічне співробітництво КНР пройшло певну еволюцію. Після 1989 р., коли США та союзники Вашингтона в Європі ввели ембарго на постачання військової продукції до Китаю, Пекін став орієнтуватися на російські озброєння й техніку. До середини 2000-х рр. КНР в основному закуповувала готову продукцію військового призначення. По-друге, сьогодні Китай закуповує військові вироби невеликими партіями, надаючи перевагу найбільш технічно і технологічно складним озброєнням. Відповідно, імпортуються, здебільшого, ключові деталі для виробництва власної продукції. По-третє, на сьогодні Китай виступає на світовій

арені в ролі одного з найбільших експортерів озброєнь і військової техніки. Завдяки низькій вартості й простоті використання китайська продукція військового призначення користується попитом на ринках країн «третього світу». По-четверте, військове співробітництво КНР в постбіполярний період також пройшло тривалу еволюцію. В межах цього Китай отримує можливість взаємодіяти не тільки з Росією, але й зі США та їх союзниками. Проте на сьогодні більш чітко виявляється кооперація з Москвою у військовій сфері, тоді як Вашингтон, здебільшого, здійснює співробітництво зі стратегічними супротивниками Пекіна в АТР.

Висновки до третього розділу.

Інтереси КНР в регіоні АТР можна поділити на економічно-фінансові, політико-стратегічні, ідеологічні та військово-технічні.

В економічно-фінансовій площині Китайська Народна Республіка має найбільші перспективи реалізації себе в якості регіонального гегемона. Більш того, Китай протягом періоду політики Мао Цзедуна втратив політичні й військові інструменти, за допомогою яких можна було б побудувати партнерські відносини. Тому економічні важелі впливу є чи не єдиними в арсеналі Китаю для запобігання перетворення найближчих сусідів у стратегічних ворогів, які реалізуватимуть свою ворожість відносно КНР під егідою Вашингтона. Послаблення впливу США та Японії в регіоні в 2000-х рр. Пекіном було використано для заповнення утвореного вакууму за допомогою економічних інструментів, таких як, наприклад, створення ЗВТ із сусідніми азійськими країнами. Економічна співпраця з Японією та Республікою Корея є для Китаю критичною. Економічне залучення Тайваню, який перебуває в певній ізоляції в регіоні, залишається поки що єдиним можливим шляхом досягнення мети створення «одного Китаю». Економічна інтеракція з Індією є майже єдиним варіантом утримання цього претендента на регіональне лідерство від приєднання до антикитайського блоку.

У політико-стратегічному контексті негативний вплив на міжнародну репутацію Китаю та двосторонні американо-китайські відносини мають територіальний конфлікт з Японією та політична підтримка Пекіном КНДР.

Територіальний конфлікт із АСЕАН також можна вважати елементом американо-китайського протистояння, тому що конфлікт зумовлений інтересами КНР навколо Малаккської протоки – стратегічно важливого елемента у системі постачань ресурсів для енергозалежної економіки КНР. Пакистан, що є чи не єдиним безперечним партнером Китаю, стає для Пекіна плацдармом для збільшення своєї могутності та впливу в Центральній Азії, усуваючи від позицій іншого актора, що претендує на позицію світового гегемона, – Росію. Традиційно регіональним суперником КНР до так званого «пробудження Китаю» була Індія. Територіальний та ідеологічний конфлікт між Пекіном і Делі й досі заважає розвитку партнерських стосунків. Стратегічно Індія тяжіє до Сполучених Штатів Америки. При подальшому розвитку таких подій Китай може отримати ще одного військово-стратегічного партнера США у своєму безпосередньо близькому оточенні.

Якщо розглядати китайську зовнішньополітичну поведінку через призму військово-технічних загроз, найбільші ризики Пекін бачить у Японії, Республіці Корея та Індії, зважаючи на безпосередню стратегічну близькість держав, що мають на своїй території військово-повітряні, військово-морські та сухопутні бази США, як у випадку з Японією та Південною Кореєю, або ядерну зброю, як Індія. Таким чином, Пекін наразі не має шансів на зайняття місця військово-стратегічного партнера Токіо та Сеула. Військово-повітряна база США також у Сінгапурі надає Вашингтону вагомий важіль впливу на політику Китаю у цьому контексті. Тому Пекін планує свою політику щодо країн АСЕАН у двох напрямках: непохитність у відстоюванні інтересів у Південно-Китайському морі та максимальне економічне залучення країн Південно-Східної Азії до сфери впливу для запобігання розвитку партнерських стосунків між Сполученими Штатами та АСЕАН. Ситуація ж з Індією ускладнюється тим, що у разі приєднання Індії до умовно американського табору, в антикитайській коаліції буде ядерна держава, яка має спільний кордон із КНР. У цих умовах Пекін залучає всі важелі впливу, які залишились доступними у ситуації, що склалась, включаючи технічне, інформаційне та торговельно-промислове співробітництво.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє відповісти на питання: які причини зростання суперництва між Сполученими Штатами та Китаєм у АТР в площині як традиційних військово-стратегічних аспектів (побоювання опонента як держави, що має могутні конвенційні та неконвенційні засоби захисту), так і загроз економічній стабільності держав.

1. Сучасний стан американо-китайської взаємодії вивчається представниками різних наукових шкіл міжнародних відносин, однак виходячи з завдань дослідження, що було сконцентровано навколо понять «національні інтереси» і «баланс сил» в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, у якості теоретичних рамок дослідження було обрано школу неореалізму. Поряд з вірою у незмінність людської натури та національні інтереси, у теорії неореалізму приділяється увага впливу міжнародного середовища на взаємодію держав. Неореалізм виділяє «союзи держав» як окремих гравців, а засобом досягнення цілей вважає створення альянсів для підтримки балансу сил, що відкриває простір для оцінки відносин у АТР. Військово-політична та економічна площина зовнішньої політики провідних країн регіону являє собою дві лінії, які на сучасному етапі зближуються, але не перетинаються. Військово-силовий та економічний вплив на міжнародні відносини триває, а тому концепція «балансу сил» зберігає свою привабливість для політичних еліт більшості держав. Після розвалу СРСР саме батько структурного реалізму Кеннет Уолц виявив, що КНР посяде місце головної загрози США, навколо якої мають концентруватися основні зусилля Вашингтона щодо гарантування національної безпеки, а Японія та Республіка Корея стануть союзниками, що допоможуть США підтримувати баланс сил. До можливих союзників Уолц відніс також Індію, Росію і В'єтнам.

Згідно з положеннями наступального реалізму, кінцева мета великих держав – досягти гегемонії як гаранта виживання. На практиці найкращий результат, на який може сподіватися держава, – це стати регіональним гегемоном, що означає домінування у власному географічному регіоні. Регіональні гегемони прагнуть бути єдиними і не мати рівних конкурентів. Замість цього вони прагнуть розділити

інші регіони між кількома великими державами, які потім будуть конкурувати одна з одною. Після досягнення регіонального панування США намагалися перешкодити іншим великим державам контролювати Азію і Європу. Натомість зростаючий Китай пробує стати регіональним гегемоном в Азії й прагне максимізувати розрив у силовому потенціалі між собою і сусідами. На відміну від наступального реалізму, оборонний реалізм пропонує більш оптимістичну версію: великі держави не мають стратегічного наміру досягати гегемонії, тому що їх суперники сформуують врівноважену коаліцію і завадять їх розвитку. Конкуренція в галузі безпеки, пов'язана з ростом Китаю, не буде інтенсивною, тому що Китай хоче мати можливість мирно співіснувати як зі своїми сусідами, так і з США. Обидві сучасні версії неореалізму надають змогу якісного розгляду коливань у взаємовідносинах США та КНР від партнерства до антагонізму.

2. Інтерес американської наукової спільноти до Азійсько-Тихоокеанського регіону та відносин США – КНР у цьому полі посилюється в останні два десятиліття, так що велику кількість їх наукових доробок можна поділити на 6 груп (за А. Л. Фрідбергом): реалісти-оптимісти (К. Уолц), реалісти-песимісти (Дж. Міршаймер), конструктивісти-оптимісти (П. Еванс), ліберали-песимісти (Дж. Снайдер), а також менш виражено представлені ліберальні оптимісти та песимісти-конструктивісти. У цілому всі вони оцінюють Китай як силу, яка має потенціал стати головним конкурентом США. Американські експерти шукають відповіді на питання щодо оптимального вектору політики щодо КНР. У результаті академічної дискусії політологів-неореалістів у США було сформульовано три варіанта: «стримування Китаю», «залучення Китаю» (до співробітництва), «гібридний варіант» (комбінування елементів «стримування» та «залучення»).

Аналогічно з категоризацією Фрідберга, китайські дослідники були поділені авторкою на 3 умовні групи. Перша група – «ліберали-оптимісти» – намагається довести, що піднесення Китаю має мирний характер і виникнення великомасштабного американо-китайського конфлікту можна уникнути. Друга група – «ревізіоністи-песимісти» – вважає, що Китай повинен взяти на себе історичну відповідальність у якості нової наддержави та перейняти естафету

світової гегемонії від все більш слабких США. Третя група дотримується «гібридного підходу», в межах якого американо-китайські відносини розглядаються як «конкурентне партнерство». Більша частина праць китайських науковців обґрунтовує позитивні перспективи американо-китайської взаємодії, але, намагаючись витримувати свої наукові дослідження в межах політики компартії, китайські експерти часто вибудовують свої наукові концепції навколо ослаблення впливу Вашингтона та нових можливостей для КНР в цьому контексті.

Дослідники, що представляють наукові школи інших країн, надають оцінку відносинам між Пекіном та Вашингтоном здебільшого з точки зору інтересів своїх країн. Праці російських дослідників відрізняються пропагандистською оцінкою американської зовнішньополітичної діяльності. Українська наукова думка щодо американо-китайських відносин ще тільки формується і представлена здебільшого окремими школами американістики та синології. Отже. Перспективними напрямками досліджень є регіональні студії та дослідження двосторонніх відносин.

3. Якщо на початку ХХІ ст. КНР фігурувала як «партнер» у Національних стратегіях США, то з приходом до влади Б. Обами фокус американської зовнішньополітичної уваги було зміщено з Близькосхідного регіону до АТР, тому що у період світової фінансово-економічної кризи 2008 р. Китай посів місце другої світової економіки й став прямою загрозою економічній могутності Сполучених Штатів. За президентства Д. Трампа таке формулювання щодо Китаю було закріплено доктринально в Стратегії національної безпеки США 2018 р. У процесі формування політики США на китайському напрямку можна простежити відмінності підходів з боку американських владних інститутів. Розбіжності у питаннях курсу китайської політики США спостерігаються по лінії Президент – Міністерство оборони, Президент – Конгрес. Ці розбіжності викликані їх пріоритетами: Президент розглядає американо-китайські відносини в контексті стратегічних, глобальних і регіональних інтересів США; Міністерство оборони бачить в Китаї, державу, потенційно здатну кинути виклик регіональному й глобальному домінуванню США; Конгрес розглядає американо-китайські відносини як низку окремих проблемних питань двосторонньої взаємодії поза

контекстом регіональної й глобальної політики США, тому що більше ніж Президент та Міністерство оборони залежить від електорату та перебуває під впливом антикитайського лобі.

Китайська зовнішня політика й дипломатія мають свою специфіку та ряд особливостей. Вони є надбудовою фундаменту – принципу підпорядкованості зовнішньої політики «інтересам китайського народу», які виражає Комуністична партія Китаю. Китайська дипломатія має на меті створення сприятливих умов для виконання перспективних планів розвитку держави в економічній, соціальній та політичній сферах. Зважаючи на сконцентрованість китайського уряду на досягненні стратегічної мети внутрішньополітичного розвитку до 2049 р., Пекіну критично необхідно підтримувати партнерські стосунки з головним економічним партнером і забезпечувати мирне міжнародне оточення. Тим не менш в офіційних джерелах, Білих книгах, виступах представників ЦК КПК шириться критика на адресу Вашингтона. У будь-якому разі США залишаються центральним елементом у ієрархії зовнішньополітичних пріоритетів Китаю.

4. Інтенсифікація американо-китайських торгово-економічних зв'язків призвела, з однієї сторони, до безпрецедентної взаємозалежності, а з другої – до загострення протиріч. Партнерське взаємне сприйняття змінилось антагонізмом, а Азійсько-Тихоокеанський регіон перетворився на основний майданчик, на якому обидва гравця намагаються створити й розширити свої сфери впливу. Інтереси КНР в регіоні АТР можна поділити на економічно-фінансові, політико-стратегічні, ідеологічні та військово-технічні. Але захищає їх Китай виключно за допомогою створення економічних союзів, зате – з усіма країнами регіону. Натомість військово-технічні зв'язки для КНР значно обмежені ідеологічними причинами: тільки соціалістичні країни можуть розглядатися як союзники КНР.

Основним інструментом впливу США в регіоні є домінування американської технологічної думки в світі в цілому, а також можливість підтримувати існування й свободу певних країн в регіоні військовим забезпеченням. Окрім військової та військово-технічної підтримки Вашингтон забезпечив і власну військову присутність в регіоні, завдяки чому впливає на події в регіоні. Республіка Корея та

Японія входять до групи союзників, які допомагають США посилити свої позиції в Азії через систему економічних і військових альянсів, створених ще у ХХ ст. За президентства Б. Обами США намагалися застосувати стратегію «повернення до Азії». Зразковими прикладами того, як Сполучені Штати намагаються посилити свою присутність в регіоні через набуття потужних економічних союзників стали Австралія та Сінгапур. Кооперація з Сінгапуром мала для США також виразно окреслені геополітичні мотиви, а Сінгапур натомість отримував значні економічні надбання. Розглядаючи фактори, які змушують Вашингтон дивитися в сторону Індії та Пакистану, США враховують насамперед стратегічний аспект: Китай та Індія є двома найбільшими та найбільш динамічно зростаючими країнами світу. Індія має значні сировинні ресурси, високотехнологічні розробки, основними споживачами яких можуть стати китайці. У Вашингтоні розуміють, що, незважаючи на певні політичні й ідеологічні суперечки, вісь «Пекін – Нью-Делі» може бути величезною економічною силою та загрозою для балансу сил у цьому регіоні. Тому навіть президент Д. Трамп розумів необхідність збереження цього союзу. Це справедливо й щодо Пакистану, який розглядався як головний союзник з США в регіоні, але не член НАТО. Пакистанський кордон з Афганістаном є одним з чинників, що позначають важливість цього союзу для США.

5. У результаті проведеного порівняльного аналізу позицій та партнерських зв'язків США та КНР з країнами АТР була виявлена картина балансу економічних позицій Китаю й США у регіоні. Аналіз економічних показників двостороннього обігу капіталу та товарів, дозволив зробити висновок, що з економічної точки зору США мають значні переваги на ринку Японії, Південної Кореї, Тайваню. З Японією розвивається Американсько-японська ініціатива економічної гармонізації (U.S. – Japan Economic Harmonization Initiative); Південну Корею з США пов'язують партнерські обов'язки, більшість з яких випливає з Угоди про створення зони вільної торгівлі (KORUS FTA). З Тайванем функціонує активний товарообіг військової продукції, Вашингтон сприяв вступу Тайваню до ВТО, однак, питання про створення ЗВТ між країнами залишається відкритим.

Взаємовідносини Вашингтона та Токіо характеризуються гармонійною взаємодоповнюваністю економік і спільними інтересами з усунення Пекіна від позиції інтеграційного ядра АТР. Але початок реалізації США протекціоністської політики й відмова Вашингтона від участі у Транстихоокеанському партнерстві не відповідають інтересам Токіо. Водночас Японія має міцні торговельні й інвестиційні відносини з Китаєм; КНР є одним з найбільших ринків збуту японських товарів і площадкою для їхнього безпосереднього виробництва, зважаючи на темпи вивезення виробничих потужностей Японії до Китаю. З іншої сторони, зростання заробітної плати китайських робітників у результаті старіння китайської нації та невирішеність територіальних конфліктів стримують подальше поглиблення двосторонньої економічної взаємодії.

У сучасних умовах важко уявити причини, які змусили б Тайбей відмовитися від військово-технічної допомоги США. Але, по-перше, КНР завдяки певним економічним угодам та іншим фінансовим інструментам вже змогла увійти до топ-партнерів острова. КНР випередила США підписанням Рамкової Угоди про економічну співпрацю з Тайванем, що майже тотожна угодам про створення ЗВТ. По-друге, Китай, незважаючи на те, що не відмовиться від ідеї «одного Китаю», демонструє готовність надати будь-яку допомогу Тайбею, запропонувати альтернативу ненадійним союзам та підтримати Тайвань, не чекаючи скорого приєднання Республіки Китай до КНР. США ж через свої стосунки з Китаєм не може створити такий формат стосунків із Тайванем, в межах якого Китайська Республіка почувала б себе повністю захищеною. Дії адміністрації Д. Трампа лише додали сумнівів Тайваню щодо можливої допомоги США у той час як у будь-який момент острів може опинитися в економічній ізоляції, що, зважаючи на експортно-орієнтовану модель тайванської економіки, може призвести до негативних наслідків.

На Республіку Корея КНР та США здійснюють схожий вплив, тому що обидва актори уклали з Південною Кореєю схожі Договори про створення зон вільної торгівлі. Тим не менш, через занепад проекту Транс-тихоокеанського

Партнерства, Китай отримав можливість заповнити вакуум, утворений проектом RCER.

На ринках Індії та РФ жодний з полюсів не має економічних переваг. У випадку з Індією, якщо розглядати лише торговельні відносини, Китай є безперечним партнером № 1. Тим не менш, у площині інноваційної та бізнес-взаємодії США виходять на перший план. Незважаючи на ці фактори, Делі дотримується курсу на створення власної сфери впливу в АТР. Існує значна вірогідність, що Індія залишиться нейтральною й буде намагатися використати конфлікт двох головних акторів для власного посилення.

На ринках АСЕАН та Пакистану Китай відчуває себе більш комфортно за США: Пакистан наразі, окрім Пекіна, не має реальних партнерів у регіоні. У межах функціонування CAFTA (China-ASEAN Free Trade Area) було засновано Фонд інвестиційного співробітництва «Китай – АСЕАН» (2010); усі країни АСЕАН, окрім Індонезії, входять до ініційованого Пекіном у Азійського банку інфраструктурних інвестицій (2013). Так Китай намагається забезпечити реальні механізми функціонування CAFTA. Торговельно-інвестиційна взаємодія КНР з країнами АСЕАН значно випереджає США. Крім того, КНР має зону вільної торгівлі з АСЕАН, яка вже встигла довести свою ефективність. Вашингтон наразі не може продемонструвати подібні результати. У політичній площині Китай має менше здобутків. Пекін пробує відійти від політики soft power та застосовує hard power при реалізації стратегії вирішення територіальних конфліктів з країнами АСЕАН у Південно-Китайському морі.

6. КНР починає переходити до більш активних дій щодо заяви про себе як про нового світового гегемона, беручи відповідальність за «долю людства». Китай дійсно є державою, яка має реальний шанс в наступні десятиліття стати супердержавою. Говорити про усунення або зміну центрів влади у зв'язку з економічним підйомом Китаю можна буде тоді, коли економічне зростання буде пов'язано з посиленням інших ключових атрибутів державної влади. Однак, на даний момент, єдиним кроком в цьому напрямку стало зростання ВВП, що передбачає значне зростання обсягів торговельно-інвестиційних відносин з

країнами, які традиційно належать до сфери впливу Вашингтона. Але наразі тільки за цим показником державної моці Китай може претендувати на «наддержавність». Треба також брати до уваги теорію «балансу загроз» С. Уолта, відповідно до якої держави об'єднуються проти актора, який найбільше загрожує, а не проти найсильнішого. Якщо розглядати систему з цієї точки зору, то позиції Китаю є набагато слабшими за США. КНР становить загрозу для Японії, витіснивши її з позиції найбільшої азійської економіки; для країн АСЕАН – через невирішені територіальні суперечки; для Тайваню – через дипломатичний тиск на нього та його союзників тощо. Тому, незважаючи на те, що США сьогодні є гегемоном, а Китай декларує мирну зовнішню політику, саме Пекін в АТР є більшою загрозою, ніж США. З точки зору теорії «балансу загроз», безумовні переваги існують у США. Отже, у середньостроковій перспективі Китаю буде неможливо змістити США й очолити сучасний світопорядок. «Крихкість» світопорядку, в центрі якого Сполучені Штати, переоцінена, однак, не слід нехтувати тим, що, незважаючи на неможливість зміщення США з позицій світового лідера, Китай все одно має достатній вплив на Вашингтон, для того, щоб маніпулювати його політикою.

Виходячи з умов сьогодення можна спрогнозувати з великою долею впевненості поведінку лише кількох країн: у «таборі» КНР зараз і надалі буде знаходитися Пакистан та Північна Корея, у таборі США – Австралія. Росія зараз грає «проти США», що зближує її з КНР, але їх партнерство може носити лише асиметричний характер, отже, можливі два варіанти – вхід РФ у сферу впливу КНР або ж зближення Росії з тими гравцями, які допоможуть їй уникнути поступового поглинення Китаєм.

Становлення КНР як нового центру сили збіглося зі стратегічним «поверненням США до Азії» за адміністрації Б. Обама та політикою «Зробимо Америку великою» Д. Трампа, обидві з яких мали намір стримувати зростаючу міць Китаю. Одним з елементів цієї політики стало оточення КНР «кільцями стримування» – військово-повітряними та військово-морськими закордонними базами Сполучених Штатів на території країн-сусідів Китаю. Таким чином Вашингтон й надалі буде реалізовувати наміри позбавити Китай багатьох

інструментів впливу на регіональне оточення. Пекін, в свою чергу, буде використовувати економічну силу для запобігання утворення антикитайської коаліції під егідою Вашингтона у безпосередній близькості від своїх кордонів. У такій ситуації загострення кризи, яка наразі перебуває у замороженому стані, є можливим, що актуалізує пошук шляхів її вирішення і в теоретичній, і в практичній площинах.

7. На основі усього вищевикладеного можна зробити висновки для внутрішньо- та зовнішньополітичного розвитку України в сучасних глобальних умовах, що формуються американо-китайською взаємодією.

Для досягнення успіху Україні необхідно продемонструвати Пекіну власну зовнішньополітичну концепцію азіатського напрямку зовнішньої політики, яка не повинна залежати від США та ЄС. Існує формат, який допоможе Україні поєднати свою європейську спрямованість із дружбою з Пекіном – це «16+1». Китай буде шукати альтернативні виходи на інші ринки для диверсифікації експортних майданчиків й Україна може стати корисною у питанні просування КНР на ринки Євросоюзу.

Наслідки можливих майбутніх торгових війн КНР і США для України нелегко прогнозувати. Однак є кілька негативних сторін. Деякі галузі української економіки можуть відчувати посилення конкуренції з боку китайських виробників. Українська легка промисловість багато років намагається вийти на широкий ринок, однак потік китайських товарів може «поховати» ці надії. Ще один негативний наслідок американо-китайського протистояння для України може спостерігатися у дестабілізації світового сировинного ринку. Українська економіка дуже залежить від світових цін на сировину, оскільки понад 75 % експорту залежить від цін на сировинні товари металургії й сільського господарства. За гіршого сценарію посилення політики протекціонізму у світі збільшить бар'єри для виходу на зовнішні ринки, зокрема і для України.

В Україні на сьогодні немає проробленої стратегії щодо країн Далекого Сходу, насамперед, Китаю. Детально розроблена зовнішньополітична стратегія може надати Києву багато нових шансів забезпечити свої національні інтереси

шляхом розвитку стосунків як з КНР і країнами АТР, так і з США та країнами ЄС, не жертвуючи відносинами з жодною зі сторін. Результатом стало би не тільки поліпшення економічного розвитку країни, а й вирішення конфлікту на сході України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипов К. В. Экономический коридор «КНР-Пакистан» открывает Шёлковый путь на Запад / К. В. Антипов. – Москва: АН Ин-т Дальн. Востока, 2015. – С. 260 – 271. – (Китай в мировой и региональной политике. История и современность).
2. Аристова Л. Б. Пакистан: международное сотрудничество в транспортной инфраструктуре / Л. Б. Аристова. // Восточная аналитика. – 2010. – №1. – С. 155–158.
3. Базилова И. Военно-техническое сотрудничество России и Китая на современном этапе [Электронный ресурс] / И. Базилова – Режим доступа до ресурсу: <http://delonovosti.ru/analitika/3021-voenno-tehnicheskoe-sotrudnichestvo-rossii-i-kitaya-na-sovremennom-etape.html>.
4. Балакин В. И. Тайвань в системе восточноазиатской интеграции КНР / В. И. Балакин. – Москва: РАН Ин-т Дальн. Востока, 2013. – 223–231 с. – (Китай в мировой и региональной политике. История и современность).
5. Басняк Ю. Методологічні підходи у тлумаченні сучасних трансатлантичних відносин: школа неореалізму / Ю. Басняк. // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – 2015. – №29. – С. 264–269.
6. Болдырев О. Нужен ли России новый «Шелковый путь»? [Электронный ресурс] / О. Болдырев – Режим доступа до ресурсу: https://www.bbc.com/russian/international/2015/05/150507_russia_china_silk_route.
7. Болятко А. В. Эволюция американской военной стратегии в Восточной Азии / А. В. Болятко // Китай в мировой и региональной политике: история и современность / А. В. Болятко. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 73–86.
8. Верченко А. Л. Рамочное соглашение об экономическом сотрудничестве между берегами Тайваньского пролива: экономика и политика / А. Л. Верченко. // Общество и государство в Китае. – 2012. – №42. – С. 183–200.
9. Виноградов А. О. Американо-китайская экономическая конфронтация: идеология, хронология, значение / А. О. Виноградов, А. И. Салицкий, Н. К.

- Семенова. // Вестник РУДН. Серия: «Международные отношения». – 2019. – №1. – С. 35–46.
10. Военное и военно-техническое сотрудничество России и Китая [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://ria.ru/spravka/20140520/1008416110.html>.
 11. Володичев К. В. Китайский фактор в индийской политике «Look East» / К. В. Володичев. // Вестник Брянского государственного университета. – 2012. – №2. – С. 1–4.
 12. Волчанин И. Военно-воздушные силы Китая. Ч. 1. / И. Волчанин. // Зарубежное военное обозрение. – 2008. – №10. – С. 46–52.
 13. Воскресенский А. Д. Мировой финансово-экономический кризис и его влияние на развитие отношений в треугольнике Китай – США – Россия / А. Д. Воскресенский. // Сравнительная политика. – 2011. – №1. – С. 70–88.
 14. Вьетнамская прописка Samsung [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.rbc.ru/newspaper/2013/12/13/56bfddd19a7947299f72d846>.
 15. Головнин В. Порт в Крыму, заговор против Панамского канала и другие китайские затеи [Электронный ресурс] / В. Головнин – Режим доступа до ресурсу: <http://poistine.org/port-v-krymu-zagovor-protiv-panamskogo-kanala-i-drugie-kitayskie-zatei>.
 16. Горопаха С. Євразійські ініціативи Республіки Корея та КНР: перспективи залучення України / С. Горопаха, В. Мармазов. // Зовнішні справи. – 2016. – №1. – С. 22–25.
 17. Гулидов Р. В. Проект «Туманган»: история вопроса, текущее положение и потенциал / Р. В. Гулидов, М. В. Холоша. // Пространственная экономика. – 2011. – №2. – С. 178–181.
 18. Гунько Е. А. Достижения администрации Б. Обамы в развитии отношений с АСЕАН в 2009 - 2012 гг. / Е. А. Гунько. // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – 2013. – С. 92–108.
 19. Договор между РФ и США от 17.06.1992 «Об избежании двойного налогообложения и предотвращении уклонения от налогообложения в

- отношении налогов на доходы и капитал» [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-1/48626?
20. Дужа І. А. Стратегія відновлення регіонального лідерства США в АТР адміністрацією Б. Обама / І. А. Дужа. // Гілея: науковий вісник. – 2015. – №92. – С. 346–349.
 21. Заварухин А. В. Внешняя торговля стран Юго-Восточной Азии как отражение интеграционных процессов в Азиатско-Тихоокеанском регионе / А. В. Заварухин. // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – 2012. – №12. – С. 47–66.
 22. Засядько Н. Новый Шёлковый путь: где Китай построит ж/д коридоры [Электронный ресурс] / Н. Засядько // Центр транспортных стратегий. – 2014. – Режим доступа до ресурсу:
http://cfts.org.ua/articles/novyuy_shelkovyy_put_gde_kitay_planiruet_postroit_zh_d_koridory_699/68076/.
 23. Иванова І. С. Малаккский пролив: формирование международного экономического региона / І. С. Иванова. // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – 2013. – С. 77–92.
 24. Казакова М. Н. Национальные интересы: к вопросу об определении и содержании понятия / М. Н. Казакова. // Вестник Мордовского университета. – 2010. – №3. – С. 22–32.
 25. Клименко А. Ф. Новая военная стратегия США и эволюция американо-китайско-индийских отношений в АТР в сфере проблем безопасности / А. Ф. Клименко // Китай в мировой и региональной политике: история и современность / А. Ф. Клименко. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 58–72.
 26. Коваль І. М. Американський «неореалізм»: вступаючи у ХХІ століття. Концепції і методи / І. М. Коваль. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – №107. – С. 5–12.

27. Козлова Ю. Торговельна війна США і Китаю. «Більшої загрози світовій економіці не існує» [Електронний ресурс] / Ю. Козлова – Режим доступу до ресурсу: <https://glavcom.ua/world/observe/torgovelnna-viyna-ssha-i-kitayu-bilshoji-zagrozi-svitoviy-ekonomici-ne-isnuje-594485.html>.
28. Комарницький М. Теоретичні аспекти розвитку регіональних відносин у Південно-Східній Азії (2005-2015) / М. Комарницький. // Вісник Львівського університету. – 2016. – №8. – С. 137–138.
29. Левитська Є. О. Американська політична думка щодо проблеми американо-китайського глобального суперництва / Є. О. Левитська. // Вісник ОНУ. Політичні науки. – 2016. – №4. – С. 27–36.
30. Левитська-Доба Є. О. Економічна інтеграція в АТР: взаємодія і конфлікт у трикутнику «США – Японія – Китай» / Є. О. Левитська-Доба. // Китаєзнавчі дослідження. – 2016. – №1. – С. 84–90.
31. Левитська-Доба Є. О. Концептуальні основи політики США по відношенню до Китаю на сучасному етапі / Є. О. Левитська-Доба. // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. – 2020. – №2. – С. 17–29.
32. Лексютина Я. В. Американско-китайские отношения в условиях трансформирующейся международной системы в начале XXI в.: дис. докт. політ. наук : 23.00.04 / Лексютина Я. В. – Санкт-Петербург, 2012. – 492 с.
33. Лексютина Я. В. США и Китай: линии соперничества и противоречий / Я. В. Лексютина. – Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2011. – 209 с.
34. Леонов Е. С. Особенности смены вектора внешней энергетической политики России на современном этапе / Е. С. Леонов. // Вестник МГИМО университета. – 2015. – №2. – С. 101–108.
35. Лузянин С. Г. Механизмы разрушения тандема Китай – АСЕАН. Экономика или политика? [Електронний ресурс] / С. Г. Лузянин – Режим доступу до ресурсу: <http://old.mgimo.ru/news/experts/document238546.phtml>.
36. Лузянин С. Китай – Япония: логика отношений [Електронний ресурс] / С. Лузянин – Режим доступу до ресурсу: <http://old.mgimo.ru/news/experts/document240246.phtml>.

37. Лукин А. Спорные острова поссорили азиатских экономических гигантов [Электронный ресурс] / А. Лукин – Режим доступа до ресурсу: <http://old.mgimo.ru/news/experts/document228182.phtml>.
38. Луконин С. А. Экономический пояс Шелкового пути: риски и возможности для России / С. А. Луконин. // Международная торговля и торговая политика. – 2014. – №4. – С. 18–29.
39. Лунев С. И. Значение форматов РИК, БИК и БРИКС для Индии / С. И. Лунев // Китай в мировой и региональной политике: история и современность / С. И. Лунев. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 112–139.
40. Макленко К. В. Военно-техническое сотрудничество КНР в 1992-2002 годах: достижения, тенденции, перспективы / К. В. Макленко. – Москва: Гендальф, 2002. – 66 с.
41. Мовчан А. Как торговые войны Трампа повлияют на мировую экономику [Электронный ресурс] / А. Мовчан – Режим доступа до ресурсу: <https://carnegie.ru/commentary/80057>.
42. Мосолова О. В. Основные принципы внешнеэкономической политики Австралии / О. В. Мосолова. // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – 2013. – №21. – С. 286–295.
43. Нестеров А. О. Наиболее серьезные противоречия государств БРИКС и способы их преодоления / А. О. Нестеров. // Армия и общество. – 2014. – №1.
44. Носов С. Деятельность Китая по обеспечению безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе / С. Носов. // Зарубежное военное обозрение. – 2008. – №12. – С. 3–13.
45. Осипова М. Г. Какой будет новая валютная система? / М. Г. Осипова. // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – 2010. – №14. – С. 71–78.
46. Остапенко Ю. С. Понятие, формы и правовые последствия экономической интеграции государств / Ю. С. Остапенко. // Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. – 2013. – №4.
47. Офіційна сторінка Ford Sollers [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.fordsollers.com/about/>.

48. Падалко В. И. Новая глобальная стратегия Китая – Экономический пояс Шелкового пути / В. И. Падалко, В. Н. Ремыга. // Русский биографический институт; Институт экономических стратегий. – 2015. – С. 61–71.
49. Петрунина Ж. В. Торгово-экономическое сотрудничество Китая и Индии: новый курс китайской дипломатии / Ж. В. Петрунина. // Теория и практика общественного развития. – 2015. – №5. – С. 89–91.
50. Петрунина Ж. В. Эволюция отношений между Китаем и Южной Кореей на рубеже XX-XXI веков / Ж. В. Петрунина. // Вестник Рязанского государственного университета им. С.А. Есенина. – 2012. – №35. – С. 27–37.
51. Поздняков Э. А. Системный подход и международные отношения / Э. А. Поздняков. – Москва: Наука, 1976. – 159 с.
52. Полный текст доклада, с которым выступил Си Цзиньпин на 19-м съезде КПК [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://russian.news.cn/2017-11/03/c_136726299.htm.
53. Пономарёва Н. Н. Транссиб как ведущий евро-азиатский международный транспортный коридор на территории России / Н. Н. Пономарёва. // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – 2014. – С. 57–65.
54. Портяков В. Я. Выступление на круглом столе в ПДВ // Основные особенности и итоги XVII съезда Компартии Китая / В. Я. Портяков. // Проблемы Дальнего Востока. – 2008. – №1. – С. 24.
55. Портяков В. Я. Российские оценки «возвращения» США в Азиатско-Тихоокеанский регион / В. Я. Портяков // Китай в мировой и региональной политике: история и современность / В. Я. Портяков. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 45–57.
56. Підберезних І. Відносини США та Сінгапуру на початку XXI століття / І. Підберезних. // Наукові записки. – 2014. – С. 163–167.
57. Рейтинг экспортёров оружия: США, Россия, Китай [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.vestifinance.ru/articles/54603/>.

58. Ремыга В. Н. Возвращение Срединной империи [Электронный ресурс] / В. Н. Ремыга – Режим доступа до ресурсу: <http://bricsmagazine.com/ru/articles/vozvraschenie-sredinnoy-imperii>.
59. Российско-китайские экономические отношения. Досье [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://tass.ru/info/1956459/>.
60. Россия и Китай проведут совместные военные учения в Тихом океане и Средиземном море [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.unian.net/world/1010938-rossiya-i-kitay-provedut-sovmestnyie-voennyye-ucheniya-v-tihom-okeane-i-sredizemnom-more-smi.html>.
61. Рустембекова К. Тайвань и Китай: экономические и политические отношения сторон [Электронный ресурс] / К. Рустембекова // Время Востока. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.easttime.ru/analytic/2/8/498.html>.
62. Симония А. А. От Бангдунгской конференции к председательству в АСЕАН: долгий путь Мьянмы к возрождению активной внешней политики / А. А. Симония. // Юго-Восточная Азия: Актуальные проблемы развития. – 2015. – С. 93–113.
63. Статистика товарообігу між КНР та Індією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
64. Статистика товарообігу між КНР та АСЕАН [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
65. Статистика товарообігу між КНР та Китайською Республікою [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
66. Статистика товарообігу між КНР та Пакистаном [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
67. Статистика товарообігу між КНР та Республікою Корея [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
68. Статистика товарообігу між КНР та Російською Федерацією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
69. Статистика товарообігу між КНР та Японією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.

70. Статистика товарообігу між США та Індією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
71. Статистика товарообігу між США та Пакистаном [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
72. Статистика товарообігу між США та Республікою Корея [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
73. Статистика товарообігу між США та Сінгапуром [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://comtrade.un.org/data/>.
74. Статистика інвестиційного обігу між КНР та Республікою Корея [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx>.
75. Статистика інвестиційного обігу між КНР та Японією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx>.
76. Статистика інвестиційного обігу між США та Індією [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx>.
77. Статистика інвестиційного обігу між США та Китайською Республікою [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx>.
78. Статистика інвестиційного обігу між США та Пакистаном [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx>.
79. Строительство 100 умных городов в Индии [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.worldvision.com.ua/articles/stroitelstvo-100-umnih-gorodov-v-indii.html>.
80. Супян В. Б. Американско-китайские торговые-экономические отношения: причины кризиса и его перспективы / В. Б. Супян. // Российский внешнеэкономический вестник. – 2019. – №9. – С. 23–33.

81. Танин С. Ловить рыбу в мутной войне. Что получит Украина от ослабления юаня [Электронный ресурс] / С. Танин. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.dsnews.ua/economics/chto-poluchit-ukraina-ot-finansovoy-voyny-ssha-i-kitaya-13082019220000/>.
82. Тетерина Т. Е. Глобализация экономики: её причины и противоречия / Т. Е. Тетерина. // Вестник ГУУ. – 2015. – №5. – С. 87–90.
83. Тренин Д. Верные друзья? Как Россия и Китай воспринимают друг друга / Д. Тренин. – Москва: Моск. Центр Карнег, 2012. – 74 с.
84. Трифонов В. И. Ситуация в Азиатско-Тихоокеанском регионе: столкновение линий на сотрудничество и на противоборство / В. И. Трифонов // Китай в мировой и региональной политике: история и современность / В. И. Трифонов. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 29–44.
85. Узун Ю. Н. (Не)скромні обійми Китаю: чинники зростання геополітичної суб'єктності КНР та ознаки глобальної кризи світового порядку / Ю. Н. Узун. // Міжнародні та політичні дослідження. – 2019. – №32. – С. 171–206.
86. Уолфорт У. Возвращение «реальной политики» [Электронный ресурс] / У. Уолфорт – Режим доступа до ресурсу: <http://www.globalaffairs.ru/number/Vozvraschenie-realnoi-politiki-17636/>.
87. Урляпов В. Ф. «Новое пришествие» США в юго-восточную Азию / В. Ф. Урляпов. // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. – 2011. – С. 19–31.
88. Уянаев С. В. Сотрудничество РФ и КНР по международным вопросам: содержание и акценты его «нового этапа» / С. В. Уянаев // Китай в мировой и региональной политике: история и современность / С. В. Уянаев. – Москва: ИДВ РАН, 2012. – С. 18–29.
89. Фёдоров Г. М. О сущности и соотношении понятий «регион», «международный», «транснациональный» и трансграничный» регион / Г. М. Фёдоров, В. С. Корнеевец. // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2010. – №3.

90. Фролова Т. А. Мировая экономика, конспект лекций [Электронный ресурс] / Т. А. Фролова // ТРТУ. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: www.aup.ru/books/m175/1_3.htm/.
91. Хрисанфова Д. В. История Китайско-пакистанских отношений в контексте создания энергокоридоров / Д. В. Хрисанфова. // Вестник Томского государственного университета. – 2014. – №383. – С. 148–151.
92. Худолій А. О. Ругіональні та глобальні виклики виклики в Азійсько-Тихоокеанському регіоні / А. О. Худолій // «Politicus». – Одеса: Вид-во Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, 2016. – № 1. – С. 237-241.
93. Худолій А. О. США-ІРП на початку ХХІ століття: кооперація чи конфронтація (українською мовою) / А. О. Худолій // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – Вип. 118 (3). – 2017. – С. 329-334.
94. Цыренов О. Ч. Регионализация и регионализм: понятие и классификация / О. Ч. Цыренов. // Вестник Забайкальского государственного университета. – 2012. – №9. – С. 35–39.
95. Чарский Д. Экспорт китайского ВВТ в страны Азии и Африки / Д. Чарский. // Зарубежное военное обозрение. – 2013. – №6. – С. 22–26.
96. Чёрная Н. Торговая война США и Китая: какие риски ожидают Украину [Электронный ресурс] / Н. Чёрная – Режим доступа до ресурсу: <https://www.unian.net/economics/finance/10550889-torgovaya-voyna-ssha-i-kitaya-kakie-riski-ozhidayut-ukrainu.html>.
97. Чудинова К. О. Значение торгово-экономических отношений США и Японии для развития экономической интеграции в АТР в начале ХХІ века [Электронный ресурс] / К. О. Чудинова // Россия и Америка в ХХІ веке. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=420>.
98. Шаров О. М. Деякі аспекти зовнішньої політики України щодо вибору геоекономічних пріоритетів / О. М. Шаров. // Стратегічна панорама. – 2017. – №2. – С. 12–19.

99. Шевчук О. В. Зовнішньополітичні пріоритети США напередодні президентських виборів 2016 р. / О. В. Шевчук. // Американська історія та політика. – 2016. – №1. – С. 192–198.
100. Шевчук О. В. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону в умовах постбіполярності / О. В. Шевчук. // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – №16. – С. 361–368.
101. Abbate F. ASEAN-China trade growth: facts, factors and prospects [Електронний ресурс] / F. Abbate, S. Rosina – Режим доступу до ресурсу: <http://www.newmandala.org/asean-china-trade-growth-facts-factors-and-prospects/>.
102. About PABA [Електронний ресурс] // PABA Official Site – Режим доступу до ресурсу: https://pabausa.org/about_paba/.
103. Afghanistan and Pakistan Reconstruction Opportunity Zones Act [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/senate-bill/496/text/>.
104. Afghanistan-Pakistan Security and Prosperity Enhancement Act [Електронний ресурс] – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.govtrack.us/congress/bills/110/hr6387/text/>.
105. Aid to Pakistan by the Numbers [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cgdev.org/page/aid-pakistan-numbers/>.
106. Amadeo K. India's Economy: Challenges, Opportunities and Impact on the U.S. [Електронний ресурс] / K. Amadeo – Режим доступу до ресурсу: <https://www.thebalance.com/india-s-economy-3306348>.
107. Anand M. S. 3 Areas of Opportunity for the US-India Relationship [Електронний ресурс] / M. S. Anand. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://thediplomat.com/2017/03/3-areas-of-opportunity-for-the-us-india-relationship/>.
108. Arshad H. One Belt and One Road: Does China-Pakistan Economic Corridor benefit for Pakistan's Economy? / H. Arshad, M. S. Irshad, X. Qi. // Journal of Economics and Sustainable Development. – 2015. – №6. – С. 200–207.

109. Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade Political Overview of United States of America. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://dfat.gov.au/geo/united-states-of-america/Pages/united-states-of-america-country-brief.aspx/>.
110. Ayres A. What's New In The U.S.-India Strategic And Commercial Dialogue [Электронный ресурс] / A. Ayres. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.forbes.com/sites/alyssaayres/2015/09/23/whats-new-in-the-u-s-india-strategic-and-commercial-dialogue/#4395316c28f1/>.
111. Bell D. Realism [Электронный ресурс] / D. Bell – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/realism-political-and-social-science>.
112. Bhutta Z. Annual plan 2013-14: Govt will not scrap Iran gas pipeline project [Электронный ресурс] / Z. Bhutta // The Express Tribune. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://tribune.com.pk/story/562558/annual-plan-2013-14-govt-will-not-scrap-iran-gas-pipeline-project>.
113. Bolle M. J. Afghanistan and Pakistan Reconstruction Opportunity Zones (ROZs), H.R. 1318/H.R. 1886/H.R. 2410 and S. 496: Issues and Arguments [Электронный ресурс] / M. J. Bolle. – 2009. – Режим доступа до ресурсу: <https://fas.org/sgp/crs/row/R40627.pdf/>.
114. Chanlett-Avery E. Singapore: Background and U.S. Relations / E. Chanlett-Avery. – Washington, D. C.: Congressional Research Service, 2013. – 5 с.
115. Cheung J. Japanese Factories Halt Production In China As Island Dispute Escalates [Электронный ресурс] / J. Cheung – Режим доступа до ресурсу: <http://www.forbes.com/sites/jennifercheung/2012/09/20/japanese-factories-halt-production-in-china-as-island-dispute-escalates/#2f230e6052ee>.
116. China Military Power. Modernizing a Force to Fight and Win [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/China_Military_Power_FINAL_5MB_20190103.pdf.

117. Chow P. U.S.-Taiwan Relations: Prospects for Security and Economic Ties / P. Chow, D. V. Hickey, S. Rigger. – Washington, D. C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2017. – 35 с.
118. Country Reports on Human Rights Practices: China (Includes Hong Kong, Macau, and Tibet) [Электронный ресурс] // 2019 – Режим доступа до ресурсу: <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/china/>.
119. Cross-Straits Economic Cooperation Framework Agreement [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://rtais.wto.org/rtadocs/713/TOA/English/Combined%20ECFA%20Text.pdf>.
120. Cross-Strait Service Trade Agreement [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.mac.gov.tw/public/Data/3859414471.pdf>.
121. Daly J. C. Russia Shatters Northern Distribution Network [Электронный ресурс] / J. C. Daly // Eurasia Daily Monitor. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://jamestown.org/program/russia-shatters-northern-distribution-network>.
122. Danielsson L. A US View of Taiwan's Asian Silicon Valley Initiative [Электронный ресурс] / L. Danielsson. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://globaltaiwan.org/2017/02/01-gtb-2-5/#LottaDanielsson020117/>.
123. deLisle J. 9/11 and U.S.-China relations / J. deLisle. // FPRI. – 2011.
124. DIPP's Report on India-U.S. Relations [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://dipp.nic.in/sites/default/files/IPand%20IC-III.pdf>.
125. Embassy of India's Fact sheet on India-US High Technology Cooperation Group [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.indianembassy.org/archives_details.php?nid=1060.
126. Friedberg A. L. The Future of U.S.-China Relations. Is Conflict Inevitable? / A. L. Friedberg. // International Security. – №30. – С. 7–45.
127. Fuhrmann R. C. The Relationship Between Japanese And Chinese Economies [Электронный ресурс] / R. C. Fuhrmann – Режим доступа до ресурсу: <http://www.investopedia.com/financial-edge/1112/the-relationship-between-japanese-and-chinese-economies.aspx#ixzz4H6lD8RxT/>.

128. Goal V. Infosys, an Indian Outsourcing Company, Says It Will Create 10,000 U.S. Jobs [Электронный ресурс] / V. Goal, P. Mozur. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.nytimes.com/2017/05/02/business/infosys-hire-10000-american-workers.html?mcubz=0/>.
129. Gupta A. K. China and India: Greater Economic Integration [Электронный ресурс] / A. K. Gupta, H. Wang // China Business Review. – 2009. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.chinabusinessreview.com/china-and-india-greater-economic-integration/>.
130. Harrell P. E. Shadow Government. The U.S.-Chinese Trade War Just Entered Phase 2 [Электронный ресурс] / P. E. Harrell. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://foreignpolicy.com/2019/12/27/united-states-china-trade-war-fought-export-import-controls-investment-restrictions-sanctions/>.
131. Holmes A. Australia's economic relationships with China [Электронный ресурс] / A. Holmes – Режим доступа до ресурсу: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/BriefingBook44p/China/.
132. Honggang W. Mending the Gap between Reassurance and Rebalance [Электронный ресурс] / W. Honggang – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/mending-the-gap-between-reassurance-and-rebalance>.
133. Honggang W. Strategic Game [Электронный ресурс] / W. Honggang – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/a-strategic-game>.
134. Ikenberry G. J. The Rise of China and the Future of the West. Can the Liberal System Survive? / G. J. Ikenberry. // Foreign Affairs. – 2008. – С. 23–37.
135. Implementation Plan US-Pakistan Memorandum of Understanding Between the United States and Pakistan on Joint Efforts to Enable the Economic Empowerment of Women and to Promote Women's Entrepreneurship [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://ustr.gov/sites/default/files/US-Pakistan-MOU-Implementation-Plan.pdf>.

136. Inaugural Australia United States Business Week [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.austrade.gov.au/Events/Ministerial-Led-Business-Missions/Previous/australia-united-states-business-week/>.
137. Income Tax Convention with Russian Federation [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.irs.gov/pub/irs-trty/russia.pdf>.
138. India, US vow to strengthen economic ties, resolve differences [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-us-vow-to-strengthen-economic-ties-resolve-differences/articleshow/59332898.cms/>.
139. India replaces China as a top FDI destination in 2015: Report. (2016, April 21) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://economictimes.indiatimes.com/news/economy/finance/india-replaces-china-as-top-fdi-destination-in-2015-report/articleshow/51932057.cms>.
140. India's Ministry of Foreign Affairs Report on India-U.S. relations [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India-US_relations.pdf.
141. Introduction of Taiwan-U.S. TIFA [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.moea.gov.tw/Mns/otn_e/content/Content.aspx?menu_id=6198/.
142. Irshad M. S. A New Perspective of the China – ASEAN Free Trade Area and the Story of Top Ten Products / M. S. Irshad, X. A. Qi. // European Journal of Business and Management. – №6. – С. 1–8.
143. Jackman S. There is no Substitute for US-Australia Economic Matership, not even China [Электронный ресурс] / S. Jackman – Режим доступа до ресурсу: <https://www.ussc.edu.au/analysis/there-is-no-substitute-for-us-australia-economic-mateship-not-even-china/>.
144. Japan Profile [Электронный ресурс] // Office of the United States Trade Representative. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://ustr.gov/countries-regions/japan-korea-apec/japan>.

145. Joint Statement from the Seventh Meeting of the U.S [Электронный ресурс] // Pakistan TIFA Council – Режим доступа до ресурсу: http://www.commerce.gov.pk/Downloads/joint_statement_of_TIFA_Council_meeting.doc.
146. K. Campbell's Interview [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/china/experts/relations.html>.
147. Kan S. U.S.-China Counter-Terrorism Cooperation: Issues for U.S. Policy / Sh. Kan. // Congressional Research Service. – 2010. – 37 с.
148. Kaplan R. The Geography of Chinese Power. [Электронный ресурс] / R. Kaplan – Режим доступа до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2010-05-01/geography-chinese-power/>.
149. Kataria R. J. Pakistan-China Social Economic Relations / R. J. Kataria, A. Naveed. // South Asian Studies. – 2014. – №29. – С. 395–410.
150. Katz J. Trade Wars: Could Lessons Learned From Japan in the 1980s Apply to China Today? [Электронный ресурс] / J. Katz // Industry Week. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.industryweek.com/global-economy/trade-wars-could-lessons-learned-japan-1980s-apply-china-today>.
151. Kayahara J. China as a military power in the XXI cent. / J. Kayahara. // Japan Review of International Affairs. – 1998. – №1. – С. 49–68.
152. Kissinger H. The Future of U.S.-Chinese Relations: Conflict Is a Choice, Not a Necessity [Электронный ресурс] / H. Kissinger – Режим доступа до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2012-03-01/future-us-chinese-relations>.
153. Kulacki G. The Risk of Nuclear War with China: A Troubling Lack of Urgency / G. Kulacki. // Union of Concerned Scientists. – С. 1–11.
154. Kumar A. M. India's Smart Cities Presents U.S. with a Unique Opportunity [Электронный ресурс] / A. M. Kumar. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.commerce.gov/news/blog/2016/02/indias-smart-cities-presents-us-unique-opportunity/>.

155. Lampton D. M. A Tipping Point in U.S.-China Relations is Upon Us [Электронный ресурс] / D. M. Lampton – Режим доступа до ресурсу: <http://www.uscnpm.org/blog/2015/05/11/a-tipping-point-in-u-s-china-relations-is-upon-us-part-i/>.
156. Lampton D. M. The Three Faces of Chinese Power: Might, Money, and Minds / D. M. Lampton. – Berkeley: UC Press, 2008. – 362 с.
157. Lardy N. R. Prospects for a US-Taiwan Free Trade Agreement / N. R. Lardy, D. H. Rosen. // Institute for International Economics. – 2004. – 59 с.
158. Laurenceson J. Our economic destiny is China, not America [Электронный ресурс] / J. Laurenceson. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.afr.com/opinion/columnists/our-economic-destiny-is-china-not-america-20170816-gxxxc6e/>.
159. Laurenceson J. Why Australia's trade relationship with China remains at ground level [Электронный ресурс] / J. Laurenceson – Режим доступа до ресурсу: <http://theconversation.com/why-australias-trade-relationship-with-china-remains-at-ground-level-3852/>.
160. Lee J. J. The Truth about South Korea's TPP Shift [Электронный ресурс] / J. J. Lee. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://thediplomat.com/2015/10/the-truth-about-south-koreas-tpp-shift/>.
161. Lee T. What benefits will FTAs bring to Korea? [Электронный ресурс] / T. Lee. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2011/11/113_98295.html.
162. Liping L. China can hardly rule the world / L. Liping. // Contemporary International Relations. – 2011. – №21. – С. 5.
163. Liwei Q. China and US Forge A New Type of Economic Relationship [Электронный ресурс] / Q. Liwei – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/finance-economy/china-and-us-forge-a-new-type-of-economic-relationship>.
164. Lohman W. Australia – China Economic Relations: A Lesson for the U.S., not a Treat [Электронный ресурс] / W. Lohman, D. Scissors – Режим доступа до

- ресурсы: <https://www.heritage.org/asia/report/australia-china-economic-relations-lesson-the-us-not-threat>.
165. Maersheimer J. J. Structural Realism / J. J. Maersheimer // International Relations Theories. Discipline and Diversity / J. Dunne T., Kurki M., Snith S. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – P. 77–94.
166. Meltzer J. P. Growing the U.S.-India economic relationship: The only way forward [Электронный ресурс] / J. P. Meltzer, H. V. Singh. – 2017. – Режим доступа до ресурсы: <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2017/06/22/growing-the-u-s-india-economic-relationship-the-only-way-forward/>.
167. Military and security development including the People's Republic of China [Электронный ресурс]. – 2020. – Режим доступа до ресурсы: <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>.
168. Mudraganam Ch. India – USA – Israel Axis [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсы: <https://www.linkedin.com/pulse/india-usa-israel-axis-chandrashekar-mudraganam/>.
169. National Development Council: The Asia Silicon Valley Development Plan [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсы: https://www.ndc.gov.tw/en/Content_List.aspx?n=90BEB862317E93FC&upn=7B70255F66FB9DF5.
170. National Security Strategy [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа до ресурсы: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
171. National Security Strategy [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсы: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.

172. National Security Strategy [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>.
173. Nelson R. M. U.S.-Russia Economic Relations [Электронный ресурс] / R. M. Nelson – Режим доступа до ресурсу: <https://fas.org/sgp/crs/row/IN10119.pdf>.
174. Nelson R. M. U.S. Sanctions and Russia's Economy / R. M. Nelson. – Washington: Congressional Research Service, 2017. – 14 с.
175. Nephew R. The Role of Sanctions in U.S.-Russian Relations [Электронный ресурс] / R. Nephew, A. S. Weiss. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://carnegieendowment.org/2016/07/11/role-of-sanctions-in-u.s.-russian-relations-pub-64056>.
176. Nuclear Posture Review [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://dod.defense.gov/News/SpecialReports/2018NuclearPostureReview.aspx>.
177. Ou L. C. TIFA, TPP, Pork, and the Future of U.S.-Taiwan Trade [Электронный ресурс] / L. C. Ou – Режим доступа до ресурсу: <http://www.globalethicsnetwork.org/profiles/blogs/tifa-tpp-pork-and-the-future-of-u-s-taiwan-trade/>.
178. Overby T. Four years in: The Benefits of the U.S.-Korea Free Trade Agreement [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.uschamber.com/above-the-fold/four-years-the-benefits-the-us-korea-free-trade-agreement/>.
179. Pais N. 5 Biggest US Companies That Outsource to India [Электронный ресурс] / N. Pais – Режим доступа до ресурсу: <https://www.31west.net/blog/5-biggest-us-companies-outsource-india/>.
180. Panetta L. The US Rebalance Towards the Asia-Pacific [Электронный ресурс] / L. Panetta – Режим доступа до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=o318z54rHTU>.
181. Premier Lin Chuan's interview with Nikkei Asian Review [Электронный ресурс]. – 2017. – Режим доступа до ресурсу:

- http://english.ey.gov.tw/News_Content.aspx?n=18CF7D4B24026157&sms=35FA2C4073CF4DFB&s=A218AA8300F28C8E/.
182. Press Release: 4th Annual U.S.-Pakistan Business Opportunities Conference [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/06/258073.htm/>.
183. Qingguo J. Closer and more balanced China-US relations in transition / J. Qingguo. – Canberra: ANU E Press, 2009. – 199 с. – (Rising China power and reassurance).
184. Ramay S. A. China Pakistan Economic Corridor. A Chinese Dream Being Materialized Through Pakistan / S. A. Ramay. // Islamabad: Sustainable Development Policy Institute. – 2016.
185. Regional Trade Statistics of Ministry of Commerce of People's Republic of China [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/lanmubb/ASEAN>.
186. Reisinger H. NATO Transit Hub in Ulyanovsk – What's behind the Russian Debate? [Электронный ресурс] / H. Reisinger // NDC Research Report. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: https://www.files.ethz.ch/isn/141071/02Apr12_ReisingerRepNATOtransitUlyanovsk.pdf.
187. Remarks by President Obama and President Park of the Republic of Korea in Joint Press Conference [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/16/remarks-president-obama-and-president-park-republic-korea-joint-press/>.
188. Remarks by the President at the Announcement of a U.S.-Korea Free Trade Agreement. [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: [https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2010/12/04/remarks-president-announcement-a-us-korea-free-trade-agreement/..](https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2010/12/04/remarks-president-announcement-a-us-korea-free-trade-agreement/)
189. Report to Congress of the U.S.-China Economic and Security Review Commission. Executive Summary and Recommendations [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/2019-11/2019%20Executive%20Summary.pdf>.

190. Resolution Urging the Presidential Administration to Sign Bilateral Investment Agreement with Taiwan [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.alec.org/model-policy/resolution-urging-presidential-administration-sign-bilateral-investment-agreement-taiwan/>.
191. Rosenfeld E. Trump tough on South Korea: threatens to terminate free trade deal, wants payment for THAAD missile defense system [Электронный ресурс] / E. Rosenfeld – Режим доступа до ресурсу: <http://www.cnbc.com/2017/04/27/trump-threatens-to-terminate-free-trade-deal-with-south-korea-says-he-wants-seoul-to-pay-for-thaad.html>.
192. Rothfeder J. Why Obama is still trying to pass the T. P. P. [Электронный ресурс] / J. Rothfeder – Режим доступа до ресурсу: <http://www.newyorker.com/business/currency/why-obama-is-still-trying-to-pass-the-t-p-p/>.
193. Rucker P. Trump: «We may terminate» U.S.-South Korea trade agreement [Электронный ресурс] / P. Rucker – Режим доступа до ресурсу: https://www.postguam.com/the_globe/philippines_asia/trump-we-may-terminate-us-south-korea-trade-agreement/article_9afa4658-2bd5-11e7-9066-6bdafeb464dc.html.
194. Russia – 2-Bilateral Investment Agreements and Taxation Treaties [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.export.gov/article?id=Russia-Bilateral-Investment-Agreements>.
195. Sajjanhar A. Trump Presidency and future of India-US relations [Электронный ресурс] / A. Sajjanhar – Режим доступа до ресурсу: <http://www.orfonline.org/expert-speaks/trump-presidency-and-future-of-india-us-relations/>.
196. Sands D. R. Russia closes NATO supply corridor to Afghanistan [Электронный ресурс] / D. R. Sands. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.washingtontimes.com/news/2015/may/19/russia-closes-nato-supply-corridor-afghanistan/>.

197. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense. // Washington: White House. – 2012. – 16 с.
198. Swaine M. D. Beyond American Predominance in the Western Pacific: The Need for a Stable U.S.-China Balance of Power [Электронный ресурс] / М. D. Swaine – Режим доступа до ресурсу: <http://carnegieendowment.org/2015/04/20/beyond-american-predominance-in-western-pacific-need-for-stable-u.s.-china-balance-of-power/ib5j/>.
199. Taiwan – Bilateral Investment Agreements [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.export.gov/article?id=Taiwan-Bilateral-Investment-Agreements/>.
200. Taiwan Exports Data 1981-2017 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://tradingeconomics.com/taiwan/exports/>.
201. Taiwan-U.S. Industrial Cooperation [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ustaiwanconnect.org/US-Taiwan-Relations/Industrial-Cooperation/>.
202. Taiwan-U.S. Trade and Investment Framework Agreement [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ustaiwanconnect.org/Trade-Opportunities/TIFA/>.
203. The China – Australia Free Trade Agreement [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/chafta/official-documents/Pages/official-documents.aspx>.
204. The Indo-US Science and Technology Forum Office Site [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.iusstf.org/story/53-10-About-us.html>.
205. The PRC 2008 White Paper [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2008_English-Chinese.pdf.
206. The PRC 2011 White Paper [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2010_English-Chinese_Annotated.pdf.

207. The Support for the Sovereignty, Integrity, Democracy, and Economic Stability of Ukraine Act of 2014 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.congress.gov/113/plaws/publ95/PLAW-113publ95.pdf>.
208. The White House Fact Sheet: U.S.-Pakistan Augmented Joint Action Plan for Trade and Investment [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/22/fact-sheet-us-pakistan-augmented-joint-action-plan-trade-and-investment/>.
209. Tiezzi S. With Trilateral Summit, China-Japan-Korea Cooperation 'Completely Restored' [Электронный ресурс] / Sh. Tiezzi – Режим доступа до ресурсу: <http://thediplomat.com/2015/11/with-trilateral-summit-china-japan-korea-cooperation-complitlely-restored>.
210. Trade and Investment Framework Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Islamic Republic of Pakistan Concerning the Development of Trade and Investment Relations [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://ustr.gov/sites/default/files/uploads/agreements/tifa/asset_upload_file849_9759.pdf.
211. Trade register of SIPRI [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.
212. U.S. Companies in Taiwan [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ustaiwanconnect.org/US-Taiwan-Relations/Investment/U-S-Companies-in-Taiwan/>.
213. U.S. Imports from Russia of Crude Oil and Petroleum Products (Thousand Barrels) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MTTIM_NUS-NRS_1&f=M.
214. U.S.-India Strategic and Commercial Dialogue [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.state.gov/p/sca/ci/in/strategicdialogue/>.
215. U.S. – Korea Free Trade Agreement [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/korus-fta>.

216. U.S. Relations With Pakistan Fact Sheet [Электронный ресурс]. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3453.htm>.
217. U.S.-Taiwan Business Council Official Website [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.us-taiwan.org/council.html>.
218. U.S. Trade Representative Ron Kirk Announces Progress through U.S.-Japan Economic Harmonization Initiative, Expanding Trade and Market Opportunities for American Producers [Электронный ресурс] // Office of the United States Trade Representative. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2012/january/us-trade-representative-ron-kirk-announces-progres>.
219. Ukraine Freedom Support Act of 2014 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2828/text/>.
220. United States Bilateral Investment Treaties [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.state.gov/e/eb/ifa/bit/117402.htm/>.
221. Walt S. M. Why Arming Kiev Is a Really, Really Bad Idea [Электронный ресурс] / S. M. Walt – Режим доступа до ресурсу: <https://foreignpolicy.com/2015/02/09/how-not-to-save-ukraine-arming-kiev-is-a-bad-idea/>.
222. Waltz K. N. Structural Realizm after Cold War / K. N. Waltz. // International Security. – 2000. – №25. – С. 5–41.
223. Wang K. Opportunities and challenges in US-Taiwan trade [Электронный ресурс] / K. Wang – Режим доступа до ресурсу: <http://thehill.com/blogs/congress-blog/foreign-policy/216825-opportunities-and-challenges-in-us-taiwan-trade/>.
224. Webster G. 2015: The Year US-China Relations Went Public. [Электронный ресурс] / G. Webster – Режим доступа до ресурсу: <http://thediplomat.com/2015/12/2015-the-year-us-china-relations-went-public>.
225. Wenzhao T. Building a New Model for the China-US Relationship [Электронный ресурс] / T. Wenzhao – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/to-build-new-type-great-power-relationship>.

226. Wenzhao T. How to Build a New Type of Great Power Relationship [Электронный ресурс] / Т. Wenzhao – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/how-to-build-a-new-type-of-great-power-relationship>.
227. Wenzhao T. More Positive Energy Needed in Sino-U.S. Ties [Электронный ресурс] / Т. Wenzhao – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/more-positive-energy-needed-in-sino-u-s-ties>.
228. Wheeler A. The New China Silk Road. Changing the face of oil & gas in Southeast Asia [Электронный ресурс] / А. Wheeler – Режим доступа до ресурсу: <http://www.mizzima.com/business-features/new-china-silk-road/>.
229. Which are the top 10 product-based software companies in India? [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.quora.com/Which-are-the-top-10-product-based-software-companies-in-India/>.
230. Why the U.S. has invested more than \$860 billion in Australia [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.marketwatch.com/video/sectorwatch/why-the-us-has-invested-more-than-860-billion-in-australia/8C350230-6955-4226-90B2-C0C181C2CCCB.html>.
231. Williams J. South Korea has a new president. He and Trump see North Korea very, very differently [Электронный ресурс] / J. Williams. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.vox.com/world/2017/5/9/15583758/south-korea-president-election-trump-north-korea/>.
232. World Bank per capita data [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD/>.
233. Xinbo W. Understanding the geopolitical implications of the global financial crisis / W. Xinbo. // The Washington Quarterly. – 2010. – №33. – С. 155.
234. Xulong C. China's View of the New Type of Relations between Major Powers [Электронный ресурс] / Ch. Xulong – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/chinas-view-of-the-new-type-of-relations-between-major-powers>.

235. Yan S. Trade has turned China and Taiwan into «frenemies» [Электронный ресурс] / S. Yan – Режим доступа до ресурсу: <http://money.cnn.com/2015/11/05/news/china-taiwan-trade-economy>.
236. Yinhong S. The Role China Ought to Play in the World [Электронный ресурс] / Sh. Yinhong – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/the-role-china-ought-to-play-in-the-world>.
237. Yuan P. China's strategic choices / P. Yuan. // Contemporary International Relations. – 2010. – №20. – С. 21.
238. Zhang X. Indiana Collaborates with India's Infosys on American IT Jobs [Электронный ресурс] / X. Zhang – Режим доступа до ресурсу: http://www.huffingtonpost.com/entry/indiana-collaborates-with-indias-infosys-on-american_us_59c11ddae4b0f96732cbc90f/.
239. Zurong W. Finding the Right Approach to Differences [Электронный ресурс] / W. Zurong – Режим доступа до ресурсу: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/finding-the-right-approach-to-differences>.
240. «Make In India» Initiative Official Site [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.makeinindia.com/home/>.
241. 7th TIFA Meeting (Excerpt from USTR Press Release) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.moea.gov.tw/Mns/otn_e/content/Content.aspx?menu_id=7664/.

Додаток 1.*Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації****Статті у наукових фахових виданнях:***

1. Левитська Є. О. Американська політична думка щодо проблеми американо-китайського глобального суперництва. // Вісник ОНУ. Політичні науки. – 2016. – Т. 21, Вип. 4 (27). – С. 27-36.
2. Левитська-Доба Є. О. Концептуальні засади зовнішньополітичного курсу Китайської Народної Республіки у XXI ст. // Політичне життя. – 2020. – № 4. – С. 93-100.
3. Левитська-Доба Є. О. Концептуальні основи політики США по відношенню до Китаю на сучасному етапі. // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. – 2020. – № 2 (8) – С. 17-29.
4. Levytska-Doba Y. O. The new aspects of the PRC-Taiwan and the PRC-ASEAN interaction: the economic component. // European Political and Law Discourse. – 2017. – Vol. 4, Issue 1.– P. 61-66.
5. Levytska-Doba Y. O. The new challenges to the equilibrium within the «China – India – Pakistan triangle»: political and economic aspects. // Historia i Polityka. – 2017. – № 22 (29). – P. 87-96.

Статті, що додатково висвітлюють зміст дисертації:

1. Левитська-Доба Є. О. Економічна інтеграція в АТР: взаємодія і конфлікт у трикутнику «США – Японія – Китай». // Китаєзнавчі дослідження. Під ред. В. О. Кіктенко. – Київ: Вид-во Інституту Сходознавства ім. А. Ю. Кримського. – 2016. – N. 1-2. – С. 84-90.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Левитська-Доба Є. О. Нові виклики китайсько-японської взаємодії: політико-економічний аспект. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання права, економіки та управління» (10–11 лютого 2017 р., м. Київ). – 2017. – Ч. 2. – С. 136-139.

2. Левитська-Доба Є. О. Сучасні проблеми українсько-китайської взаємодії. // Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «Україна в гуманітарних і соціально- економічних вимірах» (24-25 березня 2017 р., м. Дніпро) / Під ред. О. Ю. Висоцького. – Дніпро: Охотник, 2017. – Ч. 1. – С. 31-33.
3. Левитська-Доба Є. О. Україна та Китай: здобутки та проблеми сьогодення. // Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності в сфері міжнародних відносин» (19-20 квітня 2017 р., м. Київ). – С. 50-54.